

Plutarchos: Jak má jinoch čísti básníky?); Ruch (1880); Světozor (1886); Výr. zpráva c. k. gymnázia na Král. Vinohradech (1903, překl. Plutarchos: O výchově hochů 1, 2); Zlatá Praha (1896–97); – posmrtně: Topičův sborník (1917). ■ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce a literatuře: Vzorné příklady k latinské skladbě* (1885); *Přehled dějin literatury řecké* (1892; rozšíř. vyd. 1896); *Přehled dějin literatury římské* (1892; rozšíř. vyd. 1900); *Slovníček k 1. zpěvu Homérovy Iliady* (1892; opr. vyd. 1898); *Slovníček k 2., 3. a 4. zpěvu Homérovy Iliady* (1893); *Slovníček k prvním čtyřem zpěvům Homérovy Iliady* (1907). – *Překlady: G. P. Danilevskij: Devátá vlna* (1883) + *Na Indii* (1883); V. G. Korolenko: *Povídky z dětského života* (1911, s překl. A. G. Stína, tj. A. A. Vrzala) + *Povídky ze života Malorusů doma i v cizině* (1912, s překl. A. G. Stína, tj. A. A. Vrzala); S. A. Vengerov: *Literatura ruské rasy základní* (1912); W. Polenz: *Sedlák Büttner* (1913); – posmrtně: L. N. Tolstoj: *Cesta životem* (1919); Plutarchos: *O zvědavosti, O tlachavosti, O poslouchání* (1940, ed. K. Svoboda). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: *Výbor Herodota. Války řecko-perské* (b. d., 1898); *Myšlenky moudrých lidí* (1910). ■

LITERATURA: ● ref. *Přehled dějin literatury řecké*: J. Korec, *Hlídko lit.* 1892, s. 301; P. Hrubý, *LF* 1893, s. 128 ●; ● ref. *Přehled dějin literatury římské*: J. Korec, *Hlídko lit.* 1893, s. 99; P. Hrubý, *LF* 1894, s. 311 ●; F. Groh: ref. překl. Plutarchos: *Jak má jinoch...*, *LF* 1897, s. 204; R. Novák: ref. *Přehled dějin literatury římské* (rozšíř. vyd.), *Čes. muzeum filologické* 1900, s. 215; F. Hoffmeister: ref. překl. Plutarchos: *O výchově hochů*, *LF* 1903, s. 155 a 1904, s. 311; F. Kubka: ref. překl. W. Polenz, *Přehled* 12, 1913/14, s. 280; ● nekrology: -I-, *Topičův sborník* 3, 1915/16, s. 480; an., *Zlatá Praha* 33, 1915/16, s. 467; an., *NL* 20. 6. 1916; F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1916, s. 576; O. Smrčka, 23. výr. zpráva c. k. českého gymnázia na Král. Vinohradech (1917, s. 7) ●; K. Svoboda in *Antika a česká vzdělanost od obrození do první války světové* (1957); V. Vlašínová in *Česká recepce V. G. Korolenka* (1975).

iz, vf

Jaroslav Šusta

* 11. 5. 1910 *Čeladná* u Frýdku-Místku
† 4. 3. 1989 *Jablonec nad Nisou*

Autor románů se společenskou tematikou, usilující o humorný nadhled a nekonvenční epické podání.

Vl. jm. Antonín Machander podepisoval ojedinele časopisecké překlady a referáty; literární jméno pro své prózy zvolil podle manželčina dívčího jména. – Otec byl řezník a uzenář, po jeho smrti vedla podnik matka. Obecnou školu navštěvoval Š. v rodišti (1916–21), gym-

názium v Místku (mat. 1929). Poté studoval v Praze na filoz. fakultě angličtinu, němčinu a filozofii i psychologii, doktorát získal počátkem 1935 (prací *K individuálním rozdílům dětí v prvních měsících*). V dubnu až červnu t. r. byl zaměstnán ve Státní knihovně v Olomouci (nadřízený B. Václavek). Od září 1935 do 1937 působil jako profesor na reálném gymnáziu v Opavě, pak do odchodu do důchodu (1970) na různých gymnáziích (přechodně i na tzv. druhém stupni) v Brně. V důchodu žil nadále v Brně a střídavě na letních pobytech v Čeladné, poslední dobu života trávil u syna MUDr. Antonína (A. R.) Machandera (* 1943 Brno), překladatele buddhisticky zaměřené literatury z angličtiny (vesměs knihy Ch. Trungpa).

Ve svých románech se Š. projevil jako dobrý pozorovatel společenské reality i jako pouččný znalec moderní prózy inspirující se jejími metodami. Ač román *Sekerou do špaluku* založil na sociálně a mravně motivovaném protikladu neurvalého bohatce a ušlechtilé, zdravě sebevědomé rodiny ovdovělé ženy, nepsal ho jako román sociální, nýbrž jako rozmarnou, obrazností syčenou prózu, v níž si s humorným odstupem pohrával s postavami (až po náhlé charakterové zlomy), libovolně využíval filmových střihů, dějového předbíhání i retrospektiv a rozrušoval tak epickou jednotu celku. Podobně postupoval v románu *Poslední milionář*, situovaném do válečných a těsně poválečných let a zamýšleném patrně jako groteskní, leč nepřilíš zdařile provedené zdobené bezpáteřného velkošmelináře a hochštaplera, z něhož se v závěru stává pomocník partyzánů, vězeň, pak i bojovník na barikádách a posléze i budovatel a socialista. Přes originální obrazný výraz a občasnou archaizaci slohu zůstal Š. vzdálen svému proklamovanému vzoru V. Vančurovi (jenž byl garantem vydání jeho první knihy v Družstevní práci). Podle vlastního vyjádření psal Š. od studentských let verše a loutkové hry, které se však nedochovaly.

PŘÍSPĚVKY in: *Host do domu* (1957); *Index* (1937); *Lid. noviny* (1943); *Panoráma* (1941); *Rozhledy* (1936–37); *U* (1937); *Věda a život* (1945). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie: Sekerou do špaluku* (R 1941); *Poslední milionář* (R 1947). ■

LITERATURA: ● ref. *Sekerou do špaluku*: J. Šnobl, *Panoráma* 1941, s. 159; jšk (J. Š. Kvapil), *LidN* 6. 9. 1942, příl. + (šifra jšk.) *Naše doba* 50, 1942/43, s. 44; K. P. (Polák), *Nár. práce* 24. 10. 1942; lp. (L. Peřich),

Řád 1942, s. 485 ●; ● ref. Poslední milionář: vop (J. Vopařil), NO 24. 8. 1948; jm (J. Machoň), List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48, s. 268 ●.

sm

Josef Šusta

* 19. 2. 1874 Třeboň

† 27. 5. 1945 Praha

Historik, významný představitel Gollovy školy, autor syntetických prací o českých a světových dějinách, nedokončených faktograficky bohatých a literárně cenných pamětí i románového pokusu; publicista.

Syn ředitele schwarzenberského velkostatku; otec Josef Š. (1835–1914) publikoval četné práce z oboru polního a rybníčního hospodářství. Š. vyrůstal v areálu třeboňského zámku se sedmi sourozenci. Základní školu a nižší gymnázium vychodil v Třeboni, vyšší gymnázium v Čes. Budějovicích. Po maturitě (1891) si zapsal dějepis a zeměpis na filoz. fakultě české univerzity v Praze (jeho volbu ovlivnil třeboňský archivář F. Mareš). Záhy se stal jedním z předních žáků J. Golla. 1893 odešel na Institut für österreichische Geschichtsforschung do Vídně, aby si rozšířil znalosti pomocných věd historických; jeho učiteli zde byli zvláště O. Redlich a historik umění F. Wickhoff (1895 ukončil studium závěrečnou prací *Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen* – K dějinám a kritice urbářů). 1895–96 vykonal v Praze službu jednorozhodného dobrovolníka. 1896–99 pracoval jako stipendista vídeňského Institutu ve vatikánském archivu v Římě. 1898 získal titul PhDr. na základě disertace *Záviš z Falkenštejna* (otištěna v Čes. časopisu historickém). Za studií navázal cenná přátelství mj. s historiky G. Friedrichem a B. Navrátilem, s historikem umění M. Dvořákem, architektem J. Kotěrou a malířem B. Knüperem; zvláště úzký vztah ho po celá desetiletí pojil s J. Pekařem. 1900 se v Praze habilitoval spisem *Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu* pro obor všeobecných dějin středověku a novověku a začal přednášet jako soukromý docent na filoz. fakultě, stálý příjem mu od t. r. zajišťovalo místo středoškolského profesora na Československé obchodní akademii. 1901 se oženil s L. Mouralovou; sňatek ho zabezpečil hmotně a z harmonického manželství se narodily dvě děti. 1905 byl jmenován mimořádným profesorem

rem všeobecných dějin středověku a novověku na české univerzitě (zprvu bezplatným, od 1907 placeným), 1910 řádným profesorem. Ve školním roce 1903/04 byl pověřen řízením Historického semináře, 1907 se stal jeho definitivním spoluterem, 1916/17 vykonával úřad děkana. 1909 byl zvolen dopisujícím, 1916 mimořádným a 1924 řádným členem ČAVU, 1917 mimořádným, 1933 řádným členem KČSN. V období první republiky se Š. stal uznávaným reprezentantem české historiografie na mezinárodním fóru (člen Royal Historical Society v Londýně, School of Slavonic Studies, Société historique Algérienne, Comission internationale de coopération intellectuelle; předseda Českosl. ústředí pro mezinárodní spolupráci duševní při Společnosti národů). 1919 vedl z pověření E. Beneše a T. G. Masaryka tajná diplomatická jednání v Bavorsku; nabídnuté místo vyslance v Německu nepřijal. 1920/21 zastával funkci ministra školství a národní osvěty v úřednické vládě J. Černého. 1925 byl jmenován členem přípravného výboru československého Penklubu. Kulturní záliby a široký rozhled jej přivedly do skupiny pátečníků sdružených kolem K. Čapka (stylizoval oficiální českosl. návrhy na udělení Nobelovy ceny za literaturu K. Čapkovi). 1935 byl zvolen do předsednictva Svatoboru, 1935–37 byl předsedou Českosl. společnosti historické, od 1937 starostou Historického klubu. 14. 9. 1938 uveřejnil v Čes. slovu nepodepsaný článek *Sebeurčení Němců u nás*, v němž varoval před nebezpečím vývoje, který v následujících dnech skutečně nastal. 1939 stanul v čele ČAVU jako její prezident, snad s přispěním E. Háchy, s nímž studoval na českobudějovickém gymnáziu. Pro školní rok 1939/40 se s ním počítalo pro úřad rektora Karlovy univerzity, ale na základě výnosu protektorátní vlády posílajícím do důchodu vysokoškolské učitele starší 65 let byl 1939 penzionován. Uzavření vysokých škol učinilo z Š., vzhledem k jeho funkci prezidenta ČAVU, nečekaně nejvyšším představitelem české vědy a kultury na území protektorátu. V tomto postavení si určil jako cíl udržet základy národní kultury, podporoval rodiny vězněných a pokud mohl, vyhýbal se spolupráci s okupačním režimem: téměř nepublikoval, nesvolával valná shromáždění ČAVU a svou neúčast na aktivistických shromážděních omlouval zdravotními důvody (trpěl anginou pectoris). Přesto se nevyhnul vynuceným pro-

jevům loajality vůči hitlerovskému Německu. 1939 byl bez svého souhlasu jmenován Háchou do předsednictva Čes. svazu pro spolupráci s Němci, 1944 se stal též členem čestného výboru Ligy proti bolševismu. Vysloužil si tím ostré výtky československého vysílání londýnského i moskevského rozhlasu (J. Stránský a Z. Nejedlý), na sklonku okupace i anonymní dopisy vyhrožující fyzickou likvidací. 11. 5. 1945 oznámil rezignaci na úřad prezidenta ČAVU, ale jeho demise nebyla přijata. Pokračující anonymní útoky i předtucha, jakým směrem se bude vývoj v Československu ubírat, ho přiměly k rozhodnutí spáchat sebevraždu skokem do Vltavy. Představitelé Karlovy univerzity a ČAVU se k památce zesnulého veřejně přihlásili na Š. pohřbu 7. 6. 1945. Výrazem uznání vědecké obce přednímu historikovi pak bylo 1955 zřízení důstojného hrobu, financovaného z prostředků ČSAV, na hřbitově u Sv. Matěje v Praze-Dejvicích.

Š. od mládí prokazoval stylistické nadání a za středoškolských studií vážně pomýšlel na dráhu básníka a dramatika. Nehledě k raným básnickým pokusům, zčásti uveřejněným v hektografovaném školním časopise, zčásti neotištěným (drama *Záboj*), vstoupil do literatury teprve na prahu 1. světové války autobiograficky laděným románem *Cizina*. Jeho tématem je otázka, zda se nadaný Čech neuplatní lépe v prostředí velké, antické civilizací ovlivněné kultury než v omezeném českém mikrosvětě; k tradičnímu problému volby mezi prací pro národní celek a uplatněním v zahraničí přistupuje romantický protiklad evropského Severu a Jihu podepřený autentickými prožitky a bezpečnou znalostí reálií. Se znalostí dějin Apeninského poloostrova vstoupil Š. do polemiky s básníkem J. S. Macharem (*Macharův Řím* v Lumíru). V kontextu let 1905–15 nebyla Š. soustředěná pozornost věnovaná italské kultuře ničím mimořádným; sdílel ji s F. X. Šaldou, A. Novákem, V. Helfertem, M. Martenem, V. Kybalem aj. V nedokončených memoárech (*Léta dětství a jinošství, Mladá léta učňovská a vandrovní*), psaných od 1942, vylíčil Š. s jedinečným smyslem pro kulturní souvislosti a atmosféru fin de siècle své dětství a mládí do 1899. Jako vynikající stylist se projevil také téměř ve všech svých pracích odborných. Podmanivým podáním oživoval výsledky kriticky strážlivé práce s prameny a dosahoval plastického ztvárnění minulosti.

Spolu s J. Pekařem tím usiloval o překonání deskriptivně chápaného pozitivismu, ztrácejícího v období tzv. krize dějepiscetví kontakt s širší kulturní veřejností. K působivosti Š. vědeckých pojednání přispívala vyváženost výkladů, sledujících vztahy mezi univerzalismem a partikularismem, ekonomickými poměry a duchovní kulturou, jedincem a společností. Ač vychován vyznavači analytických metod, byl Š. bytostný syntetik, usilující o celistvé uchopení minulosti. Vedle prací, které vyrůstaly z jeho vlastního badatelského zájmu, napsal řadu přehledů a učebnic. Nejvíce pozornosti věnoval již od prvních vědeckých kroků českým dějinám 13.–14. století. V rozsáhlé monografii *Dvě knihy českých dějin* objeveně vyložil velmocenský vzestup českého státu na přelomu 13. a 14. století jako důsledek převratných změn ekonomických a kulturních. K 13. a 14. století se vrátil (tentokrát s důrazem na dějinnou úlohu významných osobností) monografiemi psanými pro Laichtrovy *České dějiny (Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, Král cizinec, Karel IV. Otec a syn, Karel IV. Za císařskou korunou)*. Ve všech těchto dílech věnoval soustavnou pozornost kulturnímu a literárnímu dění, zejména kronikářství (tzv. Dalimil, Zbraslavská kronika, kroniky doby Karla IV.). Do svazků o Karlu IV., které psal již v letech nacistické okupace, vtělil polemiku s německou nacionalistickou interpretací evropských dějin pozdního středověku. Více pod tlakem okolností než z vědeckého zaujetí se Š. zabýval dějinami 19. a 20. století. Především pro orientaci diplomatů nového československého státu napsal *Dějiny Evropy v letech 1812–1870 a Světovou politiku v letech 1871–1914*, obě práce jsou zčásti kompilace. Pro pařížskou Revue historique psal informativní přehledy, bilancující výsledky československého dějepiscetví (česky v souborech *Posledních padesát let české práce dějepisné* a *Posledních deset let československé práce dějepisné*). Pro potřebu vysokých škol napsal příručku *Dějepisectví*. Klasickými a dlouho používanými se staly středoškolské učebnice všeobecného dějepisu, na nichž měl rozhodující autorský podíl. Několikaletý výzkum ve vatikánském archivu a znalost italské minulosti zúročil v rozsáhlé edici k dějinám tridentského koncilu (*Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.*) a v monografických studiích. Redigoval kolektivní *Dějiny lidstva* pro nakladatelství Melantrich, z proponova-

ných osmi svazků vyšlo pouze šest, pokračování zabránila nacistická cenzura; nevydaná část 4. dílu a kapitoly 7. svazku se zachovaly v korekturách. K jejich jednotlivým svazkům Š. napsal přehledné úvodní výklady (na sklonku života je zamýšlel vydat samostatně; kniha zůstala v rukopisu a vyšla posmrtně pod titulem *Úvahy o všeobecných dějinách*). V recenzích se Š. polemicky vyrovnával s díly německých myslitelů W. Sombarta, O. Spenglera aj. Psal rovněž kulturněpolitické články do denního tisku a eseje (*Z dob dávných a blízkých*). Jeho dílo je spolu s dílem Pekařovým vrcholem Gollovy školy a celé české historiografie 1. poloviny 20. století.

ŠIFRA: J. Š. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach ČAVU za rok 1924 (1925); Almanach Kmene 1935; Archivalien zur neueren Geschichte Österreichs (Viedeň 1913); Časopis čes. lékařů (1941); Čechische Revue (1906); Čes. revue (1918); sb. Česká žena v dějinách národa (1940); Čes. slovo (1937–38; 14. 9. 1938 Sebeurčení Němců u nás, an.); Čes. časopis historický (1895–40; 1895 Záviš z Falkenštejna; 1915 Skládal Václav II. básně milostné?, i sep.; 1929 Jaroslav Goll, i sep.); sb. Dekret kutnohorský (1909); sb. Deset let Národní banky československé (1937); sb. František Táborský (1928); Gazette de Prague (1925); sb. Histoire et historiens depuis cinquante ans (Paříž 1927); Index (1934); International Bibliography of Historical Sciences 1–4 (Mnichov, Paříž 1931–33); Kalendář Nár. politiky na rok 1920; Le rapport quotidien (1919); Lid. noviny (1926, 1928, 1931–32, 1935, 1938–39, 1942); L'illustration économique et financière (Paříž 1923); Lumír (1908–09, 1926; 1908 Macharův Řím → Z dob dávných i blízkých, 1924); Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Viedeň, Mnichov 1897, 1901, 1905); sb. Na paměť Josefa Pekaře, národního historika (1937); Nár. listy (od 1910); Nár. politika (od 1919); Obzor národohospodářský (1910, 1917); sb. Od pravěku k dnešku 1. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930); sb. Otakar Sommer (Turnov 1941); sb. Padesát let Československé obchodní akademie v Praze (1923); Památník Josefa Emlera (1936); sb. Památce Františka Žákavce (1938); Panoráma; Politik (1899); Prager Presse (1928–30); Prager Rundschau (1932); Prager Tagblatt (1939); Právo lidu (1937); sb. První sjezd československých historiků (1938); Přehled (1911–14; 1911 K otázce stáří Žižkova, i sep.); Přítomnost (1938); Přítomnost (1942); Recueil pédagogique. Société des Nations (Ženeva 1930); Revue historique (Paříž 1925, 1932–33, 1937; 1937 Histoire de Tschécoslovaquie, sep. 1938); Ročenka českosl. republiky (1922); sb. Sbohem Josefu Pekařovi (Turnov 1937); Sborník prací historických. K 60. narozeninám... Jaroslava Golla (1906); Social Science Abstracts (New

York 1930–32); sb. Společnost národů a mezinárodní úřad práce (1929); Studentský věstník (1921); Světozor; sb. Tvůrčové dějin 2, 3, 5 (1934, 1935, 1936); Umění (1931); Věda česká, pokr. Naše věda (1914, 1933, 1944); Venkov (1919–22, 1937); Věstník ČAVU (1914, 1936–37, 1945); Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte (Wiesbaden 1912); Z dějin východní Evropy a Slovanstva. Sborník věnovaný Jaroslavu Bidlovi... k 60. narozeninám (1928); – posmrtně: Čas pádu Rukopisů. Studie a materiály (2004); Časopis Společnosti přátel starožitností... (1956); Čes. časopis historický (1946); sb. Marginalia Historica (1999, BB z pozůstalosti, ed. K. Bláhová). ■ KNIZNĚ. *Beletrie a historické práce*: Zur Geschichte und Kritik der Urbarialaufzeichnungen (Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften, der phil.-hist. Klasse, Viedeň 138, 1898); Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu (1900); Dějiny nového věku. Všeobecný dějepis pro vyšší školy obchodní 3 (1905); La décret de Kutná Hora 1409–1909 (1909); Purkrabské účty panství novohradského z let 1390–1391 (1909); Dějiny středního a nového věku do roku 1648. Všeobecný dějepis pro vyšší třídy škol středních 2 (1912, s J. Bidlem); Dějiny nového věku od roku 1648. Všeobecný dějepis pro vyšší třídy škol středních 3 (1913, s J. Bidlem); Cizina (R 1914); Dvě knihy českých dějin 1, 2 (1917, 1919); Dějiny Evropy v letech 1812–1870. 1, 2/1, 2 (1922, 1923); Z dob dávných i blízkých (EE 1924); Světová politika v letech 1871–1914. 1–6 (1. 1924, 2. 1925, 3. 1927, 4. 1928, 5. 1930, 6. 1931); Posledních padesát let české práce dějepisné (1926, s J. Gollem); Dějepisectví. Jeho vývoj v oblasti vzdělanosti západní ve středověku a v době nové (1933); Úvahy a drobné spisy historické 1, 2 (1934); Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. České dějiny 2/1 (1935); Henri Pirenne (1936); Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku 1–5 (2. 1936, 3. 1937, 5. 1939, 1. 1940, 4/1 1942; s jinými); Posledních deset let československé práce dějepisné (1937); Po dvaceti letech (1938); Král cizinec. České dějiny 2/2 (1939); – posmrtně: Karel IV. Otec a syn. 1333–1346. České dějiny 2/3 (1946); Josef Pekař. Vědecký a lidský profil (1947, bibliof.); Léta dětství a jinošství. Vzpomínky 1 (1947); Karel IV. Za císařskou korunou. 1346–1355. České dějiny 2/4 (1948); Mladá léta učňovská a vandrovní. Praha–Viedeň–Řím. Vzpomínky 2 (1963); Jindřich z Rožmberka (1995); Úvahy o všeobecných dějinách (1999, ed. M. Nodl). – *Výbor*: České Budějovice v paměti J. Š. (2004, ed. D. Blümlová, J. Blüml). ■ KOROESPONDENCE: K. Stloukal: Š. epilog (Stloukalovi z 27. 5. 1945); Svob. noviny 17. a 19. 6. 1945; J. Š. píse Švabinskému (1975, ed. L. Páleníček); in Korespondence Zdeňka Nejedlého s historiky Gollovy školy (z 1907, 1913–14, 1917, 1919, 1927–29, 1934 a z 27. 5. 1945; 1989, ed. P. Čornej, J. Hanzal, B. Svadbová); J. Hanzal: Poslední dopis J. Š. (Z. Nejedlému z 27. 5. 1945); Dějiny a současnost 1991, č. 3; in Karel Čapek. Přijatá korespondence (Čapkovi z 1932; 2000, ed. M. Dandová a M. Chlfbcová); J. Lach: Poslední dopis

J. Š. Karlu Stloukalovi (z 1945), *Historický obzor* 2000, č. 3–4; J. Lach: Dopisy úcty a respektu: Alois Musil a J. Š. (vzáj. koresp., Musilovi z 1923–35), *Listy* 2004, č. 2. ■ **REDIGOVAL** *časopisy*: *Věda česká*, pokr. Česká věda, pokr. Naše věda (1914–35; 1914–15 s A. Hobzou a V. Posejpašem), *Čes. časopis historický* (1935–40, s J. Pekařem, F. Hrubým a J. Klikem); *knižní soubor*: *Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku* 1–6 (1936–42). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: *Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.* Aktenstücke zur Geschichte des Konzils von Trient 1–4 (Videaň 1. 1904, 2. 1909, 3. 1911, 4. 1914); *Príspevky k listáři dr. F. L. Riegra* 1, 2 (1924, 1927, s J. Heidlerem). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Klik in J. Š.: Úvahy a drobné spisy historické 2 (1934); V. Rameš in J. Š.: Úvahy o všeobecných dějinách (1999). ■ **LITERATURA**: J. Lach: J. Š. a Dějiny lidstva (2001) + J. Š. 1874–1945 (2003). ■ ● ref. Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu: -g., *NL* 1. 6. 1900; J. Hilbert, *Hlas národa* 3. 7. 1904 (č. 182, příl. Nedělní listy) ●; ● ref. ed. *Die römische Kurie und das Konzil von Trient unter Pius IV.* 1: G. Wolf, *Mitteilungen aus der historischen Literatur* (Berlin) 1905, s. 89; (d. 2, 3.): W. Friedensburg, *Göttingische Gelehrte Anzeigen* 1913, s. 506 ●; ● ref. Macharův Řím a polemika: M. (J. S. Machar), *Novina* 1908, s. 62; E. Peroutka, *tamtéž*, s. 102 a pokr.; T. G. Masaryk, *tamtéž*, s. 203 ●; ● ref. Cizina: K. (F. V. Krejčí), *PL* 9. 8. 1914, příl.; A. Novák: *Přehled* 12, 1913/14, s. 717; *ALAP* (A. Procházka), *MR* 1913/14, sv. 28, s. 522 a dodatek, s. 527; K. Sezima, *Lumír* 1915, s. 347; F. Téver, *Osvěta* 1915, s. 146; Ant. Veselý, *Čes. revue* 8, 1914/15, s. 120 ●; ● ref. *Dvě knihy českých dějin* 1: J. Hilbert, *Venkov* 14., 18. a 21. 10. 1917; J. Bidlo, *Naše doba* 25, 1917/18, s. 462; O. Fischer, *Lumír* 46, 1917/18, s. 133; V. Hrubý, *ČM* 1918, s. 72; K. Krofta, *Agrární archiv* 1918, s. 122; J. B. Novák, *ČCH* 1918, s. 45; Jos. Dostál, *Kmen* 2, 1918/19, s. 117 a pokr.; V. Novotný, *ČMM* 43–44, 1919–20, s. 302 ●; ● ref. *Dvě knihy českých dějin* 2: J. Hilbert, *Venkov* 14. 11. 1920; J. B. Novák, *ČCH* 1921, s. 442; V. Novotný, *ČMM* 1922, s. 277 ●; ● ref. *Dějiny Evropy v letech 1812–1870*: J. Glücklich, *ČCH* 1922, s. 352; J. Dostál, *Nové Čechy* 6, 1922/23, s. 261; F. X. Šalda, *Tribuna* 28. 1. 1923 → *KP* 12 (1959) ●; ● k padesátinám: J. Hilbert, *Venkov* 17. 2. 1924; J. Dostál, *Tribuna* 19. 2. 1924; J. Slavík, *Prager Presse* 19. 2. 1924; J. Werstadt, *NO* 19. 2. 1924; K. Stloukal, *NL* 24. 2. 1924 ●; F. Skácelík: *Román historikův* (Cizina), *Samostatnost* 1924, č. 9; ● ref. *Z dob dávných i blízkých*: J. V. Prášek, *Tribuna* 12. 3. 1924; *ju.* (J. Vodák), *Čes. slovo* 27. 6. 1924; J. Kapras, *Čes. revue* 1924, s. 179; J. P. (Pekař), *ČCH* 1924, s. 184; A. Novák, *LidN* 7. 9. 1924; ●; ● ref. ed. *Príspevky k listáři dr. F. L. Riegra* 1, 2: A. N. (Novák), *LidN* 17. 12. 1924; J. P. (Pekař), *ČCH* 1926, s. 651; V. Dyk, *Lumír* 53, 1926/27, s. 518; H. Traub, *Tribuna* 14. 4. 1927; A. Pražák, *Bratislava* 1928, s. 775 ●; J. Dostál: ref. *Posledních padesát let české práce dějepisné*, *Nové Čechy* 10, 1926/27, s. 137; ● ref. *Dějepisectví*: V. Jiráč, *Germanoslavica* 2, 1932/33, s. 556;

J. P. (Pekař), *ČCH* 1933, s. 177; J. Prokeš, *Časopis pro dějiny venkova* 1933, s. 78; J. Dostál, *Akord* 1933, s. 199; J. Slavík, *NO* 28. 5. 1933; K. Stloukal, *NL* 12. a 19. 10. 1933; J. Hanák, *ČMM* 1933, s. 355; O. Odložilík, *Nové Čechy* 16, 1933/34, s. 136; J. Glücklich, *Naše věda* 1934, s. 49; A. Cronia, *L'Europa orientale* (Řím) 1934, s. 111 ●; ● k šedesátinám: Z. Kalista: J. Š., *Lumír* 60, 1933/34, s. 238; J. Werstadt, *Čes. slovo* 18. 2. 1934; K. Čapek, *LidN* 18. 2. 1934 → *O umění a kultuře* 3 (1986); F. Hrubý, A. Novák, *obojí LidN* 18. 2. 1934; J. Slavík, *NO* 18. 2. 1934; J. H. (Hutter), *Nár. střed* 18. 2. 1934; J. Charvát, *PL* 18. 2. 1934; J. Dostál, *Pražské noviny* 18. 2. 1934; J. Klik, *ČSPS* 1934, s. 1; K. Stloukal, *Umění* 1934, s. 251; O. Odložilík, *Nové Čechy* 17, 1934/35, s. 49 ●; ● ref. Úvahy a drobné spisy historické: J. Slavík, *NO* 25. 2. 1934; A. Novák, *LidN* 13. 3. 1934; J. Glücklich, *Naše věda* 1934, s. 251; Z. Kalista, *Lumír* 61, 1934/35, s. 223 ●; ● ref. *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*: A. Novák, *LidN* 22. 12. 1935; Z. Kalista, *Lumír* 62, 1935/36, s. 232; K. Doskočil, *Listy* 9. 4. 1936 ●; J. Slavík: ref. *Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku*, *NO* 12. 2. 1937; A. Novák: ref. *Po dvaceti letech*, *LidN* 5. 1. 1938; ● ref. *Král cizinec*: J. B. (Borecký), *Zvon* 40, 1939/40, s. 461; F. M. Bartoš, *Kostnické jiskry* 25. 1. 1940; J. B. Čapek, *Naše zprávy* 27. 1. 1940; J. Dostál, *Čes. slovo* 28. 1. 1940; J. Slavík, *Nár. práce* 18. 2. 1940; F. Křelina, *Venkov* 2. 3. 1940; F. Kutnar, *KM* 1940, s. 90; J. Pelikán, *ČSPS* 1940, s. 111 ●; ● k sedmdesátinám: Z. Hájek, *LidN* 19. 2. 1944; *Lj* (L. Joura), *Sborník Českosl. společnosti zeměpisné* 1944, s. 49; F. Bauer, *Naše doba* 1944, s. 153 ●; ● nekrology: khs (L. Khás), *Svob. noviny* 2. 6. 1945; V. Chaloupecký, J. Stránský, *obojí tamtéž* 3. 6. 1945; F. M. Bartoš, *NO* 6. 6. 1945; K. Stloukal, *LD* 7. 6. 1945; V. Trkal, J. Rypka, K. Stloukal, O. Šula, *vše Věstník ČAVU* 1945, s. 5 a pokr.; J. Klik, *ČSPS* 51–53, 1943–45, s. 275 ●; K. Stloukal: *Za dvěma českými historiky*, *Naše doba* 1946, s. 14; F. Kutnar, J. Werstadt in *Odkaz a úkol* (1946); R. Holinka: J. Š., *Naše věda* 1947, s. 209; J. Slavík: Prof. J. Š. a Pfitzner, *Svob. zítřek* 1947, č. 12; F. Laichter, K. Stloukal: Prof. J. Š. a Pfitzner, *tamtéž*, č. 13; ● ref. *Karel IV. Otec a syn*: J. Dostál, *KM* 1947, s. 247; Z. Kalista, *Naše věda* 1947, s. 226 ●; ● ref. *Léta dětství a jinošství*: V. Černý, *ČL* 1948, s. 40; J. Dostál, *KM* 1948, s. 101; Z. Kalista, *LD* 8. 2. 1948 ●; Z. Nejedlý in *Dějiny národa českého* 1 (1949); J. Klik: Š. památník, *ČSPS* 1956, s. 233; J. Macek in J. Š.: *Mladá léta učňovská a vandrovní* (1963, s. 417); J. Marek: *České dějepisectví devadesátých let 19. století* (Na okraj Š. vzpomínek), *Sborník Matice moravské* 1964, s. 234 + J. Š., *Dějiny a současnost* 1968, č. 10; K. Kazbunda in *Stolice dějin na pražské univerzitě* 3 (1968); J. Werstadt: *Okolo českého „problému malého národa“ v desetiletích před osvobozením*. 1. Š. román Cizina z r. 1914, 2. Kritický ohlas románu a spor o smýšlení autorovo, *Orientace* 1968, č. 4; J. Klik: *Vzpomínky na J. Š. z doby okupace*, *Jihočeský sb. historický* 1969, s. 226; F. Kutnar in *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví* 2

(1977; upr. vyd. 1997, s J. Markem); T. Vojtěch in Česká historiografie a pozitivismus (1984); J. Hanzal: Jihočeské motivy v díle J. Š., Jihočeský sb. historický 1988, s. 215 + Tragédie historika J. Š., LidN 28. 5. 1990 + Poslední dopis J. Š., Dějiny a současnost 1991, č. 3; D. Blümllová, J. Blüml: 6× nic? – Nobelova cena pro Karla Čapka, Rozeta 1991, č. 1; A. Kostlán in Druhý sjezd československých historiků (5.–11. října 1947) a jeho místo ve vývoji českého dějepiscetví v letech 1935–1948 (1993); J. Hanzal: J. Š., Zpravodaj Historického klubu 1994, č. 1; J. Suk: Studie o počátcích Gollovy školy, AUC Praha. Philosophica et historica (s tit. Problémy dějin historiografie) 6, 1994, s. 147; J. Blüml: Smrt J. Š. před padesáti lety, Jihočeský sb. historický 1995, s. 168 + Korespondence Edvarda Beneše historiku J. Š. (s ed.), Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech (Čes. Budějovice) 1995, s. 189; J. Čechura, J. Šetřilová: Dvě vzpomínky na J. Š., Historický obzor 1995, s. 187; Z. Beneš in J. Š.: Jindřich z Rožmberka (1995); K. Štefek: J. Š., Listy katedry historie (Hradec Král.) 1996, s. 66; J. Blüml: Š. Dějiny lidstva, sb. Věda v českých zemích za druhé světové války (1998); P. Šámal: J. Š. léta protektorátní, tamtéž; J. Lach: J. Š. a Dějiny lidstva, AUP Olomouc. Historica 28. Sborník prací historických 16, 1998, s. 93; J. Blüml: Historik J. Š. v době okupace, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 1998, s. 17 + Žena jako inspirace historika J. Š., sb. Sex a tabu v české kultuře 19. století (1999); K. Bláhová: Z větrné strany životního ostrova. J. Š. básníkem, sb. Marginalia Historica 1999, s. 169; Z. Beneš in J. Š.: Úvahy o všeobecných dějinách (1999); J. Lach: K hrobu J. Š., sb. Věda v Československu v letech 1953–1963 (1999) + Příspěvek k pomalému odkrytí Š. díla, Dějiny a současnost 2000, č. 4 + J. Š. a Karel Stloukal: učitel a žák – vzor a pokračovatel?, AUP Olomouc. Historica 29. Sborník prací historických 17 (2000, s. 125) + Š. italské pobyty a jejich odraz v románu Cizina, sb. Světová putování a česká knižní kultura (2000) + Poslední dopis J. Š. Karlu Stloukalovi, Historický obzor 2000, č. 3–4; I. Barteček: J. Š. a Kolumbův lodní deník (Nakladatelství Novina 1942), sb. Světová putování a česká knižní kultura (2000); K. Bláhová: Kraje. Literární odkaz J. Š., Tvar 2000, č. 11, příl. Edice Tvary, ř. A, sv. 11 + Prožitek smrti historika J. Š., sb. Fenomén smrti v české kultuře 19. století (2001); P. Šámal: „našel jsem nádherné bílé kosti její...“. Kritická reflexe Macharova Říma a počátky tzv. sporu o smysl českých dějin, sb. Marginalia Historica 2001, s. 245; J. Lach, L. Jan, obojí in J. Š.: Dvě knihy českých dějin 2 (2002, reprint); J. Blüml: Osobnost historika J. Š., Jihočeský sb. historický 2003, s. 81 + in České Budějovice v paměti J. Š. (2004); P. Šámal: Proč zemřel J. Š.?, sb. Záhady českých dějin (2005); J. Lach: Mezinárodní historické kongresy a československá historiografie před druhou světovou válkou (Se zřetelem k roli J. Š.), AUP Olomouc. Historica 32. Sborník prací

historických 20 (2004, s. 29) + Jaroslav Werstadt. Strážce Š. odkazu v letech 1945–1970, Andros Probabilis. Sborník prací přátel a spolupracovníků historika prof. PhDr. Miloše Trapla, CSc., k jeho 70. narozeninám (2005) + Gollův žák J. Š., sb. Jaroslav Goll a jeho žáci (2005).

pč

Josef Šváb

Působnost 1887–1949

Pražské nakladatelství divadelních her, aktovek, scének a výstupů, kabaretních vystoupení, deklamací, recitací, kupletů, operetních, šantánových, kabaretních a trampských písní, populárních šlágrů, uměleckých dopisnic; papírnictví, knihkupectví.

Komik, divadelní i filmový herec, autor humorných textů J. Šváb (Š.-Malostranský) připojil ke svému papírnictví, jež založil 1887 v Praze na Malé Straně, nakladatelství drobných divadelních a hudebních žánrů. Vystudoval malostranské nižší gymnázium, 1878–80 se vyučil v knihkupectví a nakladatelství Fr. A. Urbánka, zaměstnán byl u firem J. Otto, Jos. R. Vilímek v Praze a M. E. Holakovský v Chrudimi; 1907 získal nakladatelskou koncesi a 1917 plnou koncesi knihkupeckou po zaniklé firmě F. Kytka (založena 1861), jejíž sklad a místnosti převzal. Od ledna 1931 řídil závod syn Karel Š. (* 4. 11. 1896 Praha, † 30. 6. 1942 Praha), jenž se po absolování měšťanské školy vyučil u firmy Fr. A. Urbánek (1912–14 navštěvoval knihkupeckou odbornou pokračovací školu), 1916 pracoval v knihkupectví A. Šmahela v Jaroměři, 1917 u J. Springera v Praze, pak v otcově podniku. Současně působil v českém skautingu, pro nějž jako spolupracovník A. B. Svojsíka a vedoucí vléat pod jmény James, James K. Šváb, K. J. Š. a Karel J. Šváb překládal, upravoval a komentoval anglické skautské autory. Připisován je mu pseudonym Starý Vlk (dvě žertovné přednášky ve Švábově knihovně a Švábově besídce). Byl členem amatérského Magického klubu, za nakladatele působil v komisích Ochranného svazu autorského, podílel se na redakci časopisu Svobodný zednář. Po otcově smrti získal 1932 koncesi na své jméno, firmu uváděl převážně jako *Josef Šváb (majitel Karel Šváb)*, od 2. poloviny 30. let též *Karel Šváb*. Za války se účastnil ilegální protinacistické činnosti, 23. 3. 1942 byl zatčen spolu s redaktorem V. Schwarzem, vězněn na Pankráci

a za heydrichiády popraven. Firmu převzal do komisařské správy Orbis, který ji 1943 zlikvidoval a její majetek rozprodal. Vdova po K. Švábovi Františka Š. (* 3. 10. 1897 Praha, † 2. 4. 1966 Praha) obnovila 1945 činnost ve spolupráci s knihkupcem, antikvářem a aukcionářem K. Zinkem (1889–1975). Chystané hudební nakladatelství však již nerozvinula a po likvidaci závodu 1949 pracovala v antikvariátu. – Firma sídlila Na Malé Straně nejprve v čp. 53–54 (Mostecká 4), od 1917 v čp. 55 (dům U Steiniců, Mostecká 3).

J. Š. zahájil postupně rozšiřovanou nakladatelskou činnost žertovnými, uměleckými a příležitostnými dopisnicemi (zprvu ve sbírce *Původní české žertovné listky korespondenční*, později mj. *Švábovy dopisnice s písněmi*). Od 1893 k nim spolu s jednotlivými rozsáhlejšími sborníky písňových textů připojil sbírky drobných populárních hudebních skladeb a kratších, převážně humorných textů, určených k veřejné prezentaci (aktovek, scének, výstupů, deklamací, recitací, přednášek, pantomim, kupletů, operetních, šantánových a kabaretních písní), které vesměs (s označením „pořádá a vydává“) i sám redigoval (též jako J. Š.-Malostranský). Vycházely převážně nedatované, a tak přesné časové údaje o jejich vydání jsou obtížně zjistitelné. Jejich osou se staly *Švábova knihovna* (Sbírka komických výstupů, scén, deklamací a žertů, 1894 – asi 1923, 1623 č.; řada 2, 1923–39, 263 č., od 1932, č. 249, red. K. Šváb) a *Knihovna dámských výstupů a scén* (1896–1931, 475 č., od č. 41 *Švábova knihovna dámských výstupů a scén*, od č. 145 *Dámská knihovna*; řada 2, po 1932 až 1939, 4 č., red. K. Šváb). Jednotlivá čísla sbírek tvořily drobné nedatované svazečky (zpravidla o 4–8 stranách), vydávané podle ohlasu v dalších vydáních (až 10×), někdy i v jiných sbírkách. V pozdějších letech nakladatel přiřazoval jednotlivým sešitům o nezměněném rozsahu více čísel, takže skutečný počet svazků byl nižší. Kromě nakladatele, který pod vlastním jménem i pseudonymy autorsky naplňoval významnou část sbírek, do nich dále přispěli zejména J. Bachmann, J. Červený (i pseud. K. Gersten), R. Donát, J. Došek, F. Doucha, E. Fiala, F. Futurista, J. Gallat, R. Hanf, V. Hlava, R. Kafka, F. Kletečka (i pseud. Fráňa Klepota z Humorů), O. Kučera, E. Liebich, K. Lier, R. Mařík, J. Mošna, J. Osten, J. Pik Zbirovský, Dođa (Theodor) Pištěk, V. Pittnerová, V. Podvín, E. Půlpán, L. Ra-

tolíska (tj. Ratolístka), E. Šimáček, J. E. Šlechta, L. F. Šmíd, V. Táborský, A. Tichý, a J. Wanderer, dále též E. Bass, V. Burian, O. Bystřina, J. Damohorský, J. V. Frič, J. Heřman-Zeří, J. John, J. Kohout, B. Kovář, E. A. Longen, X. Longenová, V. Nejedlý, A. Oplt, J. Plachta, S. Rašilov, J. Skružný, A. Spáčil, K. Unger, Willi (Vilém) Werner, K. Želenský aj. Sbírký přinášely repertoár populárních zpěvních smí, šantánů a kabaretních scén (Červená sedma, Lucerna, Montmartre, Revoluční scéna, U Lhotků, U Rozvařilů), lidových divadel (Pištěkovo divadlo na Vinohradech, Švandovo divadlo na Smíchově), ochotnických souborů (Malostranská beseda), jednotlivých komiků (mj. F. Futurista, J. Heřman-Zeří, A. Poprovský, L. F. Šmíd, A. Tichý) a dalších umělců (mj. H. Benoniová, M. Hübnerová, X. Longenová, L. Pírková-Theimerová). Méně početná *Švábova moderna* (Sbírka vážných dramatických výjevů, charakterních studií, sólových výstupů a deklamací, 1898–1909, 15 č.) čerpala nejprve z překladů Š.-M. (F. Coppée aj.) doplněných původními scénkami E. Chvátala, R. K. Říčanského (R. Koliše), Vilouše (Viléma) Táborského a deklamacemi J. E. Šlechty a F. Hyšmana. *Švábova sbírka libret* (1903–17, 12 sv.) se zaměřila na texty zpěvů populárního operetního repertoáru. Jen menší část produkce představovaly tisky knižního charakteru o větším rozsahu. V samostatném sborníku *Švábovy humoristické večírky* 1, 2 (b. d., 1896, 1899) shromáždil Š.-M. výstupy L. Archleba, B. Beneše, R. Kafky, B. a J. Kováře, O. Kučery, K. Maška, J. Mošny, E. Peškové, V. Pittnerové, L. F. Šmída, A. Volfové, J. Wanderera a J. Wilhelma, ve sborníku *Naši humoristé a jich veselý repertoár* 1, 2 (b. d., 1904, 1912) texty J. Gallata a J. Červeného (pseud. K. Gersten). Z divadelní oblasti aktovky tradičních žánrů (frašky, hry se zpěvy, operety a komické opery) soustředila knižnice *Veselé divadlo* (1897–1933, 52 sv., sv. 43 a 44 jako *Veselé a oblíbené divadlo*). Převažovali v ní současní čeští autoři, mj. A. Černý, J. Červený (pseud. K. Gersten), J. Gallat, L. Grafnetr, R. Kafka, E. A. Longen, K. Mašek (pseud. Fa Presto), Dođa (Theodor) Pištěk, J. Rudloff, O. Schäffer, F. F. Šamberk, L. F. Šmíd, J. Šváb-Malostranský, H. Vojnar (pseud. K. Hanuš) a J. Wanderer, jejichž tvorbu doplňovaly úpravy a překlady z němčiny (B. Jacobson, G. Kadelburg, A. Langer, G. von Moser, J. N. Nestroy aj.), z francouzštiny a dánštiny. V knižnici *Šváb-*

bovo lidové divadlo (1908–33, 19 sv.) doplnily celovečerní komedie, lidové hry a operety českých autorů (B. Bouška, F. Francl, J. Hais Týnecký, Č. Klier, J. Kubík, K. L. Kukla, E. A. Longen, V. Nejedlý, K. Piskoř, B. Rajská-Smolíková, J. Rudloff, J. Šváb-Malostranský, J. Tumlíř a J. Wanderer) překlady z angličtiny (M. L. Ryleyová) a němčiny (F. Arnold, E. Bach, W. Jacoby a K. Laufs, většinou v úpravách J. Š.-M. a E. A. Longena). Též obě knižnice těžily z repertoáru pražských divadel (Nár. divadla a zejména Švandova divadla na Smíchově, Uranie, Pištěkova lidového divadla na Vinohradech, Vinohradské zpěvohry, Tylova divadla v Nuslích, později Divadla Vlasty Buriana) a ochotnické Malostranské besedy. Repertoár dobových kabaretů zaznamenala knižnice *Divadlo hrůzy* (1921–23, 5 sv.), do níž přispěli Ch. Balling, F. David, T. Labuša a P. Picka. – Pro děti a mládež vydal Š. nejprve vlastní drobné pohádky v *Švábově veselé knihovně pro mládež* (1897, 2 sv.), anekdoty, deklamace, žerty a hádanky ve sbírkách *Švábovy dětské humory* (1900–06, 12 č.) a *Švábova dvouhaléřová knihovna pro mládež* (okolo 1910, 30 č.), gratulanty J. Košťálka v knižnici *Švábovy Květy mládí* (1902, 2 sv.). Do kmenové sbírky výstupů, deklamací a scének *Švábovy dětské besedy* (1903–29, 141 č.; řada 2, asi 1930, 1 č.) přispěli kromě nakladatele J. Damohorský, J. Gallat, B. Hladký, J. Košťálek (pseud. K. O. Štálek), J. Pik Zbirovský, R. Píková, A. Turečková, F. A. Zeman, J. Žemla, z cizích P. Bilhaud a C. W. Emlyn. Do *Švábovy besídky našeho dorostu* (1909–25, 10 č.) pro dospělejší mládež přispěli J. Šváb-Malostranský, J. Gallat a K. Šváb (pseud. Starý Vlk, dub.). *Besedy mládeže* (1927–28, 6 č.) přinesly aktovky M. Kintnerové, R. Němečkové a R. Slavínské-Sittové, *Švábovo loutkové divadlo* (1914, 4 sv.) loutkové hry J. Žemly a J. Šváb-Malostranského. Výraznou součástí produkce nakladatelství tvořily samostatné sbírky písní (zpravidla v úpravě pro piano), které redigoval rovněž J. Šváb-Malostranský. Po sbírce *Hudební* (pokr. *Švábovy hudební humoristické listy* (1893–1921, 119 č.) s kuplety, kabaretními čísly, výstupy i menšími operetami to byly zejména *Veselé písně* (1893–1932, 962 č., od č. 95 *Veselé a oblíbené písně*) s dobovými šlágry, šansony a kuplety, dále *Vybrané české kuplety s průvodem píana* (1893 – okolo 1910, 46 č.), *Nové písně a popěvky s nápěvy* (1894–95, 12 č.), *Nové české písně s průvodem píana*

(1895–1918, 76 č.) a nakonec i *Nová sbírka vybraných zpěvných (zpěvních) duet* (1925–30, 31 č.) aj. Anekdoty soustředily knižnice *Švábova pikantní knihovna* (1903, 1 sv.) a *Intimní knihovna* (1924, 31 č.). Na produkci nakladatelství upozorňovalo drobné periodikum *Veselé noviny pro smutné rodiny* (b. d., 1902–05, zjištěno 15 č.). – Ve 20. letech se nakladatelství pokusilo kompenzovat pokles odbytu drobných divadelních žánrů spojený s ústupem tradičních forem společenské zábavy rozšířením spektra produkce o dobrodružnou a zábavnou prózu. Sešitovou knižnicí anonymních příběhů se sportovní a dobrodružnou tematikou *Sportovní knihovnička* (1924–25, 8 sv.) ani dalšími knižnicemi *Chvilé dobrodružství* (1925, 1 sv.) a *Knihy, kterých nelze nedočíst* (1928–30, 2 sv.) s překlady soudobé anglické dobrodružné četby, vydávanými zřejmě z iniciativy K. Švába, se mu však nepodařilo výrazněji uspět na nasyceném knižním trhu. Nakrátko se nakladatelství ujalo *Skautské knihovny* (1924–26, jen sv. 9 a 10, red. A. Růžička), v níž K. Šváb uplatnil své překlady próz V. C. Barclayové. *Knihy lásky* (1924–27, 3 sv.) přinesly překlady klasické antické, italské a indické erotické četby. Druhými řadami pokračovaly tradiční sbírky nakladatelství *Švábova knihovna*, *Dámská knihovna* a *Švábovy dětské besedy*, jejich význam však stále klesal. Na kabaret, jemuž nakladatelství věnovalo již dříve samostatnou písňovou sbírku *Český (pokr. Švábův český) kabaret* (1911–31, 104 č.), mj. se šansony, kuplety a kabaretními výstupy Červené sedmy, se po válce zaměřila písňová sbírka *Bonboniéra* (1920–21, 6 č.) i samostatné sbírky kabaretních textů. *Kabaretní scéna* (1921–24, 5 sv.) soustředila aktovky J. Švába-Malostranského (pod pseud.), F. Šorma, J. Wanderera a Němce ze Slovenska A. Engela ve Švábově překladu a úpravě; *Švábova nová kabaretní edice* (1934–35, 2 sv.) scénky Č. Kropáčka a E. Šimáčka. Sbírkou populárních písní *Švábův malý kabaret* (1924–39, 234 č.) se pohotově zaměřila na časové šlágry a trampské popěvky, které se ve 30. letech staly hlavní náplní produkce nakladatelství. Jediný ročník věstníčku Švábův ilustrovaný rozhlasek (podtitul *Časo-pejsek pro každého*, red. J. Šváb-Malostranský, 1928 vyšla 2 čísla a dvojčíslo) přinesl původní stať redaktora o šlágru, deklamace, anekdoty a anonce produkce nakladatelství. Formu periodika měly i pravidelné nabídkové seznamy s názvem *Seznam kupletů, žertů, só-*

lových výstupů, dopisnic a jiných „švábiád“ (vycházely čtyřikrát ročně, zjištěna byla jednotlivá čísla z let 1900–14, některá s tit. Seznam písní, kupletů a sólových výstupů). Zejména v prvých letech byly součástí produkce i žertovné nápisy do hostinců a holičství, žertovné cedulky, pozvánky, dopisní papíry, humoristické zálepky dopisů, obrazy k jarmarečním písním. S převzetím skladu firmy F. Kytka pokračoval Š. i v její kartografické produkci a koncem 30. let vydal též několik technických příruček. Jednotlivé sešity i rozsáhlejší sbírky výstupů a písní doplňovaly fotografie jejich interpretů, často v kostýmech a maskách předváděných postav. Unifikovaná kreslená záhlaví většiny sešitové produkce navrhovali zejména K. V. Muttich a F. K. Loukotka (šifra F. K. L.), na četných ilustracích se podíleli rovněž doboví populární kreslíři J. Friedrich, J. Kočí, V. Oliva, R. Schlosser, K. Štápfel aj.

KNIŽNICE. *Knižní sbírky:* Švábova veselá knihovna pro mládež (1897); Veselé divadlo (1897–1933); Švábova laciná bibliotéka (1901–02); Švábovy Květy mládí (1902); Švábova pikantní knihovna (1903); Švábova sbírka libret (1903–17); Švábovo lidové divadlo (1908–33); Švábovo loutkové divadlo (1914); Divadlo hrůzy (1921–23); Kabaretní scéna (1921–24); Intimní knihovna (1924); Sportovní knihovnička (1924–25); Skautská knihovna (1924–26); Knihy lásky (1924–27); Chvilce dobrodružství (1925); Knihy, kterých nelze nedočíst (1928–30); Švábova nová kabaretní edice (1934–35); Švábova sbírka veselých scén (1936). – *Sbírky drobných tisků:* Vybrané české kuplety s průvodem piana (1893 – okolo 1910); Hudební humoristické listy, pokr. Švábovy hudební humoristické listy (1893–1921); Veselé písně, pokr. Veselé a oblíbené písně (1893–1932); Nové písně a popěvky s nápěvy (1894–95); Švábova knihovna (1894–1939); Nové české písně s průvodem piana (1895–1918); Knihovna dámských výstupů a scén, pokr. Švábova knihovna dámských výstupů a scén, pokr. Dámská knihovna (1896–1939); Švábova moderna (1898–1909); Švábovy dětské humory (1900–06); Švábova lidová knihovna písní s průvodem piana (1903); Švábovy dětské besedy (1903 – asi 1930); Švábův dámský zpěvný večírek (asi 1906–09); Zpěvy výstavní (1908); Švábova besídka našeho dorostu (1909–25); Koncertní album (1909–30); Švábova dvouhaléřová knihovna pro mládež (okolo 1910); Dámská veselost (1910); Český kabaret, pokr. Švábův český kabaret (1911–31); Při kytáře (1919 – asi 1923); Bonboniéra (1920–21); Švábůvi veselí duetisté (1921); Švábův malý kabaret (1924–39); Nová sbírka vybraných zpěvných (zpěvných) duet (1925–30); Hudební rozhlas (1926); Rozmar (1926–27); Besedy mládeže (1927–28); Lidové písničky (1930).

■ **Z DALŠÍ PRODUKCE:** J. Šváb-Malostranský (i ed.): Já mám tramvaj novou, jezdím na ní s vdovou a mnoho jiných veselých písní a kupletů (b. d., 1893) + Písně pražských šantánů 1, 2 (b. d., 1896, 1898) + Švábovy humoristické večírky 1, 2 (b. d., 1896, 1899) + Švábův veselý zpěvník 1, 2 (b. d., 1896, 1899) + Nová sbírka původních mikulášských scén pro jednu i více osob (b. d., 1898) + Nová sbírka původních silvestrovských scén pro jednu i více osob (b. d., 1899) + Švábův sborník sólových výstupů, scén, kupletů, žertů a deklamací 1, 2 (b. d., 1900, 1901) + Švábův veselý rádce 1–4 (1900–03, 1922) + Naši humoristé a jich veselý repertoár 1, 2 (b. d., 1904, 1912) + Švábův kapesní humoristický kalendář na rok 1918 (b. d., 1917) + Sbírnka nejlepších silvestrovských půlnočních scén (b. d., 1922); F. Šorm: Umělecký profil hereček Národního divadla (1918); K. Weinfurter: Hodiny pátera Josífka a jiné neuvěřitelné příběhy (b. d., 1920); Švábův podrobný místopis Čech (1927). – *Překlady:* K. Helm: Žabec (b. d., 1919); R. Baden-Powell: Cíl a úkol výchovy včelát (b. d., 1920); J. O. Curwood: Král šedých medvědů (1922); J. Swerling, E. Robinson: Čertovo kolo (1936). ■ **PERIODIKA:** Veselé noviny pro smutné rodiny (1902–05); Švábův ilustrovaný rozhlas (1928). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam kupletů, sólových výstupů, dopisnic a jiných „švábiád“ (1900–14); Seznam knih, písní, kupletů, sólových výstupů, divadel, deklamací, duet, operet a žertů, které vydal knihkupec a nakladatel J. Šváb (b. d., 1919 a b. d., 1923); Nejnovější úplný seznam veselosti, kupletů, písní, žertů, deklamací, divadel, žert. jarmarečních obrazů, nápisů do hostinců, map i knih, které vydal J. Š. (b. d., 1928); V. Pletka: Přehledný soupis edicí kupletů a šlágrů na konci 19. a v první polovině 20. století, Hudební věda 1964, s. 317. ■ **LITERATURA:** an.: Jak se „náš lid“ baví, Čes. stráž 1897, č. 12; Ž. (L. K. Žižka): Veselá sedmdesátka J. Š., Českosl. knihkupec 1930, s. 149; ● nekrology J. Š.-M.: B. (E. Bass), LidN 31. 10. 1932; Ž. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1932, s. 458 ●; J. Kuna: Dvakrát oživená knihkupecká tradice, Knihkupec a nakladatel 1945, s. 258; C. Merhout in Dům u mosteckých věží (1947, s. 57); O. Štorch-Marien in Ohňostrož (1969, s. 168); O. Suchý: O nakladateli veselosti, Svob. slovo 15. 3. 1980; A. Branal: Špásmajstr z Malé Strany, LD 15. 3. 1985; an.: K. Š., sb. Kniha a národ. 1939–1945 (2004, s. 22).

az

Josef Šváb-Malostranský

* 16. 3. 1860 *Praha*

† 30. 10. 1932 *Praha*

Autor písňových textů, divadelních skečů a humorních próz, loutkových her a veršů pro děti; kabaretiér, hudebník, divadelní a filmový herec, scenárista a režisér; nakladatel.

VI. jm. Josef Šváb. – Studoval na pražském malostranském gymnáziu, studia však nedokončil, 1878–80 se vyučil knihkupcem v nakladatelství a knihkupectví Fr. A. Urbánek; zaměstnán byl i u firem J. Otto, Jos. R. Vilímek v Praze a M. E. Holakovský v Chrudimi. 1887 otevřel v Praze na Malé Straně vlastní knihkupectví, k němuž posléze připojil i nakladatelství (1907 získal koncesi nakladatelskou a 1917 plnou koncesi knihkupeckou). Jako nakladatel (firma Josef Šváb) patřil spolu s J. Heřmanem (1872–1952, pseud. Zefi, Zeffi) k prvním soustavným českým vydavatelům šantánových a populárních písní i další zábavné a humoristické literatury, dopisnic s žertovnými obrázky (též od M. Alše a L. Marolda) a dalších textů. Většina z nich pocházela z vlastní literární dílny Š.-M., mnohé z nich vycházely opakovaně, někdy bez udání autora nebo pod četnými pseudonymy; od 1931 řídil závod jeho syn Karel Š. (1896–1942). – Vedle toho působil Š.-M. jako divadelní herec, zejména 1888–1915 hostoval ve Švandově divadle na Smíchově, kde ztvárňoval komické středostavovské figurky. Pravidelně pořádal silvestrovské, mikulášské, josefské a jiné zábavy, vystupoval jako kabaretiér a zpěvák, často ve dvojici s J. Wandererem († 1928) a později R. Innemannem, s nimiž pořádal zájezdy po Čechách. Z těchto zkušeností těžil v řadě děl i antologii zábavných scének a žertů (čtyřsvazkový *Švábův veselý rádce* aj.). Podílel se jako organizátor na Jubilejní výstavě 1891, Národopisné výstavě 1895 i Výstavě inženýrů a architektů 1896, na nichž také vystupoval jako bavič a zpěvák. Na výstavě 1896 byly uvedeny první české hrané filmy, komedie Dostaveníčko ve mlýnici a Výstavní párkař a lepič plakátů v režii J. Kříženeckého, na nichž se Š.-M. podílel jako hlavní herec. V témže roce vznikl v téže režii podle jeho námětu hraný dokument Smích a pláč, v němž Š.-M. předvádí v detailu mimicky smích a pláč; je považován za první filmové ztvárnění detailu (literární zpracování vyšlo 1907 ve Švábově knihovně). Později byl Š.-M. autorem námětů a režisérem dalších filmových veseloher (Pět smyslů člověka, 1913; Zlaté srdéčko, 1916, jen námět a scénář; Živá mrtvola, 1921), v nichž hrál i hlavní role. Vedle toho ztvárnil desítky komických postav zejména ve filmech 20. let. Pohřben byl na pražských Olšanských hřbitovech. – Jeho vnuk, lékař psychiatr Ludvík Š. (1924–1997) byl členem Surrealistické skupiny, jazzovým hudebníkem a publicistou.

Těžiště umělecké činnosti Š.-M. spočívalo v autorství písňových textů a komických výstupů spojených s vlastní jevištní interpretací. V tom navázal na L. F. Šmída, tradice staršího šantánu přitom přetvářel v modernější kabaret. Psal zejména kuplety založené na jednoduchém refrénu a vtipných pointách, skeče a žertovné scénky, převážně kostýmové monology či dialogy s pražskými i venkovskými figurkami, jež navazovaly na tradiční komické situace a postavy, někdy i v pokleslé podobě (směšný voják, záletný manžel, veselá vdova, láska s překážkami, měšťáci na výletě aj.). V textech Š.-M., zpravidla publikovaných v jeho vlastních edicích (Švábova knihovna, Knihovna dámských výstupů a scén, Veselé divadlo aj.), se nejčastěji objevují slovní hříčky, aktuální narážky, parodie starších kramářských i novějších populárních knížek, např. rytířských písní (*Špagát a láska*), Haškova Švejka (*Voják Švejk poručíkem*), Raupachovy hry Mlynář a jeho dítě (*Moderní mlynář a jeho už odrostlé dítě*) nebo futurismu (*Výlety pana Pecičky*) a též projevů soudobých písničkářů F. Haise a K. Hašlera. Časté jsou i parafráze časově politické (satira na mladočechy *Já mám tramvaj novou...* podle Já mám trakař nově L. F. Šmída) i soudobé poezie (báseň *Ticho* podle J. Vrchlického). Místy jeho texty mířily k navičnické stylizaci (např. postava „žáka a spisovatele“ Ludvíka Tronička v prózách v časopisu Telefon) a nonsensu (recitační číslo *Svatební košile* podle K. J. Erbena). V dramatických skečích a veselohrách pokračoval Š.-M. v linii Šamberkových her: obvykle čerpaly z pražského prostředí, využívaly komiky charakterů, záměn postav a lidového, místy pokleslého a obhroublého vtipu. Z tvorby, kterou Š.-M. věnoval dětem, vystupují do popředí loutkové hry s postavou Kašpárka a žertovné verše pro děti, často v podobě leporol.

PSEUDONYMY, ŠIFRY (některé nelze přesně určit, vedle uvedených autor pravděpodobně použil i další): Barnabáš Voženílek, Bartoloměj Šelmosmrtič, Ben Akiba, Ben Akiba II., Dr. Baný Kryšpín, Es esse – známe se, Filip Oužlabina, Florian Kandrássek v Hloubětíně č. 816, Florian Teplý, Florian Zástěrka, Franta Semita, Fraňomil Křišpindíra z Tlučovských, Fr. Tintišek z Vopršálkovic, Habaděj, Habaděj Nickamínek, Habakuk Habaděj, H. Tydlitát, Hubomel Tydlitát, Imber, J. Tydlitát, Jan Vesnický, Jelitus Klobásek z Uzeného Ouška, Jeremiáš Koptánek, J. J. Trnička, J. Klobásek-Malostranský, Jonáš Kamfr-

ňol, Josef Malostranský, Josef Šv. Florian Šustrpajtl, Jos. Š. Mrkvička, Kašpar Mucholín z Mušálovic, Kos Habaděj, Kryšpín Krampa, Kuliferda ze Zadní Lhoty, Kuliferda z Humorů, Ludvík Troníček Malostranák, Malostranský, Mílek z Láškovice, Pafnucius Klobásek, Pafnucius Klobásek-Malostranský, Pantaleon Beránek, Pinkeles Tajtlbaum, Plajštift ze Štálfedru, Přisná Kamila, Serafin Vendelín, Švábinger, Švonepaj Habakuk, Tadeáš Kalimatyáš z Aše, Tadeáš Matyáš Legranda, Tandariáš (dub., týž pseud. užíval i I. Herrmann), Tandariáš Mrkvanda, T. M. Legranda, Tonda Vošmacha, Veseloslav z Kočičiny, veselý Malostranák, Veselý Pepa, Všudybyl Všeokouk, Žeromil Spásovíc; J. Š., J+Š+M, J. Šv. M-ý, V. L., R. W. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Budečská zahrada (1880–86); Čes. filmový zpravodaj (1925); Dobrá kopa; Filmová tribuna (1929, Můj první film); Filmový kurýr (1930, O prvních českých filmech); Humorist. listy; Knihkupecké rozhledy a zprávy; Kopřivy; Lid. noviny (1939); Loutkář; Nový Neruda (1906); Nový Paleček (od 1887); Rozpravy Aventina (1928); Slavnostní list v upomínku na zábavy pořádané na ostrovech... (1887); Švábův ilustrovaný rozhlas (1928); Švanda dudák (1885–96); Telefon (1891); U domácího krbu (příloha čas. Nové módy, 1889); Náci a Muci. Klukovina o jednom uličníkovi (D b. d., 1896, pseud. Filip Oužlabina); Život a smrt malého Palečka (D pro ml., b. d., 1897); Pohádka o zlatém prasátku (D pro ml., b. d., 1897); Vilém Tell číslo II (D 1901, hudba J. Paukner); Spolek proti vdavkám (D b. d., 1902); Panna orleánská v nesnázi (D 1902); Sedlák u fotografa (D b. d., 1903); Rozumy u džbánku (D b. d., 1905); Spolkaři (D b. d., 1906, s A. Černým); Moderní mlynář a jeho už odrostlé dítě (D b. d., 1907); Sebevrahové (D b. d., 1907); Špagát a láska (D b. d., 1908); Mýlka v poschodí (D 1908); Když srdce velí aneb Děti Vltavy (D b. d., 1909, s J. Kubíkem a J. Wandererem); Ženský soud v 30. století (D b. d., 1909); Loupežný vrah Mordulini čili 1000 korun odměny (b. d., mezi 1909–13, hudba J. Beneš); Vyjasněný lásky rmut (b. d., mezi 1909–21, hudba Š. Paulsen); Dle tatíčka Nerudy (D b. d., 1911); Zlaté srdéčko (D 1911); Cholera (D 1911); Silvestr u Šerlaka Holmesa (D b. d., 1911); Trpasličí divadlo (DD 1911); Dětská poptávárna budoucnosti (D b. d., 1911); Lidožrout před soudem (D b. d., 1912); Vše pro jedináčka (D b. d., 1912); Sladké vzpomínky (D b. d., 1912, hudba R. Turinek); Kratiknoty (D pro ml., 1913); Rozbité zrcadlo (D b. d., 1913); Místři pěvci makotrasů (D b. d., 1913, hudba R. Turinek); Kašpárek lidumilem aneb Napálený hostinský (D pro ml., b. d., 1914); Kašpárek je mrtev (D pro ml., b. d., 1914); Kašpárek skautem (D pro ml., b. d., 1914); Sólová píseň (D b. d., 1914); Veselá venkovská

krev (D b. d., 1914, hudba R. Turinek); Mateřské trampoty (D 1915); Mařka z aprovizace aneb Ženatý ženich (D 1919); První pacient (D 1921, pseud. Dr. Baný Kryšpín); Hluchý ženich (D 1921); Český dobrovolník a francouzská selka (DD 1922); Němý hudebník před soudem (D 1922); Poslední přání umírajícího, Kámen moudrosti (DD 1923, pseud. Filip Oužlabina); Rozklížený kabaret (D 1924); Voják Švejk poručíkem (D 1924); Tosseliho serenáda (D 1926); Kdo se s námi sveze? (BB pro ml., 1927); Malý Ivánek – velký mlsálek (BB pro ml., b. d., 1927); Radostné cestování veršem (BB pro ml., 1927); Radosti mláďi (BB pro ml., 1927); Veselá drobotina (BB pro ml., 1927); Dětské radovánky (BB pro ml., 1928); O černoušcích (BB pro ml., 1928); Páté přes deváté (BB pro ml., 1928); První den prázdnin (BB pro ml., 1928); Už jsme tu! (BB pro ml., 1928); Světem na křídlech i kolech (verš. Ieporelo, 1928); Veršičky pro dětičky (verš. Ieporelo, b. d., 1928); Veselá abeceda (BB pro ml., 1928); Železnice (BB pro ml., 1928); Babiččina nejmilejší pohádka (1929, s A. Turečkovou); Nová učitelka (D b. d., 1929); Výlety pana Pecičky (P b. d., 1930); dále velké množství drobných tisků, scén, deklamací, kupletů, písňových textů, veršů, anekdot aj. v knižnicích nakl. J. Š., i s jinými. – *Překlady a adaptace*: A. B.: Nebroušený dýmánek (1902) + Přednáška u vrátné aneb Domovnice U Sedmi čertů (1903) + Nové tragédie člověka (1905); G. von Moser: Z lásky k umění aneb Kde jsou ty koláčky? (1903); J. W.: Štrůdl (b. d., 1903); A. Langer: Slovo k ministru (1907); J. Limburg: Líná Liduška v zemi Pecičků (b. d., 1908); G. Kadelburg: Nadporučík v civilu (1909); J. N. Nestroy: Rozpustilí kluci ve škole (1909); J. L. Weber: Pravý a nepravý poručík (1909); O. B.: Před hasičským sletem (b. d., 1910); W. F.: Jen trochu kuráže a – všechno se dokáže! (b. d., 1910); O. S.: První hodinky (b. d., 1911) + Na první ples (b. d., 1913); M. z M.: Opatrný strýček (b. d., 1914); F. Arnold, E. Bach: Španělská muška (1921); A. Engel: Byt pro všechno (1921); C. Laufs, W. Jacoby: Všechny myši za sebou (1921) + Sonny boy (1930); aj. ■ *RÉDIGOVAL periodika*: Nový Paleček (leden–červen 1892), Švábův ilustrovaný rozhlas (1928); *sborník*: Žabí skřehotání. Šibřinkový list Sokola na Menším městě pražském (1905, s E. Půlpánem); *knížnice*: vesměs v rámci nakladatelství (viz heslo Josef Šváb). ■ *USPOŘÁDAL A VYDAL*: Dámský večer. Sběrka sólových výstupů (b. d., 1893); Josefa Mikuláše Bolešlavského Besední a přátelské večery věnované přátelům zábav a besed, sv. 4 (1894); Český humorista. Sběrka sólových výstupů, žertovných scén, deklamací, kupletů, aktovek, komedií a žertů pro pořadatele veselých zábav (1895, s J. Mošnou); Písňe pražských šantánů 1, 2 (b. d., 1896, 1898); Švábův humoristické večírky 1, 2 (b. d., 1896, 1899); Švábův veselý zpěvník 1, 2 (b. d., 1896, 1899); Nová sbírka původních mikulášských scén pro jednu i více osob (b. d., 1898); Nová sbírka původních silvestrovských scén pro jednu

Šváb-Malostranský

i více osob (b. d., 1899); Švábův sborník sólových výstupů, scén, kupletů, žertů a deklamací 1, 2 (b. d., 1900, 1901); Švábův veselý rádce 1–4 (b. d., 1900–03, 1922, 1. Veselý masopust, 2. Výlety, zahradni a národní slavnosti, 3. Svatební veselí, 4. Už je to uděláno – už je to hotovo); Poštovní kalendář na rok 1902; Zapovězené ovoce (sb. „pikantních“ anekdot, 1903, pseud. Veselý Pepa); Naši humoristé a jich veselý repertoár 1, 2 (b. d., 1904, 1912); Malá antologie vybraných deklamací (b. d., 1905); Kalendář českých zedníků na rok 1907; Zpěvy výstavní (1908); Humor jindy (1910); Švábův kapesní humoristický kalendář na rok 1918 (b. d., 1917); Sbírnka nejlepších silvestrovských půlnočních scén (b. d., 1922); Humor v kapse. Anekdoty s papířkou 1–3 (b. d., 1924, pseud. veselý Malostranák). ■

LITERATURA: V. Wassermann: Průkopníci československé kinematografie 5. Jan Kříženecký a jeho první herec J. Š.-M. (1959). ■ J. Lešek in Výstupy (komické), kuplety, deklamace a žerty (Švábovy a Innemannovy) (1890); an.: ref. Já mám tramvaj novou..., Mor. orlice 15. 9. 1893; an: Muž, jenž se směje, PL 15. 1. 1925; V. V. Tomek: Nestor pražského humoru, in Ze starých pražských šantánů (1929); ● k sedmdesátinám: an., Naše kniha 1930, s. 156; B. (E. Bass), LidN 16. 3. 1930 ●; ● nekrology: B. (E. Bass) a u, obojí LidN 31. 10. 1932; an., Večerní Čes. slovo 31. 10. 1932; an., PL 1. 11. 1932; an., Večerník PL 1. 11. 1932; an., RP 1. 11. 1932; K. Vaněk, Večerní Čes. slovo 2. 11. 1932; ksž (K. Smrž), RA 8 1932/33, s. 41 ●; J. Kučera: Čtvrtstoletí čes. filmu (první filmy), Čes. slovo 25. 8. 1935; L. K. Žižka: O muzikantech a lidech kolem nich, LidN 31. 7. 1938, V. V. Wassermann: J. Š.-M., Film a doba 1955, s. 137; J. Vagaday: Na okraj jednoho výročí, Práce mladých 1958, č. 11; V. Wassermann: Vzpomínka z Kamy, LD 16. 3. 1960; V. Pletka, V. Karbusický in Kabaretní písničky (1961); P. Taussig: O zlatém srdéčku, Film a doba 1983, s. 149; J. Kučera in Počátky české filmové veselohry (1985); A. Branald: Špasmajstr z Malé Strany, LD 15. 3. 1985; P. Rut in Písničky (2001, zejména s. 38, 128, 163 a 224).

jho

Švanda dudák

1882–1914, 1924–1930

Beletristicky orientovaný humoristický časopis profilovaný I. Herrmannem, zaměřený především na každodenní život a situační humor.

Podtitul: 1882–99 (roč. 1–18) Poutník humoristický; 1900–07 (roč. 19–26) Humoristický týdeník nepolitický; 1908–14 (roč. 27–33) Měsíčník humoristický; 1924–30 (roč. 34–40) Humoristický čtrnáctideník. – *Redaktoři:* 1882–1914 a 1924–30 (roč. 1–33 a 34–40) I. Herrmann, přitom 1914 (roč. 33) s redakčními spolupracovníky K. Maškem a A. Scheinerem, 1924–27

(roč. 34–37) s K. Horkým, 1928–30 (roč. 38–40) s L. Tůmou-Zevlounem, 1907 (roč. 26) též s redaktorem ilustrační složky A. Scheinerem a 1928–29 (roč. 38–39) se Z. Grundem v obdobné funkci. – *Nakladatelé:* 1882–86 (roč. 1–5) I. Herrmann; 1887–1914 a 1924–30 (roč. 6–33 a 34–40) F. Topič; Praha. – *Periodicita:* 1882–85 (roč. 1–4) 6x ročně; 1886 (roč. 5) měsíčník; 1887–88 (roč. 6–7) čtrnáctideník; 1889–99 (roč. 8–18) měsíčník; 1900–07 (roč. 19–26) týdeník; 1908–14 (roč. 27–33) měsíčník; 1924–30 (roč. 34–40) čtrnáctideník. – *Přílohy:* 1887 (roč. 6) Švandovy dudy; 1901–05 (roč. 20–24) Paleček. Sbírnka humoru z cizích luhů.

Š. d. založil jako svou tribunu I. Herrmann poté, co se setkal s potížemi při publikování svých humoristických prací (obsahujících údajně „nesalonní výrazy“). Snaha o literární ráz měla časopis odlišit od již vycházejících Humoristických listů i od Palečka (za redakce R. Pokorného). Do jednoduše členěných jednotlivých čísel, zpočátku s rozhodnou převahou obsáhlejších próz, postupně pak i próz drobnějších a kratších veršovaných útvarů, jako první vstoupila 1884 divadelní rubrika *Paběrky z redakčního koše* s podtitulem *Z poslední galerie*, kterou obhospodařoval zprvu K. Šípek (pseud. Terpentinus) a od 1887 pod proslulým pseud. Vavřínc Lebeda sám I. Herrmann. Odlehčená úvahová rubrika *Fejeton* vznikla 1885 a sloužila I. Herrmannovi (pseud. Švanda a ojedinele i David Vulkán) k náladovým reflexím dění v přírodě v jednotlivých měsících roku, nato i k širším společenským pohledům. Zábavnost měly zvýšit 1886 zavedené rubriky *Žertovný rébus* a *Švandova šachovnice* i rubrika *Humor z cizích luhů*, která obsahovala přeložené drobnosti; až v pozdějších letech vycházely překlady hodnotnějších textů (J. K. Jerome, R. Kipling, Mark Twain, G. de Maupassant). Změna formátu i periodicity 1887 znamenala posílení humoristické složky listu drobnými žánry; již po dvou letech se však Š. d. pro obtíže s financováním obrazové části vrátil k podobě beletrizujícího měsíčníku. Přechodný ráz měla 1887 i příloha *Švandovy dudy*, zprvu ambiciózní (začínal v ní i Herrmannův pseud. Vavřínc Lebeda), končící však záhy u jediného kresleného vtipu a inzerce. Nový pokus o přiblížení k doma i v cizině zažitě běžné formě humoristického časopisu se udál 1900, kdy byl Š. d. přeměněn na týdeník se zvýrazněnou obrazovou částí (několik set ilustrací; ojedinelým zůstalo zvláštní číslo k padesátinám M. Alše, 1902); od 1907 měl časopis samostatného

výtvarného redaktora (toto opatření mělo pomoci uchovat list jako týdeník). Profil časopisu se opět změnil zejména zmnožením anonymních a pseudonymních literárních příspěvků omezujících se často jen na komentáře k obrázkům. Nicméně na konci 1907 redakce oznámila, že „přes množství uměleckých ilustrací... neprojevilo obecenstvo tolik hmotného účastenství, jakého by bylo třeba k uhrazení nákladů za ilustrace a reprodukce jejich“, neboť „na vydávání ilustrovaného časopisu nestačí sebevětší tisíce čtenářů v kavárnách, restauracích, spolcích a besedách, kde jediný výtisk jde z ruky do ruky, ale třeba tu i velkého počtu odběratelů přímých“. Š. d. se tak zase vrátil k „zertovnému čtivu“ a stal se znovu měsíčníkem. Od 1900 zdůrazňoval v podtitulu svou apolitičnost, proto se setkal jen s ojedinělou konfiskací (již 1895 pro dva verše urážející panovníka). Ani tato rezignace na jeden úsek veřejného života však nepomohla udržet list za války a po celoročních potížích (poslední dvojčíslo 11–12 vyšlo v červnu 1915) přestal vycházet. V obnoveném Š. d. sice figuroval opět jako redaktor I. Herrmann, ale hlavní redaktorskou práci obstarávali K. Horký a po něm L. Tůma-Zevloun, o čemž svědčí i dvě čísla uspořádaná bez souhlasu Herrmannova k jeho životním jubileím (1924, 1929); zvláštní číslo bylo věnováno i českému vojenství. Ani noví redaktoři nevytvořili výrazně odlišný typ humoristického listu, podíl beletrie v něm zůstal značný, nicméně úroveň příspěvků zaznamenávala stálý pokles. Redaktoři se pokoušeli vyvolat větší zájem čtenářů pořádáním různých soutěží, rébusy apod. Z předválečné doby přežila anekdotická rubrika *Z cizích luhů* a nově se objevila další, *Z přespolečného humoru*. Časopis zanikl náhle bez udání důvodů. – V rámci Š. d. vycházely knihovny zábavných a humoristických knížek, zejména jeho spolupracovníků (některé již časopis dříve otiskl), v menší míře se objevily i překlady; za redakce I. Herrmanna vycházela *Čítárna Švandy dudáka* (1895–1910) a *Knihovnu Švandy dudáka* (1924–30) řídil K. Horký.

Š. d., profilovaný I. Herrmannem, navázal na tradici Rubešova Palečka jako typ humoristického časopisu beletristického charakteru, v jehož autorském okruhu se postupně objevili četní přední čeští literáti. Beletristický ráz časopisu (a zábavný charakter, který jej řadil k rodinným ilustrovaným listům) se dařilo udržet trvale (i v době, kdy značné váhy nabyly

drobné, často bulvárně traktované humoristické příspěvky). Výrazný byl zvláště v počátcích zásluhou redaktora a úzkého okruhu spolupracovníků; převažovaly prózy, především Herrmannovy, humorné i vážnějšího ražení (Král Šmihula, Pan Melichar, Historie o doktoru Faustovi, slavném černokněžníkovi, U snědeného krámu, Bodří Pražané a další texty skryté též za nejrůznějšími pseudonymy). V 1. roč. zde dále publikovali F. Herites, J. Lier a J. Herben a též nejbližší spolupracovník Š. d. K. Šípek; v 2. roč. také V. Beneš Třebízský (satirická povídka Plzeňští a Rokycanští), J. Braun (humorná historická povídka) a J. V. Frič (šifra J. V. F., satira na Jana Nepomuckého). V pozadí rozsahem, nikoli však významem stála poezie vážná i veselejší, zejména J. Nerudy (Balada o duši Karla Borovského, Láska z pozdějších Zpěvů pátečních, verše z Prostých motivů), J. V. Sládka (ze sbírky Na prahu ráje i posměšná báseň Báby) a J. Vrchlického (vedle balad a jiných epických veršů i verše příležitostné); k různým jubileím listu přispěli verši i S. Čech, A. Klášterský, J. Kvapil, A. E. Mužík. K fingovanému životnímu jubileu Vavřince Lebedy napsal vznosnou gratulaci též A. Sova (pseud. Liboslav Krutihlav, zasloužilý okresní básník). Vtip poznamenal i běžné výzvy k předplácení (např. Herrmannovo Z pohádek pravděpodobných o šaškovi, jenž chřadne, když se setká s nezájmem). Ke kmenovým autorům se v průběhu 80. a 90. let dále zařadili J. Arbes, A. Černý, F. Chalupa, B. Kaminský, A. Klášterský, J. Kvapil, K. Leger, K. Mašek, A. E. Mužík, A. Pikhart. S úpravami periodicity docházelo ke změnám v zastoupení žánrů i zaměření časopisu. Čím byly menší přestávky mezi jednotlivými čísly, tím více prostoru dostávaly rozmanité drobnější žánry, zejména anekdoty, doprovodné texty k ilustracím, dramatické scénky, aktovky, epigramy, parodie, pamflety, travestie, kuplety a rozmanité písně. Návraty k měsíčníku naopak znamenaly nové posílení jeho beletristického rázu. Tematika příspěvků přitom zůstávala poměrně úzká; směřovaly ke komickým situacím, k vystižení spíše úsměvného počínání lidí v citových vztazích, v rodinných záležitostech, společenských zvyklostech i při různých událostech (volby, povodně) a zálibách (karban). Bohatě zastoupeny byly rozmanité profesní činnosti (úředníků, kantorů, obecních činitelů, soudců, kněží, vojáků, lékařů, pánů domácích a především umělců a lite-

rátů), místem dějů bývá nejčastěji Praha, její lokály i středostavovská rodina, ale i maloměsto a venkov se svými krajovými osobitostmi včetně dialektů (Slovácko, Haná, Krkonoše) v podání F. Bayera, J. Herbena, O. Klazara a po válce i A. Zábranského. Až na výjimky (Sovova báseň Vějíř, některé verše J. Vrchlického) zůstala stranou oblast sociálních vztahů; do dobových společenských souvislostí vstupovalo jen glosování (až sarkastické) zániku staré Prahy v rámci její asanace (Žížka Prahu ušetřil, protože tušil, že si ji Pražané zbourají sami). Od 90. let až do válečné přestávky významné místo v listu zaujímaly (pro humoristický časopis nezvyklé) tematicky celistvé soubory povídek a též romány, nejčastěji od I. Herrmanna (Blednoucí obrázky, Tcháň Kondelík a ženich Vejvara, postava otce Kondelíka se poprvé objevila už 1887 v sokolské historice Ženíbta páně Karafiátova podp. šifrou Y, Dobrodružství Josafata Libomora Křížaly) i F. Župana (Pepánek Nezdar), A. Zábranského (pseud. Baltazar Pelyněk: Břehule čili Poslední hasrtman na Hané); rozsáhlejší práce publikovali K. M. Čapek Chod, J. Lacina (pseud. Kolda Malínský), J. Krušina ze Švamberka, K. Šípek, V. Štech, J. Štolby aj., 1907 se dokonce objevil pokus o kolektivní „tajuplný, kriminální a kulturně-historický román z doby asanace“ Záhadné stopy autorů I. Herrmanna (i pseud. Vojta Machatý a Prokop Rokyta), V. Štecha, E. Trévala (pseud. Ben Trovato), K. Maška (pseud. Fa Presto), J. Krušiny ze Švamberka, H. Malířové a K. B. Hájka. V poezii na pokračování vycházel soubor literárních parodií K. Maška (pseud. Fa Presto) Utíkej, Káčo! na text známé písně (po letech přinesl list i jakousi soutěž o její výtvarnou variantu) a pokus I. Herrmanna (šifra Y) o variace na starý nápěv Benátské barkaroly, jak by ho zpracovali různí básníci včetně symbolistů. Nejdůležitějším tématem se v Š. d. staly literatura a divadlo. Zatímco vlastní literární kritiku list nepěstoval, divadelní referát v něm působil takřka od počátku; širokou pozornost k němu připoutal I. Herrmann (Vavřinec Lebeda) posměšnou karikaturou divadelní kritiky, stylizovanou jako projev laického lidového diváka (soustavné užívání fonetické podoby jazyka, archaismů, germanismů, komolení cizích slov, překrucování jmen her i autorů). Zde také docházelo nejčastěji k přesahu do širší kulturní roviny (polemiky kolem vystoupení v Německu působící herečky

M. Pospíšilové v Národním divadle, ustavení druhého divadla v Praze, Herrmannovy referáty z pařížské výstavy aj.). Divadelní scény se dotýkaly i parodie: K. Šípka na naturalistické drama G. Preissové Její Pastorkyňa i na Směry života F. X. Svobody, později anonymní parodie her určených pro Intimní divadlo a i pamflet na ně (Vláda špíny). Satirické prvky pak prostoupily portréty žijících českých autorů od J. Arbese (pseud. Pseudo-Arbes II.), v nichž jsou jejich tvorbě antonymně přisouzeny zcela opačné znaky než ve skutečnosti (J. Zeyer je představen jako zavilý naturalista, E. Bozděch jako básník intenzivně studující život lidu apod.). I. Herrmann také v několika ročnících podával karikatury z redakčního alba, v nichž zaměňoval některé charakteristické rysy tváří dvojic spolupracovníků. Razantně vstoupil Š. d. do generačních sporů s autory České moderny i se symbolisty a dekadenty: už 1892 pamfletem na Analýzu F. X. Šaldy (Literární hlavolam čili Poezie a Kateřinky) a obranou A. Klášterského před Macharovým sonetoplagiátem (z Letních sonetů); symbolismus zesměšňovali J. Vrchlický (satira Z nápadů kmotra Štěrbý), J. Kvapil (pseud. Olaf, mj. Vláda tmy); Macharův kritický postoj k dílu V. Hálda vyvolal veršované výpady E. Čenkova, J. Kvapila a polemiku (ve Š. d. ojedinelou) mezi I. Herrmannem a Časem o svobodu slova, vznik České moderny byl pokládán za nástup všeničící bezohlednosti. Symbolická poezie („symbolie“) pak zavdala podnět k mnoha sarkastickým výpadům i k perziflázním změnám jmen a titulů (Arnošt Pomlázka: Jitrnice; Drakobijec Kandrdásek: Jsem klavír otevřený, překlad dekadentní prózy autora Pitt-Omce atd.). Dozvuky těchto ataků zaznívaly ještě na začátku 20. století ve výsměšné reakci na úvahu F. V. Krejčího Deset let mladé literatury. Od 90. let se rozšířil okruh přispěvatelů Š. d. zejména o mladou generaci (J. S. Machar a A. Sova – oba jen do 1894, I. Geisslová, F. Gellner, F. X. Svoboda); v novém století a do 1. světové války (i přes pokles úrovně časopisu) zde začali publikovat další autoři, zejména E. Bass, K. Hašler (staropražské popěvky), K. H. Hilar, J. Hora, J. Mach, M. Majerová, dále i F. Peroutka (Povídky volně dle A. P. Čechova). – V poválečném období za nových redaktorů časopis směřoval především k využívání textů k vtipnému komentování ilustrací a přibližoval se tak k běžným konvenčně pojatým humoristic-

kým listům doma i v zahraničí, přesto zůstala beletristická složka nadále jeho významnou součástí. Dokladem je mj. vypsání soutěže (početně obesané) o nejlepší humoresku, v níž zvítězil K. Poláček prózou Měkké srdce (pod heslem Klobouk vždy jen od Čekana!), kterou také list otiskl. Pokles literární úrovně Š. d. se projevil zvláště v charakteru prozaických příspěvků; vedle pozdního pokusu I. Herrmanna o pokračování příběhů Nanyňky Kulichovy (Námluvy páně Dundrovy a co krom toho se po oddávkách Nanyňčiných seběhlo) se objevily prózy začínajícího Z. Vavříka (pseud. Don Q., pokus o detektivku Robinzonáda detektiva Est. Resse), kněze J. Fořtela (pseud. František Jejkal, románky Zápisky spořádaného kaplana, Trampoty pana poslance), pseudonymu Tichý de Brahe (románek Mladý pán na rozcestí) aj. Mezi drobnými žánry si literární úroveň uchoval epigramatický doprovod K. Horkého k portrétům osobností českého kulturního života a Aforismy V. Krofty. Čtenářsky lákavou složkou listu pak byly divadelní vzpomínky; jako občasně Divadelní historky je otiskovali R. Čiška a hlavně někteří herci (V. Petrová, A. Sedláčková, M. Valentová, B. Vrbský), autor operetních libret J. Tancer, režisér, herec a divadelní ředitel K. Želenský a opět i I. Herrmann. V posledních letech své existence časopis projevil rovněž zájem o sociální a politické aspekty dobového života (nejvýrazněji otiskováním kriticky vyostřených sovětských anekdot poukazujících na rozpor mezi proklamacemi a skutečností). – Příspěvatelé Š. d. užívali v hojně míře pseudonymy a šifry; příznačné je rovněž, že většina kmenových spolupracovníků publikovala jak verše, tak prózy, často i dramatické žánry. Do Š. d. v období 1882–1914 přispívali: J. Antoš, J. Arbes (i pseud. Ivan Kopřiva, Pseudo-Arbes II., Sirius, Šebestián Kašparides), O. Auředníček, J. Balda, E. Bass (i pseud. Jan Louda), F. Bayer, V. Beneš Třebízský, J. J. Benešovsky-Veselý (i překlady z angličtiny), J. Beránek (pseud. Jan Polom), P. Bezruč (pseud. Ratibor Suk, Studie z Café Lustig), P. Biliánová, J. Bittner, P. Blažek (pseud. Jaroslav Bejvával), M. B. Böhnel, K. Bolina, J. Borecký, J. Braun, A. Breska, O. Bystřina, K. M. Čapek Chod (i podp. K. M. Čapek a šifra K. Č.), S. Čech, R. Čechová, E. Čenkov (i podp. František Bílek), B. Čermák, A. Černý (i pseud. Ant. Šťovík, A. Šťovík, Jan Hořký, Kašpar Šťovík,

Rubín), V. Černý, J. Červenka (pseud. Jean Juan Giovanni, J. J. Giovanni, šifra J. J. G.), A. Červinka (i pseud. Jan Plavec), K. Červinka (i pseud. Václav Štika), K. Čupr (i pseud. K. Č. Kolčavský), K. Čvančara, R. Deyl, A. B. Dostal, F. Doucha (z pozůstalosti), T. Dubrovská, K. Engelmüller, J. V. z Finberka, F. Flos, J. V. Frič (šifra J. V. F.), I. Geisslová, F. Gellner (i pseud. J. Štika), Z. Gintl (pseud. Zdeněk Grygar), Slovák J. Gregor Tajovský, B. Grünwald, J. S. Guth-Jarkovský (pseud. St. Jarkovský), T. J. Hácha (překlady z angličtiny), K. B. Hájek (i pseud. Fr. X. Vejr, Jaromír Vejr, šifry J. V., KBH., K. B. H., -kbh-), R. Hašek (i pseud. Petr Johannes), K. Hašler, J. Havlíček (i podp. Jaroslav H., šifra J. H.), J. Havlík, F. K. Hejda, V. Heran, J. Herben (i pseud. Jan Vávra, šifra J. H.), F. Herites, I. Herrmann (i pseud. Alexander Bob, Bolehlav Dalíbal, Daniel Štika, David Vulkán, Filip Drtina, Goliáš Cvrček, Kaňka, Prokop Rokyta, Redaktor, Spytihněv Komár, Stanislav Herynk, Stonožka, Škorpion, Švanda, Švanda dudák, Václav Drtina, Vavřinec Lebeda, Vendelín Břítva, Vojta Machatý, Ypsilon; šifry Ign., I. H., ih, Y), V. Hes, K. H. Hilar (i pseud. Jeanquirit), V. Hladík, F. S. Holeček, J. Holeček, J. Hora, K. Horký, I. Hořica, J. Hošek Příbyslavský, J. M. Hovorka, J. L. Hrdina, F. Hrnčíř (pseud. František Drnkačka), J. Hron (šifra J. H.), J. V. Hrubý, V. Hrubý (i pseud. Kazimír, Stanislav Pavelka, Stanislav Závora), F. Chalupa (i pseud. Václav Jalovec, Václav Jarovec), B. Chmelař (pseud. Le Grace), P. Jehlička (pseud. Dr. Vagus), K. Jonáš (pseud. Allan Jaskřina), K. Juda (i pseud. Bradelský, Kara Ben Jehuda, K. B. Jehuda; šifry DA, DADA), J. Kadlec (pseud. Eugen Bazarov), Č. Kalandra, B. Kaminský (i pseud. Amicus Carfioli; šifry B. K., Carf.), V. J. Kavka (pseud. Sudimír Pražský), A. Klášterský (i pseud. Petr Jasmín), O. Klazar (i pseud. Otokar Horský, Otokar Horský; i překlady z angličtiny), J. Klecanda, A. Klose, B. Knoesl, F. V. Kodym, J. Koněra (překlady z bulharštiny), J. D. Konrád, S. A. Košťál (i šifry -ál., S. A. K.), S. Kovanda, V. Kredba (i šifra V. K.; překlady z polštiny), J. V. Krejča, R. Kronbauer, J. Krušina ze Švamberka, L. Křikava (i pseud. Louis z Přeštic, L. Přeštický, Vít Ryol), J. Kubelka, J. Kurka, J. Kvapil (i pseud. Olaf, šifra J. K.), J. Lacina (pseud. Kolda Malínský), J. Ladecký, J. J. Langner, M. Laudová-Hořicová, A. Laurin, K. Leger (i pseud. Bartoloměj Pecka, Fr. Řeři-

cha, Konfucius Řeřicha, Kryštof Červíček, Prokop Řeřicha, Řeřicha, Věnceslav Hrozinka, Verus, Vlasta Veselá; šifra K. L.), J. Lier, V. Lipovský, E. Ludvík, F. Mačenka, J. Mach (i pseud. K. Ledecký, Viktor Klement), J. S. Machar (i pseud. Ant. Rousek), M. Majerová, H. Malířová (i podp. Nosková), J. Mařánek, K. Mašek (pseud. Fa Presto, Farfarello, Fix-Nix, Fr. Čtrnáctý, Horymír, Horymír N., Horymír Neumětelský, Kofétua, Kofétua II., Prst; šifra F. P.), P. Maternová, G. N. Mayerhoffer, F. L. Menhard (i podp. Xaver Menhard, X. M. Menhard, pseud. Mhd. Litoměřický; šifra X. M.), J. Mikšovský, V. Mixa, P. Moudrá (i pseud. Olga Příbylová), C. S. Moudrý, J. Müldner, A. E. Mužík (i pseud. Ivan Pravý; šifra A. E. M.), J. Náměstek (pseud. Albatros), J. Naumann, J. E. Nečas, A. Nečásek, J. Nejedlý, J. Neruda (i značka Δ), A. Nevšimal, E. Novák (pseud. E. N. Dolský), V. Novák (pseud. Superoxid), G. R. Opočenský (i šifra G. R. O.), J. Osten, Č. Ostravický, V. Panýrek-Vaněk, J. Pasovský, V. Pejša, F. Peroutka, L. Petr (i překlady z angličtiny), A. Pikhart (pseud. A. Hartvík, Alfa, Alfred, Al Fredo, Marcus Antonius; šifry Alf. P., α; i překlady ze španělštiny), V. Pittnerová, V. Plaček (pseud. V. P. Trnavský), F. Prachař (pseud. Ant. Mha, Mha), F. S. Procházka (i pseud. Faustin, Serafin, Serafínek), F. X. Procházka (pseud. Jaroslav Kozák), P. Projsa (překlady z francouzštiny), B. Prusík (pseud. Jiří Ščerbinský; i překlady z ruštiny), J. Pšenička (překlady z francouzštiny), L. Quis (i překlady z němčiny), B. Rélinková (pseud. B. K. Nilér), F. Roháček (i pseud. J. Borek), V. Řezníček, J. Sedláček, F. Sekanina (podp. Fr. Žárovský), O. Seykora Kostelecký (podp. O. S. Kostelecký), G. Schmoranz, J. V. Sládek (i šifra J. V. S.), O. Smrčka (pseud. Ot. Mrskač), A. Sova (i pseud. Ilja Georgov, Liboslav Krutihlav, zasloužilý okresní básník), L. Suchý, J. Sutnar (pseud. Jan Mráz), J. Svátek, F. X. Svoboda, J. Šerý, M. A. Šimáček, F. Šimon (pseud. Šimon Lomnický; šifra Šim. Lom.), F. Šimon (2), K. Šípek (i podp. Josef Peška a pseud. Silovák Vokurka, Tandariáš, Terpentinus; šifra K. Š.), J. Šír, A. Škampa (i pseud. A. P. Makš), A. Šnajdauf, V. Štech (i pseud. István Szlanyina, Onyx, Petr Houžvička), V. V. Štech (pseud. Jan Hoch), J. Štolba, J. Šváb-Malostranský, K. Švanda ze Semčic, P. Švanda ze Semčic, V. Tille, F. Tomek (pseud. Dr. Ot. Efem, Isidor Kuliferda, K. M. Mot, T. Záměstský, Záměst-

ský), E. Tréval (pseud. Ad. Pisánka, A. Pisánka, Aristoteles Trdlo, Ben Trovato, Holofernes Kotě, Pantalón, Prof. Zmatěj, Ka Mehameha, Trovatore, Vonoklas Pisánka, Vrač), L. Tůma-Zevloun (pseud. Sirius, Zevloun), T. Turnerová, M. Václavek, L. Veltruský, K. Vika, J. Vrchlický (i pseud. Ahasver, A. H. Sver, Amicus, kmotr Štěrba), Q. M. Vyskočil, K. Weinfurter (pseud. A. Vinobrodský), A. Zábranský (pseud. Alois Z., Baltazar Pelyněk, Florián Čaboun), A. Ziegloserová, J. Žyka Borotínský (podp. Jaroslav Borotínský, pseud. Mrzout), K. Žádník, J. Žemla, F. Župan (i podp. František Procházka, pseud. Arne Potápka, Cyrill Makovec, Dr. Motal, Jaroslav Koláček, Mašukulumbus dr. Motal) aj.; dále četné (nedešifrované) pseudonymy, mj. Bolemír Aupeka, Citronato, Ivan Palma, Kalibán, K. O. Šfálka, Ofélie, Pilaf, Řimbaba, R. K. Zbukov. Výtvarnou část zprvu vytvářelo jen několik autorů, zejména M. Aleš, F. Jenewein, L. Marold, V. Oliva, A. Scheiner, K. Štapfer, později také H. Böttinger (pseud. Dr. Desiderius), F. Kysela, J. Lada, A. Mucha a v novém století pak desítky dalších ilustrátorů. – Vedle pozdravných a vzpomínkových projevů v číslech věnovaných jubileím I. Herrmanna ve Š. d. v *povalečném období publikovali*: P. Bezruč (šifra β^{*,*}), J. Borecký, K. M. Čapek Chod, A. Černý, K. Červinka, P. Fingal, K. B. Hájek, K. Horký (po 1924 i šifry Hký, K. H.), J. Hošek Přibyslavský, R. Jesenská, A. Jirásek, K. Juda, A. Klášterský, E. Krásnohorská, J. Kvapil (pseud. Olaf), K. Leger (pseud. Verus, po 1924 i šifra Lgr.), E. Lešehrad, J. Mach, M. Mišková-Raisová, A. E. Mužík, F. Naske, R. Nešvera, J. Obrovský, J. Opolský, F. S. Procházka, K. V. Rais, J. Skružný, A. Sova, A. Stašek, K. Stroff, F. Šimon (pseud. Šimon Lomnický), V. Štech, J. Štolba, Q. M. Vyskočil, B. Zahradník Brodský aj. Nově s literárními příspěvky (od 1924) vystoupili: Alarich, A. Bernásek, J. Čejka, R. Čiška, P. Dušan (i šifry D., P. D.), J. Fořtel (i pseud. František Jejkal), Fringilla, J. Grmela, Z. Grund, J. Gruss, O. Hanuš, L. Hanušová, J. Havlas, F. Homolka, F. Horečka, J. Hruša, J. Humberger, A. Jenne, J. Karník, V. Kašpar, R. Kepka, Č. Klier, J. Kohout, K. Komárek (pseud. Karel Komarov), J. Kořenský, J. Lukavský, R. Macek, J. Mácha (i pseud. Štřešová, X. Buben), J. Morávek, A. Nálevka, J. Pakosta, V. Petrová, K. Poláček, J. Průcha, M. Příleská, Z. Rón, H. Sánka, H. Sedláček, A. Sedláčková, J. Skružný (i pseud.

Kruha), V. Sojka (pseud. Vašek Kojas), H. A. Šimůnek, V. Šmejc, J. Štěpina, J. Tanzer (pseud. Jota), M. Valentová, Z. Vavřík (pseud. Don Q.), F. Vavřín, B. Vrbský, A. Wenig, J. Wenig, F. Závřel, K. Želenský aj.; neidentifikovány zůstaly např. pseudonymy Jára Orlický, Tichý de Brahe. Z množství výtvarníků se na profilu listu nově podíleli mj. C. Bouda, Z. Kratochvíl, P. Laichter, Z. Mašková, A. Moravec, F. Naske, V. Rabas, V. Rada, J. Rambousek.

LITERATURA: ● ref. Š. d.: F. Dlouhý, Lit. listy 1882, s. 79; an., Čas 1, 1886/87, s. 205; P. Skřivan, Vlast 3, 1886/87, s. 787 a 858; -a., NL 11. 5. 1887 ●; ● Š. d. ve sporu o V. Hálka: an., Čas 24. 11. 1894; I. Herrmann, Švanda dudák 1894, s. 266 ●; ● ref. Š. d.: an., Politik 1. 1. 1904; an., Čes. svět 2, 1905/06, č. 23; N., NL 2. 2. 1907; an., Venkov 14. 1. 1908 ●; V. Brtník: Ignát Herrmann divadelním kritikem (Vavřinec Lebeda), sb. Ignát Herrmann (1924); M. Hýsek in Ignát Herrmann (1934).

zp

Karel Švanda ze Semčic

* 12. 9. 1867 Vršovice (Praha-V.)

† 6. 11. 1928 Praha

Autor povídek s okultními náměty, překladatel.

Syn divadelního ředitele, kritika a publicisty Pavla Š. ze S. a herečky a spisovatelky E. Peškové. Bratr Jaroslav Š. ze S. (1851–1879) psal humoresky do časopisů a překládal divadelní hry, bratr Pavel Š. ze S. (1855–1923) byl operní pěvec, jenž 1891 zdědil koncesi rodinné divadelní společnosti (po jejím rozdělení spravoval mimopražské scény). K. Š. ze S. studoval v Praze gymnázium (mat. 1886) a práva (doktorát 1892), poté pracoval jako policejní úředník na pražském místodržitelství; jako cenzor 1895 umožnil vydání Čechových Písní otroka, za což byl propuštěn. Přešel do zemského výboru, kde se mj. věnoval ochraně historických památek (podílel se na záchraně hradu Kunětická Hora); do výslužby odešel 1920 jako sekční šéf zemského správního výboru. – Od 1897 vedl smíchovské scény Švandova divadla se sestrou Marií (provd. Koldinskou), která je převzala po matčině smrti (1895). Jako umělecký správce (do 1903) se podílel na sestavení stálého souboru, vytvořil komorní a dramaturgicky průbojnou scénu moderního repertoáru (mj. cykly Máje, večery Intimního volného jeviště),

zavedl pravidelná dělnická představení v Aréně; jako člen správní rady poté prosadil mj. 1904 cyklus Kruhu čes. spisovatelů (v opozici vůči dramaturgii Nár. divadla). Po smrti M. Koldinské 1906 se držitelkou koncese a ředitelkou Švandova divadla (od 1908 Intimního divadla) stala jeho manželka, herečka E. Jelínková (Švandová, 1882–1971); po jejich rozvodu přestalo být 1913 divadlo majetkem Š. rodiny. Herectví se věnovala i jejich dcera Marie (1905–2002). Š. patřil k činným členům spisovatelského spolku Máj a literárního odboru Umělecké besedy. Věnoval se charitativní činnosti a založil nadaci pro přestárlé herce.

Š. se zařadil do literatury 90. let dvěma povídkovými soubory, které kromě vlivu E. A. Poea a E. T. A. Hoffmanna odrážely dobovou zálibu ve stylizované romaneskní atmosféře mystických a iracionálních dějů, fascinaci přepjatými emocemi, senzitivností, chorobností a smrtí i kult fatálních, výjimečných a k tragédii předurčených hrdinů. V příbězích knihy *Fantastické povídky* se Š. zaměřil na exponování stavů mezi snem a skutečností, v nichž jeho postavy (šlechtici, umělci, důstojníci) jsou prostřednictvím zvláštních náhod či extatických vizí konfrontovány s fantomatickým zázvětem, vystavovány hře temných sil či pokušením neodolatelných sklonů a vášní, jež je vedou ke ztrátě rozumu a zkáze. V souboru *Bizarní povídky* Š. rozvíjel některé předchozí motivy a zároveň se pokusil o tón humorné hříčky s nadsázkou, kde nadpřirozené jevy slouží jako nástroje satirických nebo anekdotických záměrů zlehčujících profánní náměty a parodujících styl autorů, kterým Š. jednotlivé povídky věnoval.

ŠIFRA: K. Šv. ze S. ■ PŘÍSPĚVKY in: Květy (1888–90); Lumír (1888); Nár. listy (1890); Podřipan (Roudnice 1889); Švanda dudák (1890–93); Zlatá Praha (1889–97). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Fantastické povídky (1892); Bizarní povídky (1897). – *Překlady*: A. Schnitzler: Anatol (1898); E. T. A. Hoffmann: Zlatý hrnec (1907). ■ SCĚNICKY. *Překlad*: G. Kaiser: Plyn (1919). ■

LITERATURA: ● ref. Fantastické povídky: an., Jitřenka 1892, s. 140; Alfa (F. X. Šalda), Lit. listy 14, 1892/93, s. 173 → KP 1 (1949); P. Šup, Hlídka lit. 1893, s. 161; L. Čech, Osvěta 1893, s. 187 ●; ● ref. Bizarní povídky: Quidam (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 172 → KP 3 (1950); Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 357 ●; ● k padesátinám: -n-, Zvon 17, 1916/17, s. 700; -r- (J. Borecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 45 ●; ● k šedesátinám: an., Lit. rozhledy 12, 1927/28, s. 89; drb. (J. Borecký), Zvon 28, 1927/28,

Švanda ze Semčic

s. 28 ●; ● nekrology: B. (E. Bass), LidN 6. 11. 1928; an., NO 6. 11. 1928; -och- (F. S. Procházka), Zvon 29, 1928/29, s. 139 ●; bs (B. Slavík): Vzpomínka na K. Š. ze S., LidN 12. 9. 1942; I. Slavík in ant. Tajemné příběhy... (1976); O. Neff: Opravdu něco je jinak, in Něco je jinak (1981); M. Macáková, L. Ščerbaničová in ant. Fantastický dekameron (1987); L. Merhaut: Tajemné povídky, in Cesty stylizace (1994); J. Hlaváč in Zapomenutí Poeové, Mladý svět 2001, č. 52.

jz

Pavel Švanda ze Semčic

viz in Eliška Pešková

Fr. Švejda

Působnost 1907–1949

Pražské nakladatelství zaměřené zprvu hlavně na původní beletrii mladých autorů, od 20. let 20. století na divadelní texty, zejména lidové hry pro ochotnické soubory; knihkupectví, divadelní zastupitelství. Jeho zakladatel se v mládí podílel na aktivitách uměleckého spolku a časopisu Salon odmítnutých.

Zakladatel firmy František Š. (* 3. 11. 1878 Nemyšl u Tábora, † 24. 6. 1937 Praha) pocházel z početné chudé rodiny, s níž se v pěti letech přistěhoval do Holešovic (Praha-H.), kde otec, původně krejčí, pracoval jako strojník plynáren. Š. studoval na karlínské reálce, z níž 1893 po 3. roč. přestoupil na pražský učitelský ústav. V říjnu 1895 studia opustil, aby předešel vyloučení pro nepatrný přestupek (četbu protiklerikální brožury při vyučování), a nastoupil jako praktikant v knihkupectví F. Šindelíře v Kolíně, odkud v únoru 1896 přešel k pražské firmě Jos. R. Vilímek. Již v době učení působil v pokrokovém hnutí a byl pod policejním dohledem. Autorsky a především organizačně se 1897 s B. M. Weigertem, A. Tučkovou a J. Matějkou podílel na pokusu spolupracovníků časopisu Salon odmítnutých „soustřediti mladou generaci uměleckou, kterou tísní starý režim našich literárních a uměleckých směrů“ ustavením stejnojmenného uměleckého spolku (jako Středisko nejmladší umělecké generace formálně působil až do 1902). – Měsíčník *Salon odmítnutých* vycházel od března do července 1897 (5 čísel), redaktorem byl M. Starý, vydavatelem B. M. Weigert (č. 1), F. Švejda (č. 2–3), A. Kučera (č. 4–5), majitelem J. Novotný (jen č. 1). Programově nevyhraněný časopis,

který chtěl být „reflexem všech proudů otřásajících myslmi současníků“, soustředil příspěvky účastníků pokrokového hnutí, nedlouho předtím perzekvovaných v procesu s Omladinou, i mladších začínajících a příležitostných autorů, z nichž valná část v literární činnosti později nepokračovala. V rubrice *Verše mladých poetů* publikovali mj. A. V. Haber, J. Holý, J. Karmín, K. A. (i K. B.) Linda (mj. z chystané a nevydané knihy *Májové květy*), J. Malří (pseud. J. S. Barvř), J. Navrátil, J. Pavlis (pseud. R. Buzic), K. Rožek (pseud. K. Egor), V. Rudin, F. (Fr. B.) Švejda, O. Theer (pseud. O. Gulon). *Původní prózou, esejemi a verši* dále přispěli J. Lukavský, J. Matějka, K. Pelant, J. Ruda (pseud. M. Věžnar), E. Švagr, R. J. Vonka (pseud. V. Jordán), B. M. Weigert (podp. Vajgrt) aj., ojedinele před vznikem Nového kultu (1897) i S. K. Neumann a K. Toman. *Cizí tvorbu* zastupovali K. du Prel a F. Nietzsche. V rubrice *Revue umění* o literatuře psali J. Matějka (šifra M-a.), K. Pelant, F. Švejda (pseud. Xaver), O. Theer (pseud. O. Gulon) a několik šifer. Jediným svazkem projektované Knihovny Salonu odmítnutých zůstala sbírka veršů F. Švejdy *Rozstříklé barvy* (1897, podp. Frant. B. Švejda), epigonsky odvozená z dekadentní poezie S. K. Neumanna a J. Karáska ze Lvovic a zabíhající až do nápodoby grafické úpravy tisků *Moderní revue*. Později pro potřeby svého nakladatelství upravil Š. hru R. J. Pšenky *Moře nerozdvojilo* (b. d., 1924). – Po vyučení zůstal Š. bez zaměstnání a živil se příležitostnými příspěvky do časopisů (údajně psal tzv. „granáty“ do *Humorist. listů*, v *Právu lidu* 1898 publikoval sociální verše). Pro politické delikty byl 1898 vězněn (tři týdny ve vyšetřovací vazbě, ke kratšímu trestu byl odsouzen pro tiskový delikt). Od února 1899 pracoval v advokátní kanceláři E. Baštýře jako účetní, od 1901 v administraci vydavatelstva *Hlasu národa* (Nár. knihtiskárna a nakladatelství). V říjnu t. r. byl na přímluvu B. Šimáčka přijat do nakladatelství Bursík a Kohout, kde byl účetním do dubna 1904. Současně působil v profesních zaměstnaneckých organizacích, kde se podílel na sjednocování jejich periodik (jako F. X. Švejda redigoval 1903 2. roč. orgánu *Hromady pomocnické* při Grémiu knihkupců v Praze *Knihkupecké rozhledy* a 1903/04 1. roč. spojeného časopisu *Hromady a Spolku českoslovanských knihkupeckých účetních Knihkupecké rozhledy a zprávy*). Od kolegy J. Gottharda (1872–1960) koupil

1903 papírnictví v Libni, které provozoval nejprve na jméno svého budoucího tchána F. Červenky, od konce 1904 pod vlastním jménem. Až po několika odvoláních získal v říjnu 1906 knihkupeckou koncesi a 1907 zahájil nakladatelskou činnost. Svůj podnik označoval zprvu též *Lidové nakladatelství Fr. Švejda*, od 20. let, kdy připojil divadelní zastupitelství, též *Ústřední divadelní nakladatelství, knihkupectví a zastupitelství českoslov. ochotnictva Fr. Švejda*. Od 1919 působil i v pražské městské samosprávě a jejích organizacích, byl zakládajícím členem Politického klubu Omladinářů devadesátníků, později funkcionářem Svazu knihkupců a nakladatelů a Obchodního družstva čes. knihkupců. Na tvorbě a realizaci programu nakladatelství se nejvýrazněji podílel K. Balák (1930–33 byl interním redaktorem a tajemníkem nakladatelství, 1933–39 externím redaktorem). V podniku dále pracovali mj. budoucí nakladatelé Č. Beran, J. Pucherna, V. Šeba a ochotnický organizátor J. J. Kalivoda, dále nakladatelovi bratři Josef Š. (jako zřízenec) a Oldřich Š. (vyučil se zde a po návratu z mimopražské praxe byl od 1929 disponentem firmy) a dcera Blažena Š., vyučená u E. Weinfurta. Od 1906 se na vedení firmy podílela Švejdova manželka Marie Š. (roz. Červenková, * 4. 9. 1886 Holešovice-Bubny, dnes Praha-H., sňatek 1905), absolventka měšťanské dívčí školy a 1903 průmyslové pokračovací školy pro dívky. Za 1. světové války zastupovala manžela sloužícího v armádě a po jeho smrti řídila závod, od 1938 na vlastní koncesi, od 1943 pod protokolovaným názvem *Divadelní nakladatelství a knihkupectví Marie Švejdové, dříve Fr. Švejda*. Po únoru 1948 přešla firma do národní správy družstva Umění lidu, ukončila vlastní nakladatelskou činnost a do likvidace následujícího roku zajišťovala distribuci produkce družstva. – Firma sídlila nejprve v Libni (Praha-L.) Na Palmovce, jako knihkupectví a nakladatelství se rozvinula v čp. 576, Primátorská tř., od jara 1932 s pobočkou v Praze na Novém Městě čp. 1009 v Hybernské 26 (dnes 24) a s expedicí a účtárnou v Praze-Spořilově čp. 844. Od dubna 1935 sídlil závod na Starém Městě čp. 590, Celetná 25 (v pasáži Luna, dnes Bolzano).

Knížnice redigoval nejprve anonymně P. Fingal, od 1929 K. Balák, od 1940 zeť M. Švejdové J. Bělohoubek. Š. generační vrstevníci i převážně okrajoví autoři mladší generace, jejichž kratší prózy nakladatel vydával příležitostně

již od 1907 (zejména E. Lešehrada, J. Skarlandta, Q. M. Vyskočila), naplnili knižnici *Švejdova pestrá edice* (1913–19, 33 sv.). V ní k nim s prózou i verši dále přibyli plodní eklektičtí beletristé P. Fingal, J. F. Karas, omladinář J. Veselý, dále P. Dejmek, J. Dýma, M. Fučík, V. Hánek, R. Hašek, K. Chvoj, S. Klíma, A. Matula, O. Pára (pseud. Ivan Rosej), J. O. Parma, J. Pulda, V. Schwab (pseud. P. List), B. Valičová, B. Vodička aj. Překladem dobrodružné prózy F. Gerstäckera tam znovu přispěl i kmenový autor nakladatelství E. Lešehrad, který zde zároveň zahájil první z nedokončených souborů svých Spisů (1919–24, 3 sv., pak 1 sv. u L. Mazáče). Torzem zůstaly i Spisy Ad. Veselého (u Švejdy 1913–17, sv. 2, 4, 5). Nerozvinula se nevýrazná *Švejdova knihovna české mládeže* (1913–20, 2 sv.), již po pohádkách P. Fingala uzavřel Slovínec A. Rapé. Od 1912 se nakladatelství postupně zaměřilo na dramatickou tvorbu, zejména původní lidové hry pro ochotnické soubory (převážně veselohry, frašky, hry se zpěvy), k nimž později připojilo i drobné žánry, kabaretní scény, slavnostní pásma, sólové vystupy, deklamace, dueta, písně apod. Součástí nabídky byly i příležitostné hry ke státním svátkům, jubileím státníků a národních velikánů, hasičským, legionářským, sokolským a jiným oslavám, pásma lidových zvyků apod. Historickou tematiku pohotově doplňovaly i hry reflektující aktuální společenské či politické události. Oblíbené byly i dramatizace populárních předloh českých i světových autorů (H. Ch. Andersen, J. Š. Baar, V. Beneš Třebízský, P. Biliánová, S. Čech, I. Herrmann, A. Jirásek, H. Sienkiewicz, K. Světlá, R. Svobodová, L. N. Tolstoj, B. Zahradník Brodský aj.). Zejména při převzetí agenturního zastoupení autorů včleňovalo nakladatelství do svých knižnic jako obálková vydání či jen přelepěním původních nakladatelských údajů jejich starší jinde vydané hry a inzerovalo je jako svůj náklad. Nadprodukce řemeslných textů efemérních autorů, vyvolaná neustálou potřebou novinek a podněcovaná i vypisováním soutěží na nové hry, postupně zcela překryla ojedinělé pokusy o osobitější ediční program. Páteří divadelní produkce se stala knižnice *Švejdův divadelní sborník* (1912–48, 937 sv.), která zpočátku zařazovala i překlady a ojediněle i repertoárové hry významnějších českých autorů (K. Elgart Sokol, K. Engelmüller, J. Maria, K. Mašek, O. Schäfer, K. Scheinpflug,

L. Suchý), později též reedice autorů současných i starších (E. Bozděch, F. F. Šamberk, J. K. Tyl). Dominantním přispěvatelem edice i dalších postupně vznikajících specializovaných vydávaných řad byl K. Balák (i pseud. P. Hora, B. A. Láček, K. B. Lak), autor více než 200 titulů her, aktovek, kabaretních výstupů, scén, dramatických pásem a adaptací. Dále v této i v dalších knižnicích rozsáhleji publikovali P. Fingal, K. Fořt, J. F. Karas, Kuzma (pseud. Jonny), T. Labuša, J. Průcha, M. Slavíková (i pseud. Viktor Franěk) a V. Vrána, dále mj. J. Adamec, M. Babka, J. Balda, F. Balej, E. Bartoš, F. Bartoš (i překlady), L. Baudyšová, V. Bláha, F. Bohuslav, B. Bouška, A. Branald, R. Branald, F. Bulánek-Dlouhán, K. Burian, S. Cylíak, A. Červinka, K. Čvančara, A. Fencel (i pseud. M. E. Selfby), F. Fránc, B. Fürst, J. Grmela, K. Hádek (pseud. K. Beneš, i překlady), J. Háša (pseud. J. H. Hladnovský), R. Havelka, E. Hegner, A. Hegnerová, F. Hlavatý, J. Hloušek, K. Holý (i pseud. H. Clarus), J. O. Hradčanský, F. Hrubý, Z. Husáková, X. Jager, M. Jahn, J. Jahoda, F. Janura, A. Jarý, F. Jenne, A. Kalivoda, J. Klaban, K. Königsmark, J. Kouba (i pseud. J. Kouba-Drahovský, J. Drahovský, J. K. Drahovský), K. Koutný (i překlady), A. Kozel, B. Kratochvíl, V. Krofta, K. R. Krpata, V. J. Krýsa, J. Kubík, B. Kurka (i pseud. J. Bernardski, J. K. Bernardský), F. Lašek (i podp. F. Lašek-Lukovič), E. Lederer (pseud. Leda), V. Lemberk, E. Lešehrad (i překlady), J. Liška Doudlebský (pseud. J. L. Doudlebský), E. A. Longen, K. Lužanská, K. L. Macháč, J. Makuš, M. Malá, R. Mařík, L. Merlínová, J. Morávek, V. Nejedlý, F. Nekvapil, J. Pakosta, K. Piskoř, J. Pokorný, O. Pospíšil, K. G. Prokšová, E. Rada, P. Rudolf, H. Sedláček (i překlady), J. Sedláček, V. Skoch, V. Sojka, A. Spáčil (i překlady), F. Strejček, M. Šimáček, E. Šimek, J. Šír, Č. Šlégl, F. Téver, F. Tomek, L. Třenecký, F. G. Vacek, A. Velhartický, M. Veselý, R. Vlasák, B. Vodičková-Olšovská, R. F. Vojtř, J. L. Vole nec (pseud. K. Sylvan), B. Vrbský, Q. M. Vyskočil, F. Wenig, B. Zajceva, A. Ziegloserová, J. Zyka Borotínský (pseud. Jaroslav Borotínský) aj. Převážně spolupracovníci nakladatelství přeložili i několik her z němčiny, ruštiny, angličtiny, francouzštiny, slovinštiny, chorvatštiny, italštiny a norštiny. Hodnotnější hry zejména světového repertoáru se později nakladatelství pokusilo vyčlenit do knižnice *Centrum* (1922–48, 50 sv.) s překlady z ruštiny (M. P. Arcybašev, A. T.

Averčenko, D. I. Fonvizin, N. V. Gogol, M. Gor-kij, A. V. Suchovo-Kobylin) od V. Červinky a B. Mathesia, z němčiny (H. Bahr, F. Werfel aj.) od E. Lešehrada a A. Dvořáka, francouzštiny (A. Bourgeois, S. Guitry) od O. Dubského a K. Čvančary, chorvatštiny (M. Begović a J. Ivakić) od J. Hudeca a K. Hádky a norštiny (H. Ibsen) od J. Kvapila. Naproti tomu českou produkci reprezentoval nevyhraněný soubor různorodých autorů (F. E. Brand, S. Cylíak, Z. Endris, D. C. Faltis, J. Götzová, M. Hlávka, J. Hora, D. Jirány, M. Matas, Z. Němeček, R. Pivec, V. Renč, L. Rutte, F. Velkoborský, J. Voskovec a J. Werich, F. Wollman, F. Zavřel, J. Žák a někteří kmenoví přispěvatelé nakladatelství). V knižnicích pro děti a mládež *Divadelní sborník mládeže* (1923–48, 293 sv.) a *Scéna našeho dorostu* (1938–47, 7 sv.) autorský okruh nakladatelství rozšířili mj. F. V. Autrata, Jan Beran, F. Čech, J. Demut, J. Dohnal, H. Dřevíkovský, F. Flos, J. Gruss, F. Homolka, F. Hykeš, J. F. Chlebec, V. Kleinová, O. Kriebel, B. J. Kuchynka, A. Perman, A. Santner, J. Skorkovská, M. J. Sousedík, K. Tobis, V. Větrovec. Další knižnice *Dětské besedy* (1932–47, 21 sv.) obsahovala soubor veršů, scének, proslavů i přání k nejrůznějším příležitostem zpravidla od K. Baláka. V knižnicích drobných divadelních žánrů *Pražský kabaret* (1926–40, 157 sv.), *Sborník veselých aktovek* (1928–48, 128 sv.) a *Programové besedy a večery* obsahující i hudebniny (1930–43, 314 sv.) publikovali dále mj. Jar. Beran, K. Burian, V. Burian, M. Doubrava, F. Futurista, K. Hanuš, J. Hubáček, J. Kohout, J. Konečný, E. A. Longen (i pseud. L. Ongis), X. Longenová, J. Mach, J. Marvan, J. Neuberg, J. Pasovský, L. Ratolíška, K. Švejcar, F. Vajner a jen výjimečně se vyskytla nová vydání české klasiky (E. Bozděch, J. Neruda, L. Stroupežnický, F. F. Šamberk, J. K. Tyl). Knižnice ve slovenštině *Švejdov slovenský divadelný sborník* (1929–39, 45 sv.) přinesla vedle výběru her a scének z českých knižnic v překladu K. Babilonského původní slovenské příspěvky J. Elle-na (vl. jm. J. Kaiser) a E. K. Rosola. V prvním období doplňovaly beletristickou produkci populární příručky pro lidové vrstvy, z nichž *Švejdův sborník praktických příruček* (1911–20, 28 sv.) soustředil zejména právní rádce a návodů k vedení úřední, živnostenské a řemeslnické agendy a soubor *Lidové epištoly* (1914–22, 13 sv.) brožury aktuálních popularizujících politických a historických exkursů mapujících

klíčové momenty národních dějin a též průhledů do literární historie (F. S. Frabša, A. Matula). – Nabídkové seznamy, do nichž zařadilo i tituly převzatého nákladu, prezentovalo nakladatelství pod různými názvy (Divadelní literatura, Praktická příručka čsl. ochotnictva) jako příručky pro ochotnické soubory. Periodické informace o produkci poskytoval časopis Švejdův divadelní věstník. Vycházel nejprve s podtitulem Nakladatelské zprávy 1922 (nepravdělně bez číslování) a 1926 (red. F. Švejda, 3 čísla od května do října), v definitivní podobě s širším tematickým záběrem a s podtitulem Nezávislý časopis ochotníků ČSR 1928–38 (roč. 1–11) 4× ročně, 1935–36 (roč. 8–9) 5x ročně. Redigoval jej F. Švejda, od 1930 (roč. 3, č. 3) K. Balák (částečně anonymně), odp. red. byl F. Švejda, od 1937 (roč. 10, č. 3) M. Švejdová. Zanikl 1938 (roč. 11, č. 3; místo 4. čísla vyšel v listopadu leták Zvláštní zpravodaj Švejdova divadelního nakladatelství). Články se soustřeďovaly zejména na obhajobu zábavné funkce lidové dramatické tvorby, na populární výklady o divadelních formách a na autorskoprávní problematiku při ochotnických inscenacích. Významněji tam přispěli K. Balák, P. Fingal, J. F. Karas, J. Komenda, J. Kubík (pseud. E. Čas), V. Lemberk, J. Liška Doudlebský (podp. J. L. Doudlebský), P. Rudolf, A. Záruba, J. Zyka Borotínský, o novinkách nakladatelství pravidelně informoval K. Fišer, divadelní aktuality glosoval Xaverius (F. Švejda). Výraznou složku tvořily jubilejní články a životopisné medailony autorů nakladatelství včetně nekrologů v rubrice Galerie našich spolupracovníků (též Galerie autorů lidových her, Naši spolupracovníci, Autoři o sobě apod.). V roč. 8–10 probíhala anketa o lidovém divadelnictví, do níž přispěli J. Balda, R. Branald, P. Fingal, D. Hallová, J. O. Hradčanský, J. Kubík, H. Luttová-Ptáčková, K. Lužanská, J. Průcha, J. Skružný, M. Veselý, M. Vrána (podp. M. Vrána Trocnovský). Zejména od poloviny 30. let zesilovala nakladatelsko-informační složka s doporučujícími tematickými seznamy divadelních textů, jejíž funkci počátkem protektorátu převzal dvoudílný výběrový nabídkový seznam nezávadných her Praktická příručka českého ochotnictva (b. d., 1939, 1940). – Konvenční barevné obálky beletrie v počátcích nakladatelství navrhoval zejména J. Goth a autor první unifikované obálky Švejdova divadelního sborníku K. Šimunek. Individuální výtvarné řešení poskytl

nakladatelství až knižnici Centrum ve 30. a 40. letech (výtvarníci V. Gottlieb, V. Hejna, J. Sládek, F. Tichý, V. Tittelbach, J. Trnka, F. Zelenka aj).

KNIŽNICE. *Beletrie*: Švejdův divadelní sborník (1912–48); Švejdova pestrá edice (1913–19); Švejdova knihovna české mládeže (1913–20); Centrum (1922–48); Divadelní sborník mládeže (1923–48); Pražský kabaret (1926–40); Sborník veselých aktovek (1928–48); Švejdov slovenský divadelný sborník (1929–39); Programové besedy a večery (1930–43); Dětské besedy (1932–47); Příležitostné recitace a proslovy (1938); Scéna našeho dorostu (1938–47); Programové besedy a večery pro dospívající mládež (1941–42). – *Ostatní*: Švejdův sborník praktických příruček (1911–20); Lidové epištoly (1914–22); Švejdův sborník sociálně-politických zákonů Československé republiky (1921). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ. *Čeští autoři*: E. Lešehrad, Ad. Veselý. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Přivodní práce*: J. F. Karas: Okolo Bílé hory (b. d., 1921); F. A. Vondruška: Eduard Vojan (b. d., 1924); K. Želenský: Ze zápisníku hercova (1925); Praktická příručka českého ochotnictva 1, 2 (1939, 1940); L. Hofmanová: Divadlo na venkově (1948). – *Překlady*: A. Dumas st.: Bratrstvo mstítelů 1–3 (1911) + Tři mušketýři 1, 2 (1916); B. Prus: Hříchy dětství (b. d., 1921); I. Vazov: Bulharské povídky (b. d., 1921). ■ PERIODIKA: Švejdův divadelní věstník (1922, 1926, nakl. zpravodaj); Švejdův divadelní věstník (1928–38). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih lidového nakladatelství F. Š. (1912); Divadelní literatura. Příručka pro režiséry a členy ochotnických spolků obsahující v přehledném roztřídění seznam divadelních her vhodných pro ochotnická jeviště (1928) + Doplnky k seznamu divadelních her vhodných pro ochotnická představení vydaných nákladem divadelního nakladatelství, knihkupectví a zastupitelství F. Š. Od 1. března 1928 – 31. 12. 1930 (b. d., 1931); Praktická příručka čsl. ochotnictva (1932) + Doplněk Praktické příručky čsl. ochotnictva 1933–1936 (b. d., 1937). ■ LITERATURA: an. (J. Hofrychtr): Také charakter!, Školský obzor 1895, č. 35; an. (J. Klecanda): Smutný a poučný zjev!, Vyšehrad 1895, s. 303, 312; ● ref. Rozstříklé barvy: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 849; P. K. (F. X. Šalda), Lit. listy 18, 1896/97, s. 332 → KP 3 (1950) ●; ● o spolku a časopisu Salon odmítnutých: Přátelé! (prohlášení), Lit. listy 18, 1896/97, s. 258; Sursum: Salon odmítnutých, Naše doba 4, 1896/97, s. 661; Zasláno výboru Salonu odmítnutých a k tomu komentář an. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 1092 ●; an.: 30 let ve službě české knihy, Českosl. knihkupec 1925, s. 393; P. Fingal: Jak jsme začínali..., Švejdův divadelní věstník 1928, č. 1; Gotthard (J. Gotthard): Milému příteli, kolegovi F. Š. lístek do památníku, Českosl. knihkupec 1928, s. 242; ● k padesátinám F. Š.: P. F. (Fingal), Švejdův divadelní věstník 1928, č. 4; Jot. (J. Gotthard), Českosl. knihkupec 1928, s. 432 ●; an. (J. Pichl): Podivné obchodní zása-

Švihlík

dy..., Dělnické divadlo 1929, s. 3; K.-ák. (K. Balák): Dvacetiletá služba čsl. ochotnictvu, Švejdův divadelní věstník 1932, č. 2; Gotthard (J. Gotthard): Třicet let samostatnosti..., Českosl. knihkupec 1933, s. 225; K. Balák: Roky za námi..., Švejdův divadelní věstník 1936, č. 1; ● nekrology F. Š.: Ž. (L. K. Žižka), Českosl. knihkupec 1937, s. 211; K. Balák, Libeňské noviny 1937, č. 27; K. Balák, T. Labuša, J. Liška Doulebský, M. Švejdová, R. J. Vonka, vše Švejdův divadelní věstník 1937, č. 3 a 4 ●.

az

Antonín Alexandr Švihlík

* 6. 2. 1799 *Kralovice*

† 20. 9. 1846 *Lhota u Zbiroha*

Autor lidovýchovných povídek s historickou a náboženskou tematikou, lokalizovaných do venkovského prostředí.

Občas uváděn i jako Antonín Alexius Š. – Syn hrnčíře a kamnáře. V Plzni vychodil hlavní školu a 1813–17 gymnázium. 1819–21 studoval v Praze tzv. filozofii (mj. navštěvoval přednášky J. Nejedlého), od 1821 teologii. 1825 byl vysvěcen na kněze. Působil jako kaplan a administrátor (resp. lokalista) ve středních a západních Čechách (Kozojedy u Kralovic, Dolní Bělá, Uhlířské Janovice, Kvíllice u Slaného, Jinonice u Prahy, Tuchlovice), naposledy 1839–46 v Jílovém u Prahy, kde napsal většinu svých beletristických prací. Od ledna 1846 vykonával funkci lokalisty ve Lhotě p. Radčem (u Zbiroha). – Uváděné místo úmrtí Tuchlovice, resp. Jílové (u Prahy), je chybné, stejně jako údaj o Š. bratru Janu Š., údajněm lokalistovi ve Lhotě, autoru spisku Křížová cesta a pokusu o rukopisnou mluvnici češtiny (autorem obou prací je právě Antonín Alexandr Š.).

Až na ojedinělé časopisecké příspěvky (povídka, anekdota) uveřejňoval Š. beletristické práce knižně. Jeho povídky, určené méně náročnému čtenáři, akcentovaly prostřednictvím napínavého děje a historických reálií z Čech i Moravy výchovně náboženská témata (zbožnost, soucit, spravedlnost). Zatímco děj Š. takřka bezvýhradně podřídil poněkud stereotypním starším narativním postupům tzv. rytířského románu a povídky, při volbě témat využíval ve zvýšené míře místopisné prameny (městské knihy) a snad i ústní podání. Dominujícího výchovného působení dosahoval mj. i vkládáním poučných komentářů, poučení a pasáží homi-

letického charakteru. Mizivý dobový ohlas Š. působení v širším českém prostředí relativizuje pozdější hodnocení jeho tvorby od K. Sabiny a A. Rybičky (v Riegrově Slovníku naučném), kteří ocenili jeho snahu o původní tematiku oproti tehdy početným překladům z němčiny, a dále zájem o jeho povídku *Blahoslav a Valpurga*, která byla podle dochovaných opisů oblíbena na severním Plzeňsku a ochotnický inscenována v Kralovicích.

PRÍSPĚVKY in: Čechoslav (1824). ■ KNIŽNĚ. *Prózy*: Jan Bohomysl (1825); *Blahoslav a Valpurga* (1831, výt. nezjišť.); Edmund a Bělínka (1832); Helena z Jíloví (1841); Albina (1842); Slavibor aneb Podvrženec (1842); Marcel, poutník z dvanáctého století (1843); *Nalezenec* 1, 2 (1844). – *Ostatní práce*: Křížová cesta (1836, s jinými); Pravidla hry dovolené vůbec nazvané Šest a dvacet aneb Trapulky do bulky (1839). ■

LITERATURA: J. Malý: ref. Helena z Jíloví, Čes. včela 1841, s. 204 + ČČM 1844, s. 295 (i ref. Slavibor aneb Podvrženec, Albina, Marcel..., *Nalezenec*); F. A. Heber, in *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser* 3 (1845, s. 149); K. Sabina: *Novelistika a romanopisectví české doby novější*, *Kritická příloha k NL* 1864, s. 328 → *Články literárnědějepisné* 1 (1912, s. 446); J. Ježek in *Zásluhy duchovenstva o řeč a literaturu českou* (1880, s. 106); Č. Zibrť: *Trapulky do bulky*. Rýmovaná naučení o hře karetní, ČL 1904, s. 197; V. Kočka in *Dějiny politického okresu kralovického* 1 (1932, s. 221); B. Zilinskyj: A. A. Š. Zapomenutý obrozenecký prozaik ze západních Čech, sb. *Minulostí Západočes. kraje* 39 (2004, s. 193).

bz

Vítězslav Jan Švingr

* 14. 4. 1907 *Bukovsko* (Dolní Bukovsko)

u Veselí nad Lužnicí

† 11. 6. 1939 *Říčany* u Prahy

Autor nenáročné sociální, milostné a satirické poezie, prozaik.

VI. jm. Jan Švingr, psal se i Jan Švinger, Vítěz Jan (V. J.) Švingr. V literatuře bývá chybně uváděno datum a místo úmrtí (6. a 9. 5. 1939, Praha). – Nejstarší syn malého rolníka. Ve čtrnácti letech ochrnul na levou polovinu těla (starší přítel ho nešťastnou náhodou postřelil). Po návratu z delšího pobytu v nemocnici již nemohl pomáhat rodičům v hospodářství, otec navíc neměl pochopení pro jeho básnické pokusy; proto sotva dvacetiletý tajně odjel do Prahy a obrátil se o pomoc na Ženský dobro-

činný spolek, jeho předsedkyně E. Purkyňová mu poskytla finanční výpomoc na vydání první knížky veršů (*Atom duše*). Prostředky na životy získával prodejem svých knih a knih jiných autorů úřadům a institucím, a to nejen v Praze (z výtěžků vydával své nové knihy vlastním nákladem v pražské tiskárně Graf a Stricker; zabýval se také filatelií a dopisoval si s filatelisty z celého světa). 1929 se oženil, během 1930 vystřídali se ženou několik bydlíšť v okolí Prahy (Suchdol, Roztoky, Mnichovice), nakonec se 1931 usadili v Říčanech. T. r. založil Švingrovu edici (vydal v ní však jen 1 svazek vlastní prózy). Již tehdy se projevil důsledek Š. zranění z dětství (nevyoperovaný náboj v lebeční kosti), trpěl silnými bolestmi hlavy, později se přidala choroba žaludku. Protože se musel starat o finanční zajištění rodiny, podstoupil operaci až 1939. Zemřel na rakovinu; pohřben byl v Říčanech. – Přátelské styky Š. udržoval s vodňanským básníkem, satirickým prozaikem a publicistou J. E. Sequardtem (* 13. 10. 1888 Vodňany, † 17. 4. 1960 Vodňany), autorem epických a lyrických básní inspirovaných historií a místopisem jižních Čech (*Zpěvy od Blanice, 1927*) a literárních črt (*Na českém Olympu, 1931*).

Š. literární tvorba byla ovlivněna osobní sociální situací. Ač je jeho básnické dílo tvárně nenáročné a značně nepůvodní (zprvu vliv J. Wolkra, později např. dobové satiry), přesto vykazuje poměrně široký tematický a žánrový rejstřík. Sahá od rané sentimentální milostné lyriky vyznavačského gesta, jímž básník apostrofuje milovanou manželku (*Kytička fialek*), přes líčení nemoci a smutku ze zažité bídy (*Sloky světla a stínů, Srdcem mým běžela bolest, Písničky epileptika*), pokusy o satiru na rakouskou policii a stát plagující Havlíčkovy Tyrolské elegie (*Vazba nebo Švejk ve vazbě*), epigramy zaměřené na současné poměry umělecké a národně politické (*Epigramy, Straky na vrbách, Okna do tmy*) až po melancholické reflexe (*Když země usíná, Usmíření*) či sociálně kriticky laděné básně (*Havíři, Šichty*) a verše traktující současnou válku ve Španělsku (*Zkřivené zrcadlo*). Š. prozaické dílo, jež se zálibou v jednoduchých sociálních portrétech a venkovském prostředí blíží soudobé lidové četbě, reprezentuje románek s autobiografickými rysy o trpkém životním údělu chudého gymnazisty (*Na studie*) a sociální portrét venkovského smolaře (*Rozvrat*). Š. se též pokusil o společen-

skou satiru prózou *Ixáci* připodobňující obec X ke Kocourkovu a o milostný román líčící lásku zralé ženy k mladému umělci („románová črta“ *Žena, která milovala*). Společně s J. E. Sequardtem napsal humoristickou prózu *Když Pegassus kulhá*, usilující neúspěšně o pamfletickou stylizaci bohémského humoru, ironie a satiry (knihla obsahuje rovněž Sequardtovy vzpomínky na české literáty, např. O. Mokrého, K. Šarliha, J. Zeyera, a portrét J. V. Měřinského). – Prameny uvádějí ještě další, bibliograficky nedoložené tituly: román *Po maturitě* (proponovaný jako 2. díl románu *Na studie*), prózu *Vlastní silou*, básnický titul *Písně lásky – písně bolu* (kolem 1929); avizován byl rovněž další Š. a Sequardtův svazek „ze života bohémy“ *Bohémský pepř*, který patrně také nevyšel.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Emile de Vasceari, Jan Grvít; V. J. Š. ■ PRÍSPĚVKY in (posmrtně): ant. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Atom duše* (BB 1928, podp. Vítěz Jan Švingr); *Sloky světla a stínů* (BB 1928); *Srdcem mým běžela bolest* (BB 1928); *Ze života pražských potentátů* (P 1928, pseud. Jan Grvít); *Ixáci* (P 1928); *Písničky epileptika* (BB, PP 1929); *Na studie* (R b. d., 1929); *Kytička fialek* (BB 1929); *Žena, která milovala* (R 1929); *Vazba nebo Švejk ve vazbě* (B 1929, pseud. Emile de Vasceari); *Epigramy* (BB b. d., 1929); *Když země usíná* (BB 1930); *Když Pegassus kulhá* (P 1929, s J. E. Sequardtem; obs. i BB J. V. Měřinského); *Rozvrat* (P 1931); *Straky na vrbách* (BB 1931); *Okna do tmy* (BB 1933); *Usmíření* (BB 1933); *Hořící srdce* (BB 1934); *Havíři* (BB 1935); *Šichty* (BB 1936; 1937 společně s B. Únor); *Zkřivené zrcadlo* (BB 1937). ■

LITERATURA: J. E. Sequardt: ref. *Když země usíná*, in *Na českém Olympu* (1931, obálka a s. 41).

vfr

Švingulant

1853–1855

Satirický a humoristický časopis.

Podtitul: Satiricko-humoristický zábavník k obveselení myslí na světlo vydávaný od Josefa Burgersteina. – *Redaktor*: J. Burgerstein. – *Nakladatel*: L. Grund, Vídeň. – *Periodicita*: nepravidelná, 1. číslo v listopadu 1853, poslední 7. začátkem 1855.

Š. vycházel ve Vídni (jeho redaktor zde působil jako úředník na ministerstvu vyučování); podle

Švingulant

předmluvy v 1. svazku chtěl přinášet humoristické čtení, krátké povídky, písničky, deklamovánky, anekdoty, aniž by si všímal politických a náboženských událostí. Tento záměr všech sedm svazků vcelku splnilo, ovšem na úrovni z hlediska literárního i humoristického dosti nízké.

Většina příspěvků pocházela od J. Burgersteina, případně od dopisovatelů z řad čtenářů, jak je možno soudit z rubriky *Listárna*. Poezie byla zastoupena hlavně deklamovánkami a epigramy, převládala však próza: humoresky, črty, tzv. švingulace (příběhy ze života studentského či venkovského, v nichž obvykle chytrák napálil hloupé), telegrafické zprávy a pravidelná rubrika *Anekdoty*. V mnoha příspěvcích byli zesměšňováni nevzdělaní sedláci, židovští obchodníci, šviháci, opilci, výjimečně šosáci a úředníci i Češi komolící češtinu. Š. se na několika místech kriticky vyslovil k prohlášení Výboru pro zřízení českého divadla, že český národ je mladý, a v 7. svazku ironizoval uměleckou nedokonalost almanachu Lada Nióla. V každém svazečku bylo několik obrázků (ilustrace k některým anekdotám, pokusy o karikatury v rubrice *Galerie znamenitých mužů*); dřevoryty pocházely od V. Svítiroha. – Na Š. navazoval dvěma svazky *Švingulantův satiricko-humoristický kalendář na rok 1855* (resp. 1856), vydán pro mládence, panny a staré báby obojího pohlaví od Josefa Burgersteina, který vydával v rozsahu 48 stran stejný vídeňský nakladatel a který měl prakticky stejnou úroveň a stejné zaměření jako předchozí časopis. 1855 se ve scéně inscenovaného soudu mezi Maticí českou a časopisem Lumír jednoznačně postavil proti Lumíru a kritizoval jeho málo populární způsob psaní; kalendárium obou svazků se v narážkách dotýkalo konkurenčních Bendlových Rachejtlí, nakladatele J. H. Pospíšila, českého divadla, almanachu Lada Nióla a archeologických výzkumů V. Krolmuse.

LITERATURA: F. Pátek: Mikovcův Lumír, Matice Česká a Švingulantův kalendář na r. 1855, Zvon 17, 1916/17, s. 348; F. Strejček: Humoristické časopisy let čtyřicátých a padesátých, roč. Chudým dětem (1941, s tit. Z doby Boženy Němcové 1, s. 121).

ks

Švingulantův satiricko-humoristický kalendář... viz in Švingulant

František Tábořský

* 16. 1. 1858 *Bystřice pod Hostýnem*

† 21. 6. 1940 *Praha*

Slovansky orientovaný básník z generace Mladé Moravy, jenž prošel vývojem od školy Vrchlického ke kritickému realismu; prozaik, dramatik, překladatel z ruštiny, literární a výtvarný historik, kritik, národopisec, regionální pracovník.

Jediný syn ševce, zpěváka lidových písní. Po dvojtřídce v rodišti (byl tam též ministrantem, mj. u F. Sušila), přešel T. 1869 do 3. třídy německé hlavní školy v Olomouci, kde také pokračoval na českém Slovanském gymnáziu (1870–78); živil se kondicemi, z profesorů ho ovlivnili J. Havelka, V. Prasek, J. Sytka a ředitel J. E. Kosina, u něhož před jeho odchodem do Prahy 1876–77 bydlel (učil přitom jeho nejmladšího syna). Od 5. třídy byl členem studentského literárního spolku Máj, více však na něj zapůsobil H. Babička, který jej vedl ke studiu slovanských jazyků a literatur a o prázdninách 1878 jej s V. Houdkem zavedl na Slovensko, aby se seznámil s krajem, lidem i národnými pracovníky (již předtím T. získal na gymnáziu 29 předplatitelů Orla tatranského). S některými dalšími druhy se 1876 podílel na vystoupení Mladé Moravy v almanachu Zora (pseud. František Hostivít), 1878–84 studoval na filoz. fakultě v Praze češtinu a němčinu. První rok byl opět na byt a stravu u J. E. Kosiny, poté pobíral obědy poskytované podpůrným spolkem Radhošť a vypomáhal si kondicemi a literárními pracemi. Účastnil se činnosti Akademického čtenářského spolku (1882 náměstkem starosty) a zvláště Moravské besedy (od 1879 člen výboru, 1881–82 a 1888 starosta), nejintenzivněji pak v jejím literárním odboru; uplatňoval se též jako slavnostní řečník, předsedal sjezdům moravského studentstva v Přerově (1882) a Prostějově (1886). V Moravské besedě se též sblížil s F. Bílým, L. Čechem, J. Herbenem, J. Metelkou a J. Večeřou. V Praze byl při zakládání spolku slovenských studentů Detvan. 1884–85 tam učil na Československé obchodní akademii a 1885–1921 na Vyšší dívčí škole ve Vodičkově ul. (1911–21 byl jejím ředitelem); škole se intenzivně věnoval, usiluje o harmonické vzdělání a výchovu mladé ženské generace. Rozvíjel značnou veřejnou činnost v Československé (pak Českosl.) jednotě (od 1902 člen výboru, 1908–10 starosta; 1906 stál

v čele slavností Praha Slovensku, 1907 předsedal pražské protestní schůzi proti střelbě do Slováků v Černové), ve Svatoboru (od 1907 člen ředitelstva), Umělecké besedě (od 1883 náhradník, od 1887 člen výboru), Ústřední matici školské (1887–91 jednatel), Radhošti (od 1902 náměstek starosty, od 1914 starosta), Spolku čes. bibliofilů (1908–12, 1924–22 předseda), Společnosti B. Smetany (od 1917 předseda); byl také členem spisovatelského spolku Máj a spoluzakladatelem jeho Nakladatelského družstva i členem Moravského kola spisovatelů (od 1926). V časopisu Naše doba 1900–12 řídil výtvarnou rubriku; jeho zálibou bylo sběratelství uměleckých předmětů a krásných knih. Procestoval Německo (první cesta k Baltu 1884), Švýcarsko, jihoslovenské země, Polsko, navštívil Anglii a Holandsko, největší význam měly však dvě jeho cesty do Ruska (1896 a víc než sedmiměsíční studijní pobyt 1909–10, při němž také přednášel o české literatuře a výtvarném umění), s T. G. Masarykem zajel i do Finska. Zúčastnil se novoslovanského sjezdu v Sofii (1910). Po pohřbu žehem v Praze byla urna s jeho popelem uložena do hrobu rodičů v Bystřici p. Hostýnem, kde T. koncem života na jaře a v létě pobýval.

Od svého debutu v Zoře 1876 byl T. uznáván za nejtalentovanějšího básnického představitele Mladé Moravy. V rané tvorbě byl pod vlivem J. Vrchlického, od počátku v ní však bylo zřejmé i působení lidové poezie, postupně vedoucí k častějšímu výběru motivů z lidového života, zvláště z Valaška. Celkově však u T. převažuje reflexivnost a leckdy i popisnost nad plastičností zobrazení. Obsáhlý soubor *Básně*, přinášející vedle lumírovské rétoriky i básně písňového charakteru a drobné reportážní skladby lyrickoepické, je proniknut vlasteneckým citem a vědomím síly Slovanstva, též jako aktuální ohlas nedávného ruského tažení na Balkáně; k nejpůsobivějším patří verše bouřící se proti útlaku slovenského lidu. Ve sbírce *Melodie* vyniká intenzitou prožitku cyklus básní z cesty Německem po kdysi slovanském Pobaltí, předjímající básnický cestopisný žánr Macharův. Další epické skladby přinesl soubor *Stará komedie*, v němž spojil (ne bez vlivu Puškinova Oněgina) dvě kapitoly kriticky líčící současný život pražské společnosti se satirickou alegorií v žánru veršované bajky *Veliký sněm ptačí*. T. vývoj k básnickému realismu laděnému sociálně vyvrcholil sbírkou *Hrdinné*

touhy, v níž zvláště cyklus historických básní zobrazujících nejdramatičtější okamžiky ze života velkých osobností národa od J. Husa po B. Němcovou ukazuje na vliv Macharův. Historická epika T. vystoupila nejvýše hrdinským zpěvem o Kostnickém sněmu *Aleluja!* s plasticky podanou postavou J. Husa. V *Legendě staronové* přechází vylíčení hrůz války v milostnou idylku, symbolicky vyjadřující sňatkem českého statkáře se Slovenkou ideu československé jednoty. Subjektivně je laděna autobiografická posmrtně publikovaná poéma *Poutník*, komponovaná do čtyř vět podle Smetanova kvarteta *Z mého života*; jde o dokument básníkovy vnitřního zápasu o životní klad od dětské zbožnosti přes mladistvou náboženskou krizi až po vroucí milostný vztah, jehož se z hrdosti vzdal pro majetkovou nerovnost. Drobnou lyriku a epiku, blízkou lidové poezii, shrnula knížka *Z baladických*. Aktuální charakter měla jedna z posledních sbírek T. *Můj breviář*, reagující epigramy i delšími básněmi na fašismus a blížící se válku; v dobové situaci autor hledal opět oporu i v říši východních Slovanů. Z T. prozaických prací větší význam než žánrové obrázky ze současnosti i z historie *U kamarádského stolu* má monografie nejzápadnější valašské vesnice *Rusava*, v níž se spojila tvořivost básníka s poznáním národopisce a zkušeností kulturněpolitického historika. – T. vřelý zájem o slovanské národy se projevil překlady z ruské klasické literatury, články, přednáškami a publikacemi o ruské literatuře a divadle, historicky cennou i aktuální monografií *Puškin, pěvec svobody*, studiem o výtvarném umění slovanských národů i soustavnou prací ve prospěch česko-slovenského sblížení. T. překlady z M. J. Lermontova, A. S. Puškina, A. S. Gribojedova aj. tvoří mezičlánek mezi překladatelstvím ruchovců a lumírovců a moderním pojetím školy Fischerovy a Mathesiovy. Úsilí o překladatelskou věrnost vedlo jej však často k užívání rusismů, k nepřirozenému slovosledu i k znejasnění významu. Poměrně nejméně byly těmito nedostatky postihnuty překlady epiky a epigramů. – Jako výtvarný referent Naší doby T. systematicky sledoval a podporoval rozvoj moderního českého umění a informoval o uměleckém dění ve slovanském světě. První u nás podal souhrnný přehled výtvarného umění Slovanů (ve sborníku *Slovanstvo*); u ruského umění se zaměřoval zvláště na starší období (*Ruské umění, Slovo*

o ruské ikoně). Z přátelských vztahů k umělcům spjatým s Valašskem vzešly jeho monografie o A. Kašparovi a H. Schwaigerovi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Amicus, Dixi, F. Hostivít, František Hostivít, Fr. Hostivít, Fra Tito, Ignotus, Lorenzo; B., ff. (výtvarné kritiky), F. H., F. T., H., ský, t., T., Tý, -ý (u článků a recenzí). ■ PRÍSPĚVKY *in*: Almanach ČAVU (1930–31); Almanach čes. omladiny (1879); Almanach Valašského roku (1925); Besedy Času (1902, 1906); sb. B. Jaroněk, A. Kalvoda, F. Ondrušek, Fr. Úprka (1935); Bibliofil (1934); Božena Němcová 1820–1862. Sborník statí o jejím životě a díle (1912); Bratislava (1923, 1928); Cesta (1918); Čas (1890–98); Čas. Beletristická příl. k politickému týdeníku... (1896–97); sb. Černá hodinka (1892); Čes. demokracie (1901); Čes. kultura (1912–13); Čes. revue (1908–09); Čes. slovo (1928, 1935); sb. Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (1937); Čes. bibliofil (1931); Čes. časopis historický (1902–03, 1924–29; 1902–03 studie Počátky novočeské poezie za vlivu klasicismu, 1927 Neznámé politické písně Havlíčkovy, i sep., 1929 Ještě neznámé politické písně Havlíčkovy); sb. Čtyřicet let Sokola v Bystřici pod Hostýnem (1932); sb. Das tschechische Buch (1926); Den (1912); sb. Dr. Josef Kořenský (1937); sb. 28. říjen (1920); sb. Dvacet let Štencova grafického závodu 1908–1928 (1928); sb. F. X. Šaldovi k padesátinám (1918); kat. František Ondrušek 1861–1931 (1931); sb. Hollar (1925–37); sb. Jan Neff 1832–1932 (1932); sb. Jaroslavu Preissovi 1870–1930 (1930); sb. Kaple betlémská (1923); Kmen (1927); Koleda (1876–81); Krása našeho domova (1907–08); Květy (1885–90, 1909); Lid. čítanka moravská (Telč b. d., 1907, studie Morava umělecká, i sep.); Lid. noviny (1921–30, 1936–37); Listy filologické (1918, stať Havlíček a Bürger); Lit. listy (1885); Lit. prémie Umělecké besedy na rok 1888; Lumír (1885–87, 1936); Malý čtenář (1894); Mor. orlice (Brno 1891); Mor. národní kalendář na r. 1879; Národ (1917–18); Národ (večerník Nár. listů, 1928); sb. Nár. čítanka (1918); Nár. listy (1889–94, 1911–36); Nár. obzor (1910); Nár. osvobození (1928); Nár. politika (1901); Naše doba (1894–19, výtvarné stati a kritiky); Naše řeč (1917, stať O překládání uměleckém); Naše Valašsko (Vseřín 1929–40); alm. Naším dětem (1889); Našinec (Olomouc 1880–86, 1890); alm. Nitra (Turč. Sv. Martin 1877); Nové Čechy (1919); Novina (1911–12); sb. O slovanském sjednocení (1926); sb. O Zdeňku Nejedlém (1938); Obzor lit. a umělecký (1899–1901); sb. Od pravěku k dnešku 2. K 60. narozeninám Josefa Pekaře (1930, stať Ze starých špalíčků); Osvěta (1883–93); sb. Padesát let Matice školské v Olomouci (1922); Paleček; sb. Památní list vydaný za příležitosti jubilea 25letého trvání Čtenářského spolku a pěveckého spolku Přerub... (Přerov 1887); Památník Foerstrův (1929); Památník Palackého (1926); Památník Pěveckého sdružení moravských učitelů, vydaný k jubileu jeho dvacetileté činnosti (1923); Pa-

mátník 60. výročí českého gymnázia v Olomouci 1867–1927 (1927); Pamětní spis na oslavu pětadvacetiletého trvání městské vyšší dívčí školy (1888); sb. Paní Renáta Tyršová (1926); Pedagogické rozhledy (1898–99); Prager Presse (1922–37); sb. Přerub k 75leté činnosti (1937); Radost (1928); Ročenka Štencova grafického kabinetu na rok 1920, vydaná na oslavu stoletého výročí narozenin Josefa Mánesa (1920); sb. Romualdu Prombergovi k pětasedmdesátce (1931); Rotnáglův sborník (1935); Sborník k 70. narozeninám Karla B. Mádl (1929); Sborník Muzejní společnosti ve Valašském Meziříčí (1898); alm. Slavia (1881); Slavnostní list vydaný na památku 20letého trvání Tělocvičné jednoty Sokol v Olomouci (1889); Slovanský přehled (1899–1940); sb. Slovanstvo (1912, Čtyři kapitoly o slovanském umění výtvarném, i sep.); sb. Slovenská čítanka (1925); sb. Slovenská miscellanea (Bratislava 1931); Starýje go dy (Petrohrad 1914); sb. 180 let lobkowiczského vinařství na Mělníce 1753–1933 (1933); sb. Svatobor 1861–1936 (1937); sb. Svět pohádek (1935); Světozor (1884); Světozor (1930); Štědrý den v Radhošti (1925–26); Typografia (1926); sb. Úlehl (1922); Umělecký list (Olomouc 1921); Umění (1921–33); sb. Umění Slovanů (1923); sb. Upomínka na bazar ve prospěch Nár. divadla v Brně roku 1884 (1884); sb. Upomínka na jubilejní slavnost Tělocvičné jednoty brněnské Sokol 1862–1887 (1887); sb. Úroda. Čtyřicet let sokolské župy valašské Fr. Palackého 1893–1933 (1933); sb. Vánoční album 3 (1884); sb. Věčný Puškin (1937); sb. Veliké vzkříšení (1936); Venkov (1917–19); Věstník Klubu úředníků Živnostenské banky (1930); Věstník Radhoště (1926–36); Vitrinka (1931); Volné směry (1899–1909); Výr. zpráva Radhoště (1929); Výr. zpráva Svatobora (1930); Výr. zpráva Ústřední matice školské za osmý správní rok od 1. října 1887 do 31. prosince 1888 (1889); Výr. zpráva Vyšší dívčí školy král. hlav. města Prahy (1886–1912); Výtvarná práce (1923); Zlatá Praha (1884–93, 1918); alm. Zora (1876, 1878, 1885); Zora (Brno 1882); Zprávy Společnosti Bedřicha Smetany (1933–36); Zvon (1931); Ženský svět (1914). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Básně (1884); Stará komedie (BB 1892); B Veliký sněm ptačí samost. 1928); Melodie (BB 1893); Hrdinné touhy (BB 1906); Aleluja! (B 1919); Hvězdoslav (vzpomínka, 1919); Zimní večery v naší „veselé republice“ (PP pro ml. a překlady, 1920); In memoriam (P 1926); Legenda staronová (B 1927); Josef Linda a melodie českého vesle (1927 ← Kmen 1927); Rusava. Život valašské dědiny (1928); Sonata (B 1931); Z baladických (BB 1933); Ze studentských cest před půlstoletím (vzpomínky H. Babičky a F. T., 1933); U kamarádkého stolu (PP 1933); Svatba Karla IV. (D 1935); O ruském divadle (1935); Slavík (B 1935); Karel Hynek Mácha po stu letech (1936); Puškin, pěvec svobody (monografie, 1937); Můj breviář (BB 1938); Volání dále (BB 1938); Jarní slavnost probuzeného národa (stať, 1938); Z mého kraje (BB 1940); – posmrtně:

Valašská jitřní mše pastorální (libreto pro J. Křičku, 1942, ed. F. Strážovský); Poutník (B 1943 ← Čes. kultura 1913, pseud. Ignotus); Žalmy (BB 1960). – *Překlady*: M. J. Lermontov: Básně 1–3 (1892, 1895, 1918) + Démon (1909) + Maškarní ples (1929) + Ašik-Kerib (1931); A. S. Puškin: Pohádka o caru Saltánovi, o jeho synu, slavném a mocném bohatýru knížeti Gvidonu Saltanoviči a o krásné carevně Labuti (1910, v tiráži 1911) + Pohádky (1930) + Můj rodokmen (1937) + Pohádka o rybáři a rybce (1937) + Povídky veršem a prózou (1938, obs. i překl. jiných, Vybrané spisy sv. 4; Pohádka o popovi a jeho čeledínu Baldovi); D. S. Merežkovskij: Bolševictví, Evropa a Rusko (1921); G. Schwab: Doktor Faust (1921, text ke kresbám J. Mánesa); S. Makovskij: Siluety ruských umělců (1922); A. S. Gribojedov: Hoře z rozumu (1932); Ruské pohádky národní 1–5 (Bohatýr Volga, Marja Morevna, Princezna Žabka, Sestřička Aljonuška a bratříček Ivanuška, Bílá Kačenka, vše b. d., 1925, ke kresbám I. J. Bilibina). – *Ostatní práce*: H. Schwaiger (výtvarná monografie, 1904); Domácí řád pro žákyně Městské vyšší dívčí školy v Praze (1912); Půlstoletí Vyšší dívčí školy kr. hl. města Prahy 1863–1913 (1913); Ruské umění 1, část 1 (1921); Slovo o ruské ikoně (1925); Praha v barevných dřevorytech Karla Víka (1928); Památce Jindřicha Tomáška (1930); Arthur Grottgger. Jeho láska a dílo (výtvarná monografie, 1933); Ivan Meštrovič (výtvarná monografie, 1933); Několik listů Josefa Úlehly (1934); Tiskař Method Kaláb 1885–1935 (1935); A. Kašpar, ilustrátor, malíř, grafik (monografie, 1935); Památce prezidenta Osvoboditele T. G. Masaryka, protektora Radhoště (1937). – *Výbor*: Vojna a jiné básně v lidovém tónu (1950). ■ **KORESPONDENCE**: an.: Student F. T. píše rodičům (z 1871), Nár. politika 15. 1. 1943; J. Skutil: Dopis mladého F. T. z roku 1877 (J. Bayerovi), Vlastivědná ročenka Okresního archivu v Blansku 5, 1970, s. 74; P. Pešta, Š. Vlašín: Spisovatelé Františku Trávníčkovi (z 1930–39), Sborník NM v Praze, ř. C – lit. hist., 1972, č. 4–5; M. Doláková: Zdeněk Nejedlý a F. T. (Nejedlému z 1931–38), Zpravodaj muzea Kroměřížska 1979, duben; J. Gliwický: Z listů F. T. (Z. Braunerové z 1931), Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1988, s. 46. ■ **REDIGOVANÉ periodika**: Krása našeho domova (1907 od č. 9 – 1908), Věstník Radhoště (1927–39), Naše Valašsko (1929–32, 1937–40; z toho 1931–32 a 1937, č. 1 s J. Válkem, 1937–40 s V. Fialovou); *sborníky*: Naším dětem (1889), Slovanstvo (1912, s jinými), Paní Renáta Týršová (1926), Čtyřicet let Sokola v Bystřici pod Hostýnem (1932, s M. Ševčíkovou); *knižnice*: Štědrý den v Radhošti (1925–34; 1935–38 s tit. Ročenky Radhošťovy). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: J. A. Komenského Kšaft umírající matky jednoty bratrské (1908); F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských a českých (1913); F. Rubeš: Stoletý kalendář 1, 2 (1927, 1928); Pobožné a modlitebné prozpěvování ve dnech těchto bídnych, hrozných a pokušení plných (písně

pobělohorských exulantů, 1929); J. Večeřa: Košaři (1930); L. Stroupežnický: Pták z říše bájí (1932); Palackého kulturní program z roku 1837 (1937). ■

BIBLIOGRAFIE: A. Vavroušková: Bibliografie prací F. T., sb. F. T. Hrst statí a přátelských vzpomínek k jeho sedmdesátce (1928, s. 107, s řadou mezer a nepřesností); F. Stelzig in Katalog výstavy z díla A. Kašpara a F. T. v Holešově (1951, s řadou mezer a nepřesností); D. Kšicová: Překlady T. z ruštiny a literatura o T., in Ruská poezie v interpretaci F. T. (1979). ■ **LITERATURA**: F. Zapletal: Ruské umění F. T. (1923); sb. F. T. Hrst statí a přátelských vzpomínek k jeho sedmdesátce (1928, ed. B. Vavroušek; příspěv. H. Gregorová, J. Herben, J. Kabelík, Z. Nejedlý, Arne Novák; F. T. lyrik → Duch a národ, 1936, Art. Novák, F. Páta, J. Pekař, A. Pražák, F. X. Svoboda, J. Rotnagl, J. Šusta, R. Tyršová, A. Wenig, F. Žákavec); J. Bartoš: F. T. (1940, novoročenka Společnosti B. Smetany na rok 1941); an.: Z dopisů Jindřicha Tomáška F. Táborskému (1962); M. Krulichová: F. T. (1858–1940). Literární pozůstalost (LA PNP 1971; 2. část LA PNP 1987, s J. Strakovou a K. Bílkem); D. Kšicová: Ruská poezie v interpretaci F. T. (1979). ■ ● ref. Básně: =, Zlatá Praha 1884, s. 568; V. (S. Hurban Vajanský), Slovenské pohľady (Turč. Sv. Martin) 1884, s. 576; M. A. Š. (Šimáček), Světozor 19, 1884/85, s. 63; E. Miřovský, Pokrok 27. 1. 1885; S. (S. Čech), Květy 1885, 1. d., s. 124; Č. (L. Čech), Lit. listy 1885, s. 48; F. Zákrejs, Osvěta 1890, s. 281 ●; ● ref. Stará komedie: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 84; -or., Lumír 1892, s. 12; Vbk. (J. Voborník), NL 17. 12. 1892; F. Zákrejs, Osvěta 1893 s. 88; F. Kyselý, Hlídkka lit. 1893, s. 160 ●; ● ref. překl. M. J. Lermontov: Básně 1: F. S. (Schulz), Zlatá Praha 9, 1891/92, s. 359; J. Polívka, ČČM 1892, s. 531; A. Vrzal, Hlídkka lit. 1892, s. 289 ●; ● ref. Melodie: J. Karásek, Niva 3, 1892/93, s. 286; an., Čas 1893, s. 530; -pp- (P. Papáček), NL 28. 7. 1893; jc., Naše doba 1, 1893/94, s. 547; F. X. Šalda, Lit. listy 15, 1893/94, s. 202 → KP 2 (1950, s. 110); J. Karásek, Rozhledy 1894, s. 26 ●; ● ref. překl. M. J. Lermontov: Básně 2: an., Zlatá Praha 29, 1894/95, s. 408; A. Vrzal, Hlídkka lit., 1895, s. 325; B. Kalenský, NL 6. 3. 1896 ●; ● ref. Hrdinné touhy: O. Theer, Lumír 34, 1905/06, s. 385; A. N. (Novák), Přehled 4, 1905/06, s. 882; J. Soušek, MSIR 2, 1905/06, s. 229; H. O. Lešovský (J. Navrátil), Vlast 22, 1905/06, s. 808; F. (J. Folprecht), Zlatá Praha 23, 1905/06, s. 358; an. (J. Kamper), Politik 18. 8. 1906; -a-, Máj 5, 1906/07, s. 486 ●; M. Hýsek: F. T., MSIR 4, 1907/08, s. 203; ● k šedesátinám: F. X. Š. (Šalda), Kmen 1, 1917/18, č. 49 → KP 10 (1957, s. 466); W. (A. Wenig), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 236 ●; ● ref. překl. M. J. Lermontov: Básně 3: F. X. Šalda, Venkov 6. a 13. 10. 1918 → KP 10 (1967, s. 419); J. Folprecht, Národ 1918, s. 228; J. K. Zdichynec, ČČM 1918, s. 396 ●; ● ref. Aleluja!: J. Folprecht, Čes. revue 12, 1918/19, s. 618; J. Krecar, MR 1918/19, sv. 34, s. 565; J. B. (Borecký), Topičův sborník 6, 1918/19, s. 425; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 643; A. N. (Novák), Lumír 47, 1918/20, s. 470; -c-, Osvěta

Táborský

1919, s. 443; Dr. A. F. (Fuchs), *Tribuna* 22. 6. 1919; Š. Jež, *Cesta* 2, 1919/20, s. 299; M. Hýsek, *Kmen* 3, 1919/20, s. 71; K. H. (Híkl), *Naše doba* 27, 1919/20, s. 56 ●; ● ref. Ruské umění: F. Žákavec, *NL* 14. 12. 1921; B. Markalous, *LidN* 3. a 10. 1. 1922 ●; ● ref. Legenda staronová: -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 27, 1926/27, s. 699; = (J. Vodák), *Čes. slovo* 2. 7. 1927; J. Hruša, *Tribuna* 3. 7. 1927; E. (P. Eisner), *Prager Presse* 3. 8. 1927 ●; ● k sedmdesátinám: V. Martínek, *RA* 3, 1927/28, s. 122; K. H. (Híkl), *Naše doba* 35, 1927/28, s. 177; drb. (J. Borecký), *Zvon* 28, 1927/28, s. 252; = (J. Vodák), *Čes. slovo* 15. 1. 1928; A. N. (Novák), *LidN* 15. 1. 1928; jrm (J. R. Marek), *NL* 15. 1. 1928; an., *NO* 15. 1. 1928; O. (F. Obrtel), *Venkov* 15. 1. 1928; Č., *Slovenský přehled* 1928, s. 156 ●; J. Kabelík: F. T. a Slovensko, *Bratislava* 1928, s. 257; F. Tichý: F. T. a Slovensko, *Slovenské pohľady* (Turč. Sv. Martin) 1928, s. 120; ● ref. Rusava: P. E. (Eisner), *Prager Presse* 7. 12. 1928; If. (I. J. Fischerová), *NO* 22. 12. 1928; mj. (M. Jirko), *Čes. slovo* 23. 12. 1928; A. N. (Novák), *LidN* 23. 12. 1928; -och- (F. S. Procházka), *Zvon* 29, 1928/29, s. 279; J. Knap, *Venkov* 30. 1. 1929 ●; J. Heidenreich (Dolanský): ref. překl. M. J. Lermontov: *Maškarní ples*, *LidN* 19. 1. 1930; ● ref. překl. A. S. Puškin: *Pohádky: Oý (J. Opolský)*, *Lumír* 56, 1929/30, s. 439; J. Hch. (Dolanský), *LidN* 12. 6. 1930 ●; Z. Nejedlý in T. G. Masaryk. *Knihy první, 2. část* (1931, s. 131) → *Spisy sv. 31, 2. kniha* (1950, s. 194); ● ref. *Z baladických: V. Hrbek (Z. Kalista)*, *Lumír* 59, 1932/33, s. 393; *Ant. Veselý, Kolo* 1933, s. 46; Kp. (J. Knap), *Venkov* 12. 2. 1933; A. N. (Novák), *LidN* 17. 2. 1933 ●; B. Beneš Buchlovan: *Inter folia fructus*, *Bibliofil* 1933, s. 1; ● ref. *U kamarádskeho stolu: jv. (J. Vodák)*, *Čes. slovo* 2. 9. 1933; Kp. (J. Knap), *Venkov* 4. 10. 1933; K. Sezima, *Lumír* 60, 1933/34, s. 533; drb. (J. Borecký), *Zvon* 34, 1933/34, s. 70 ●; F. Tichý: *Padesát let Básní F. T.*, *LidN* 29. 11. 1934; A. Novák: ref. Karel Hynek Mácha po stu letech, *LidN* 19. 7. 1936; Boh. Kl. (Knoesl): ref. Puškin, *pěvec svobody*, *Lumír* 63, 1936/37, s. 337; ● k osmdesátinám: Z. Nejedlý, *Haló noviny* 15. 1. 1938 → *Z české literatury a kultury* (1973); A. N. (Novák), *LidN* 15. 1. 1938; K. P. (Polák), *PL* 15. 1. 1938; (P. E.) (Eisner), *Prager Presse* 15. 1. 1938; M. Hýsek, *Venkov* 15. 1. 1938; an., *RP* 16. 1. 1938; F. Skácelík, *Samostatnost* 20. a 27. 1. 1938; V. Martínek, *Kolo* 1938, s. 8; K. Híkl, *Slovenský přehled* 1938, s. 31 ●; J. Vodák: F. T. v pěti podobách, *Kolo* 1938, s. 1; ● nekrology: J. M. (Macůrek), *ČMM* 63/64, 1939/40, s. 441; -btk- (V. Brtník), *Zvon* 40, 1939/40, s. 615; od a M. N. (Novotný), *obojí LidN* 22. 6. 1940; K. P. (Polák) a J. Bartoš, *obojí Nár. práce* 23. 6. 1940; J. Hejret, *Venkov* 26. 6. 1940; M. Kaláb, *Marginálie* 1940, s. 9; *Naše Valaško* 1940, č. 3 (přísp. F. Černá, V. Fialová, J. Heidenreich-Dolanský, J. Horák, M. Kašík, A. Pražák, M. Ševčíková, F. Tichý); A. Pražák, *Naše věda* (1942) + *Ročenka Slovenského ústavu* 12, 1939/46, s. 121; B. Slavík, *Výr. zpráva Městského dívčího reálného gymnázia v Praze II, Vodičkova ulice* 1939/47, s. 34 ●; V. Fialová: F. T. a Va-

lašsko, *LidN* 8. 9. 1940; r.: *Na paměť F. T.*, *LD* 22. 6. 1945; B. Slavík: *Vstup F. T. do literatury*, alm. *Klas* (1947, s. 72); A. Grund: *Moravan F. T., List Sdružení mor. spisovatelů 2, 1947/48*, s. 177; V. J. Tachecí: *Ti, kdož z nás odešli*, *Marginálie* 21, 1948/49, s. 37; A. Grund: *Setkání F. T. s Puškinem*, sb. *Puškin u nás 1799–1949* (1949, s. 272); A. Zdražil: *F. T. a dnešek*, *Naše Valaško* 1950, s. 97 + *Přátelství F. T. s Hanušem Schwaigrem, Valaško* 1954, s. 58; F. Tvrdoň: *F. T. a slovenský Východ*, sb. *Za hlasem Komenského* (1957, s. 66); ● k 100. výr. nar.: *Pozdrav F. T., Valaško* 1958, č. 1 (přísp. V. Fialová, J. Kristýnek, D. Kšicová, Z. Nejedlý, J. Nimrichterová, P. Pešta, F. Trávníček, A. Waisar); M. Bohatec, *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* 1958, s. 16; Z. Nejedlý, *Kultura* 1958, č. 6; J. Dolanský, *Praha–Moskva* 1958, s. 61; gr (G. Franc), *LD* 15. 1. 1958; kl (M. Laiske), *Obrana lidu* 15. 1. 1958; is (I. Skála), *RP* 15. 1. 1958; P. E. (Eisner), *Svob. slovo* 15. 1. 1958 ●; B. Slavík: F. T. – básník a překladatel. *Červený květ* 1958, s. 14 + F. T. a slovenské národy, *Slovenský přehled* 1958, s. 57 + F. T. *Pedagogický medailonek, Učitelské noviny* 1958, č. 3; P. Pešta: *Ze vztahů F. T. k literárnímu Slovensku, SLit (Bratislava)* 1959, s. 48; D. Kšicová: *K překladům F. T. z poezie A. S. Puškina, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná*, 1960, č. 7 + *Překlady F. T. z poezie M. J. Lermontova ve vývoji našeho překladatelství, tamtéž*, 1961, č. 8, s. 33 + F. T., propagátor a překladatel ruské literatury, *Slavia* 1962, s. 224 + *Účast F. T. v novoslovanském hnutí, Slavia* 1965, s. 377; K. Krejčí in *Hledání českého Oněgina, Slavia* 1967, s. 383; B. Dohnal: *České překlady Puškinovy Pohádky o popovi a jeho dělníku Baldovi, SaS* 1967, s. 227; jč. (J. Červenka): *Psát dnes o F. T.*, *LitN* 1968, č. 3; D. Kšicová: *Puškinské studie F. T.*, *SPFF Brno, ř. D – lit. vědná* 1968, č. 15 + F. T. jako překladatel a propagátor ruské lidové slovesnosti, *Slavia* 1968, s. 424 + *Listy F. X. Šaldy F. T.*, *SPFF Brno, ř. D – lit. vědná* 1969, č. 16 + *Recepce A. S. Gribojedova v českém prostředí, tamtéž* 1971, č. 17–18 + *České překlady a inscenace Lermontovovy Maškarády*, sb. *Na křižovatce umění* (1973, s. 151); J. Šámal: F. T., sb. *Cesty rozvoje a vzájemné vztahy ruského a československého umění* (1974); B. Dohnal in *Zápas o tvar* (1977); J. Glivický: *Přátelství tří umělců (o spolupráci F. T. s K. Svobolinským a M. Kalábem)*, *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* 1981, s. 12; K. Tomečková: *O přátelství Zdeňka Nejedlého s F. T.*, *Marginálie* 1980–1985 (1985, s. 13); M. Novotný: *Bibliofil F. T.*, *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* 1988, s. 2; J. Kalendová: F. T., *Universitas* 1989, č. 3; -JB- (J. Barbořík): *Pohled na tvorbu F. T.*, *Zpravodaj města Bystřice p. Hostýnem* 1990, č. 3; I. Vořtová, M. Bařinka: F. T., *Mor. noviny* 1990, č. 31; D. Kšicová: *K jubileu čestného doktora Masarykovy univerzity, Universitas* 1998, s. 46; P. Kneidl: *Vzpomínka na F. T.*, *Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze* 2000, č. 2; MM (M. Mikulcová): F. T., in M. Mikulcová, M. Graclík: *Kulturní toulky Valaškem* (2001, s. 280); Z. Fišer in *Daniel Sloboda. Dokumenty 2. Korespondence s přá-*

teli 1 (2001, s. dopisem Tábořskému z 1883); F. Vše-
tička: František Hostivít, in Olomouc literární (2002,
s. 199); J. Čechurová in Čeští svobodní zednáři ve
20. století (2002).

pp

Vojta Tábořský viz Vojta Štein Tábořský

Jan Tábořský z Klokotské Hory

* 1500 nebo 1501 *Klokoty* (Táboř-K.)

† 1572 *Praha*

Autor a vydavatel duchovních písní, písař kancioná-
lů; napsal též popis pražského orloje.

Psal se i Jan z Ahornperka, Jan Tábořský, Jan
Tábořský z Ahornberku (Ahornperka). – Byl
vyučen v krasopisečtství a hudbě. 1519 navštěvo-
val na pražské univerzitě přednášky o matema-
tice a astronomii. Krátce byl varhaníkem na
Mělníku. Od 1528 působil v Praze jako řemeslný
písař, později vedl písařskou a iluminátor-
skou dílnu. Od 1552 byl správcem staroměst-
ského orloje (1570 pořídil jeho popis). 1548 se
stal pražským měšťanem, kolem 1550 získal erb
a predikát, 1556 byl přijat do vladyckého stavu.

Skládal duchovní písně (jsou doloženy ještě
v kancionálu J. Třanovského) a připravil k vy-
dání *Písně V. Miřinského*. Z jeho dílny vyšly
umělecky významné utrakvistické kancioná-
ly: chrudimský (1530), dva svatovítské (1541
a 1552), čáslavský (1557), žlutický (1558), tep-
lický (1560), klatovský (1560), českobrodský
(1561) aj. Do některých vepsal vlastní akrosti-
chické básně.

ŠIFRA: J. T. ■ EDICE: Zpráva o orloji staroměstském,
Časopis Společnosti přátel starožitností... 1901, s. 65
(ed. J. Teige). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: V. Miřin-
ský: *Písně staré gruntovní a velmi utěšené...* (1567;
2. vyd. 1577 s. tit. *Písně Starého zákona gruntovní
a velmi utěšené...*). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček in *Rukověť 2* (1876);
Knihopis č. 5619, 5620 (srov. též č. 3711, 3713, 3719,
13 090, 13 302, 13 303). ■ LITERATURA: V. Křížek:
Český kancionál v Klatovech, *Památky archeologic-
ké a místopisné* 1855, s. 188; J. E. Vocel: *Miniatury
české 16. století*, tamtéž 1859, s. 241; F. B. Mikovec:
*Miscellanea. 7. Neznámý posud kancionál J. T., Lu-
mír 1862*, s. 107 + 9. *Verše a prózy z kancionálu čá-
slavského*, tamtéž, s. 202; A. Rybička: *Tři staročeské
kancionály nacházející se v c. k. dvorské bibliotéce
vídeňské*, *Památky archeologické a místopisné* 1865,

s. 17 a pokr.; J. Jireček in *Rukověť 2* (1876) + in
*Hymnologia Bohemica. Dějiny církevního básnictví
českého až do 18. století* (1878); Z. Winter: *Nové
zprávy o T., Lumír 1889*, s. 147; K. Konrád in *Dějiny
posvátného zpěvu staročeského od 15. věku do zru-
šení literátských bratrstev* (1893); Z. Winter: *K živo-
topisu dvou českých umělců, Památky archeologic-
ké a místopisné* 16, 1893–95 (1896), s. 555; J. Teige: J. T.
z K. H. a jeho *Zpráva o orloji staroměstském*, ČSPS
1901, s. 1 a pokr.; D. Orel: J. T. próza o mistru Janovi
z Husince, Bratislava 1932, s. 196; J. Kouba: *Kancio-
nály V. Miřinského*, *Miscellanea musicologica* 1959,
s. 7; A. Škarka in *Půl tisíciletí českého písemnictví*
(1986); Z. Horský in *Pražský orloj* (1988); P. Brodský
in *Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Ná-
rodního muzea v Praze* (2000); B. F. H. Graham:
Three More J. T. Graduals, Studie o rukopisech 33,
1999/2000, s. 229 + J. T. and the *Vodňany kancionál*,
Studie o rukopisech 2001, s. 215; J. Žižková: *Vodňan-
ský kancionál a jeho význam pro pochopení vývoje
repertoáru české duchovní písně 16. století*, *Vodňany
a Vodňansko* 2004, s. 121; M. Kratochvílová: *Recepce
a transformace protestantské ikonografie*, *Lounský
graduál J. T.*, *Umění* 2005, s. 444.

jk

Tak

1937–1939

Čtrnáctideník především katolicky orientovaných
autorů, nacionalisticky, antigermánsky a antikomu-
nisticky zaměřený, razící v politické, hospodářské
i kulturní sféře ideál tzv. kvalitativní demokracie
a křesťanské obrody.

Podtitul: Čtrnáctideník kulturní i politický. – *Redak-
toři*: 1937–38 (roč. 1) R. I. Malý; 1938–39 (roč. 2)
R. I. Malý a J. Scheinost (pouze č. 1 – 10–11). – *Od-
povědní redaktori*: 1937–39 (roč. 1–2) A. Skoumal
(roč. 1, č. 1–10 a č. 17–18), F. Jirásek (ostatní čísla
roč. 1 a celý roč. 2). – *Vydavatel*: nakl. Vyšehrad, Pra-
ha. – *Periodicita*: 1937–38 (roč. 1) čtrnáctideník, od 1.
1. 1937 do 8. 1. 1938 24 čísel, z toho 6 dvojčísel;
1938–39 (roč. 2) čtrnáctideník, od 26. 3. 1938 do 28. 2.
1939 20 čísel, z toho 7 dvojčísel.

Iniciátorem, šéfredaktorem i hlavním přispěva-
telem T. byl R. I. Malý. V úvodním prohlášení
nazvaném *Tak!*, které napsal do č. 1 a jež konči-
lo provoláním „A tak tedy: ani napravo, ani na-
levo – vpřed!“, byly vysloveny základní cíle ča-
sopisu a byl objasněn i jeho název. Tyto cíle se
pak dařilo s menšími odchylkami v názorech
přispěvatelů, ovlivněných mj. proměnami krizo-
vé doby, plnit po nedlouhý čas existence T., jež

se od počátku zařadil mezi časopisy vysloveně opoziční a konzervativní. Nápravu dosavadní „falešné“ demokracie, údajně oddělené od pravé podstaty křesťanství, spatřoval R. I. Malý a jeho druhové v náboženském katolickém řádu, v křesťanském mravním a duchovním charakteru vedoucích politických a kulturních osobností i vládního režimu; v tom spočíval podle nich základní smysl sociálního reálného katolicismu a záruka „kvalitativní demokracie“.

Shodně s proklamovanými cíli měla v T. významné místo politická, kulturněpolitická, filozofická i filozofující publicistika. Vedle R. I. Malého sem přispívali především katoličtí intelektuálové, v první řadě literáti, ale také osobnosti dalších profesí, výrazně zaměřené a leckdy doslova zaujaté proti demokracii v masarykovském a angloamerickém pojetí, stejně ostře však vystupující i proti socialistickým ideálům a praktikám sovětským i německým (hitlerovským). Některými projevy (např. „hitlerismus není fašismus, hitlerismus je němečtství“) se však T. dostával zvláště v počátcích až na pozice blízké fašismu pseudoradikálně české, nadto katolické provenience, nikdy však neklesl až na úroveň fašizující žurnalistiky a rasistického štvání. Kromě R. I. Malého (i šifry m., rim., RIM, R. I. M.) publikovali zásadní stati a články další kmenoví autoři T.: z filozofů A. Dratvová, v kulturněpolitické sféře J. Scheinost a L. Švejcar, který psal i články z oblasti pedagogiky, ve 2. roč. C. Horáček, z národohospodářů A. Pimper, ze spisovatelů a publicistů B. Lifka, V. Renč, F. Skácelík (i šifra Sk.), dále V. Hellmuth-Brauner, V. Láska aj.; v příspěvcích zaznívaly mj. proklamace o úđlu českých zemí jakožto severní bašty latinské civilizace proti germánské moci a kultuře, názory o nutnosti postupovat v politice i kultuře cestou svatováclavskou a za ideou svatovojtěšskou. Časté byly analýzy dosavadní politiky a kultury, rovněž rozbory role Židů v Evropě i v Československu (např. A. Pimper ve stati na několik pokračování, otevřeného antisemitismu se však snažil vyvarovat), dále politické a kulturněpolitické úvahy na témata, která přinášela doba (úmrtí T. G. Masaryka, volba nového prezidenta, konkrétní projevy nacismu z hitlerovského Německa a z toho plynoucí nutnost obrany národa a českých ideálů, Mnichovská dohoda a její důsledky, blížící se rozpad ČSR). Některé z projevů nabývaly realističtějšího obsahu (dokonce se připouštělo, že v obraně pro-

ti Německu by se republika neměla zřikat pomocí SSSR), stále však převažoval mravní patos a nacionalistická exaltovanost. Zásadnějšími studii a články dále přispěli: M. Baušová o Španělsku a jeho kultuře se sympatiemi pro frankistické síly, J. Cieker o problematice Slovenska, L. Jehlička (i šifra L. J.) plédoval pro katolickou kulturu a literaturu, C. Mařan zdůrazňoval, že jen křesťanství může unifikovat novou Evropu, R. Vacková psala o nacionalismu a vlastenectví. Ve 2. roč. ubývalo polemických výpadů a objevovaly se více politické úvahy, zvláště v období před vznikem a po vyhlášení tzv. druhé republiky (B. Stašek o anatomii české politiky, pseudonym Bohemus o střední Evropě, J. Scheinost o odpovědnosti německého národa aj., z nových přispěvatelů se kulturněpolitickou oblastí zabýval A. Bělský). T. též publikoval stati cizích autorů (v anonymních překladech např. C. Haroui o situaci ve Francii, Německu, Španělsku a Anglii, M. Hermant na téma marxismus a hitlerismus, v překladu O. F. Bablera stať G. K. Chestertona Evropa a Asie aj.). Na filozofická témata psali studie A. Dratvová (např. o novopozitivismu), J. Kratochvíl (o významu bolu a utrpení v křesťanství) aj. – Proklamované ideje a zásady ovlivňovaly rovněž literární, literárněteoretickou a kritickou část T. i okruh jeho autorů. *Básně* nejčastěji tiskl J. Opolský, dále pak J. Berka, F. Hrbek, F. Kropáč, F. Křelina, F. Lazecký, R. Medek, V. Renč, F. Skácelík, Z. Šmíd; *překlady* cizích básníků publikovali O. F. Babler (E. Belloc, P. Claudel, Ch. Péguy), J. Karník (W. Bał), J. Skarlandt (A. Marpicati, L. Stecchetti), Z. Šmíd (M. de Unamuno, Starošpanělská romance o růži), K. Vrátný (J. Jørgensen). Menší prostor měla próza, a to zejména *črty a fejetony* (J. Knap, F. Koblíha, F. Křelina, E. Medková, J. Opolský). V *literárněkritické části* byl hlavním recenzentem F. Kropáč, občas sem přispěli Š. Jež, M. Krejza, B. Malá, C. Mařan, J. V. Sedlák, J. Skarlandt, B. Slavík, Z. Šmíd (o španělské literatuře), ve 2. roč. také V. Hellmuth-Brauner (i šifra H. B.) a E. Jurčinová (o francouzské literatuře). Do oddílu *polemik, glos a poznámek*, většinou vyostřených proti oficiální, čapkovské a vůbec proti demokratické literatuře a kultuře tehdejšího Československa, rovněž proti literatuře levicové a avantgardní, zvláště komunistické (české i sovětské), přispívali zejména B. Lifka a R. Vacková (i šifry R. V., V-á.), ojedinele

B. Fučík, Š. Jež, M. Krejza (i šifra M. Kr.), F. Kropáč, R. I. Malý (i šifra m.), F. Skácelík (šifra Sk.), Z. Šmíd (šifra Z. Š.) i autoři pod pseudonymy (např. Anonymus, Historicus, Naléhavý současník). V obdobně zaměřeném oddílu *satiry a epigramy* publikovali J. Čarek, F. Hrubín, Š. Jež, J. Karník, J. Korbel (pseud. Zdeněk Jul), F. Kropáč, B. Lífka (pseud. L. Radomský), R. Medek, J. Opolský, V. Renč, F. Skácelík (šifra Sk.), A. Skoumal (pseud. Jiří Holub) a často R. Vacková; některé výpady byly opatřeny šiframi a pseudonymy (Hulan, Miroslav, Dada Norbert) nebo publikovány pod jmény R. Lužík, A. Šelep, M. Vašek aj. T. uváděl též *literárněhistorické a kulturněhistorické studie*, někdy i polemicky vyhocené (např. od V. Bitnara, Z. Kalisty a J. Vašici o českém baroku, V. Bitnara o Katolické moderně, V. Hellmutha-Braunera o M. Martenovi aj.), dále stati a medailony k životním jubileím (V. Hellmuth-Brauner o J. Demlovi, V. Bitnar o S. Bouškovi, R. Vacková o J. Vodákov); významnější byly články R. Vackové věnované J. Pekařovi, F. X. Šaldovi a T. G. Masarykovi, její stať o českém dramatickém stylu. Mimoto se občas objevovaly informace o české literatuře v zahraničí i práce komparatistické (J. Svítíl-Karník psal na téma Polsko a my v oblasti kultury i politiky, o husitismu v Polsku aj.). – Po výtvarné stránce se v T. uplatnily kresby a karikatury, nejčastějším přispěvatelem byl F. Koblíha.

LITERATURA: p. (A. M. Píša): T. ... (o zahájení vydávání T.), PL 22. 12. 1936; k: T. ... (o obsahu 1. č.), Venkov 24. 12. 1936; an.: Časopis T., PL 24. 1. 1937; an.: Spisovatelka M. Majerová (o žalobě M. M. na redaktory T. pro urážku na cti v článku Vraždní neviných z č. 8), NO 20. 4. 1937; K.: Časopis T. do nového ročníku, Venkov 31. 3. 1938; Š-e. (M. Šolle): T. ... (o 2. č. 2. roč.), Vlast 1938, s. 80.

ls

Tandariáš a Floribella

2. polovina. 14. století

Rytířský epos.

Báseň (v dochované podobě 1802 veršů) je parafráze dvorského eposu německého básníka Pleiera ze 13. století. Její tři dochované opisy z 15. století naznačují, že dílo došlo značné obliby jako zdroj šlechtické zábavy.

Námětem básně je milostný příběh z okruhu látek o králi Artušovi a jeho rytířích: Artuš přijal na svůj dvůr osiřelou indickou princeznu Floribellu a dal jí k službě Tandariáše; mladí lidé se do sebe zamilují a Tandariáš dívku unese; za trest jsou od sebe odloučeni a směji se setkat teprve poté, co svůj poklesek odčinili, Tandariáš hrdinstvím na své cestě, Floribella věrností. Český básník předlohu jednak zkrátil asi na desetinu původního rozsahu (zachoval při tom základní dějové schéma), jednak upravil (zjednodušil dvorskou milostnou problematiku a zdůraznil pohádkově dobrodružný děj).

EDICE: in Starobylá skládanie 5 (1823, ed. V. Hanka); in Sborník hraběte Baworowského (1903, ed. J. Loriš); Der alttschechische Tandariuš (Wiesbaden 1982, ed. U. Bamborschke); in ant. Rytířské srdce majice. Česká rytířská epika 14. století (1984, ed. D. Marečková a E. Petrů). – *Ukázka in*: Výbor z literatury české 1 (1845). ■

LITERATURA: F. Schulz: Romány v středověkém písemnictví českém 5, Lumír 1875, s. 328 a pokr.; A. Kraus: Tandarois a Tandariuš, ČČM 1887, s. 106; V. E. Mourek: Tandariuš a F. Skládání staročeské s německým Pleierovým, Abhandlungen KBGW – Rozpravy KČSN 7, 1885–86 (1887), č. 6; A. Brückner: Böhmische Studien I, Archiv für slavische Philologie (Berlín) 1888, s. 81 (83); J. Loriš in ed. Sborník hraběte Baworowského (1903); A. Smíšek: Nejdůležitější památky středověké epiky romantické ve staré literatuře české, 8. zpráva výroční c. k. státní reálky na Král. Vinohradech za škol. rok 1905/06; F. Svěrák: Rýmová tradice ve staročeských skladbách, Ročenka pedagogické fakulty v Brně (1947, s. 177); L. Lantová in Vývoj staročeské světské epiky šlechtické do válek husitských (rkp. disertace, Filoz. fakulta UK 1950); P. Pešta: Poznámky o veršovaných „románech“ v české literatuře 14. století, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1960, č. 7; F. Svejkský: Úvahy nad cestami studia staročeské rytířské epiky, AUC Praha. Philologica 4–5. Slavica Pragensia 11, 1969, s. 155; Z. Tichá in Staročeské básně složené bezrozměrným veršem. 2. polovina 15. století do 17. století (1969); K. Brušák: Some Notes on T. a F., a Czech 14th Century Chivalrous Romance, sb. Gorski vijenac. A Garland of Essays Offered to Professor Elizabeth Mary Hill (Cambridge 1970); J. Hrabák: Česká středověká rytířská epika, sb. Českosl. přednášky pro 7. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě (1973); U. Bamborschke in ed. Der alttschechische Tandariuš (Wiesbaden 1982); E. Petrů: Specifičnost rytířské epiky ve slovanských literaturách, Slavia 1983, s. 250 → Vzdálené hlasy (1996) + in ant. Rytířské srdce majice (1984); U. Bamborschke: Zur alttschechischen Artus-Epik, sb. Gat-

Tandler

tungsprobleme der älteren slawischen Literaturen (Berlín 1984); A. Thomas: The Treatment of the Love Scenes in the Old Czech Romance T. a F., Wiener slavistisches Jahrbuch 1985, s. 99 + in Anne's Bohemia. Czech Literature and Society, 1310–1420 (Minneapolis 1998; 2005 čes. s tit. Čechy královny Anny. Česká literatura a společnost v letech 1310–1420) .

jk

Josef Jakub Tandler

* 4. 3. 1765 *Praha*

† 8. 8. 1826 *Praha*

Dramatik a překladatel divadelních her, spoluzakladatel Vlastenského divadla v Boudě, redaktor Schönfeldských c. k. pražských novin.

Narodil se na Starém Městě. Matka Češka, otec, původem Němec, byl řezačem per a sám psal divadelní hry. Vzdělání nabyt T. na Akademickém gymnáziu na Starém Městě (1782–86) a po roce studia na tzv. filozofii se stal úředníkem ve státní pokladně (pokladník, později likvidátor komorního výplatního úřadu), kde působil až do smrti. Přátelství s českými buditeli (K. I. a V. Thámové, M. V. Kramerius, P. Šedivý aj.) ho přivedlo do řad zakladatelů Vlastenského divadla v Boudě, pro něž napsal a přeložil několik her. Češtině se věnoval také jako soukromý učitel, 1791 se neúspěšně ucházel o místo profesora českého jazyka a literatury na pražské univerzitě. 1790 převzal redakci Schönfeldských novin (od č. 17) po V. Thámovi (na rozdíl od něho nezařazoval zprávy o českých divadelních představeních). 1802 se oženil. Náročné funkce v úřadě ho postupně odváděly od literární práce. Zemřel na tuberkulózu, pohřben byl na Malostranském hřbitově.

T. patřil k předním autorům a překladatelům dramatického repertoáru Vlastenského divadla. Jeho práce, podle dobových divadelních recenzí divácky velmi úspěšné, nebyly však tištěny a nedochovaly se; výjimkou je posmrtně vydaný pozdní opis (z 1817) hry *Ostrov lidožroutů* pod titulem *Lidožrouti na ostrově Fynysteria* pořízený pro ochotnické divadlo ve Vamberku; do dobově známého námětu (pohádka M. C. d'Aulnoyové) vnesla sociální kritiku, satirické prvky a zejména osvícenskou ideu morálního sebezdokonalování člověka. V dra-

matech chtěl T. působit na národní obrození nejen jazykem, ale i náměty připomínajícími slavná údobí dějin svobodného českého národa (*Jan Žižka z Trocnova*, volný překlad hry K. G. Steinsberga Libuše...). T. tlumočení (prostřednictvím německé úpravy) Hamleta, patřící mezi první shakespearovské překlady u nás, svědčí o snaze českého divadla 80.–90. let 18. století vyrovnat se se soudobými evropskými divadelními proudy nejen úsilím o specificky národní tvorbu, ale i orientací na novou, protiklasicistní estetiku. – Faktografické údaje (zejména životopisné části) se opírají o rozsáhlý rukopisný materiál k údobí Boudy, který shromáždil F. Bařha a který je dnes uložen v divadelním oddělení Nár. muzea.

PŘÍSPĚVKY *in* (posmrtně): Památník ochotnického divadla ve Vamberku (1903, Lidožrouti na ostrově Fynysteria, ed. J. F. Král). ■ KNIŽNĚ. *Ostatní práce*: Popsání obyčejů při korunování králů českých... (1791); Dokonalý jednatel aneb Zemský advokát... 1, 2 (1794, 1795; rozšřf. a opr. vyd. 1804, ed. P. Šedivý). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Jan Žižka z Trocnova (1787, též s tit. Žižka, vůdce Táboritů); Ostrov lidožroutů (1790); Čarodějství aneb Láska činí dívky odvážné (1793). – *Překlady a adaptace*: an.: Panenský lov aneb Rybářova dcera (1786, též s tit. Rybářské děvče, Čižba na dívky); K. G. Steinsberg: Libuše, první kněžna a rekyně v Čechách (1787, též s tit. Libuše, kněžna česká); W. Shakespeare: Hamlet (1791). ■ REDIGOVAL *noviny*: Schönfeldské c. k. pražské noviny (1790–92), pokr. Nové venkovské hospodářské noviny (1792–93, č. 1–3). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3531, 16 055. ■ LITERATURA: J. Jireček: J. J. T., ČČM 1862, s. 272; J. F. Král in Památník ochotnického divadla ve Vamberku (1903, s. 187); A. Získal: První redaktoři Schönfeldských novin po Krameriusovi, ČMF 7, 1919/21, s. 129, 209; M. Kačer in sb. Dějiny českého divadla 2 (1969); L. Kusáková: T. zpěvohra Ostrov lidožroutů z roku 1790. Svědectví o osvícenském a politicky loajálním smýšlení českých vlastenců na přelomu 18. a 19. století, sb. Mezi časy... Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800 (2000, s. 275).

lk

Jan Tanner

* 17. 8. 1623 *Plzeň*

† 4. 11. 1694 *Praha*

Česky, latinsky a německy píšící historik, autor hagiografických, genealogických i katolicky propagačních spisů; příslušník okruhu vlasteneckých dějepisců sdružených kolem B. Balbína.

Psal se též Jan Bartoloměj T. – Pocházel z rodiny bohatého plzeňského měšťana; bratr Matěj T. byl též literárně činný. Základní vzdělání získal T. v Plzni, 1641 vstoupil do jezuitského řádu. V Praze absolvoval všechny stupně řádových škol a stal se doktorem filozofie a teologie. Od 1664 přednášel filozofii a spekulativní teologii na jezuitské univerzitě v Olomouci (1666 děkanem teologické fakulty, později i kancléřem univerzity). Se svým bratrem se účastnil misijní práce na Těšínsku. 1674 byl u olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna obviněn, že jeho přednášky obsahují heretické úchytky. Obhájil se, ale odešel poté do Prahy, kde se stal postupně děkanem teologické fakulty, zpovědníkem arcibiskupa Jana Františka z Valdštejna a 1681 správcem konviktu u Sv. Bartoloměje. V polovině 70. let se dostal do úzkého kontaktu se skupinou vlastenecky orientovaných historiků a spisovatelů sdružených kolem B. Balbína, spolu se svým bratrem se stal jejich vlivným ochráncem a podporovatelem.

T. rozsáhlé literární dílo zasahuje do několika žánrových oblastí. Jeho nejvýznamnější část tvoří hagiografické práce. Latinsky a pak česky vydal T. životopis známého jezuitského misionáře A. Chanovského (lat. *Vir apostolicus...*, čes. *Muž apoštolský...*). Od běžných děl podobného typu se liší smyslem pro konkrétnost a beletristickým zabarvením: Chanovského líčí jako člověka schopného oslovit nejširší venkovské vrstvy a asketika, který při pastorační činnosti v jihozápadních Čechách vyhledával situace, v nichž by mohl dokazovat krajní zbožnost i ochotu pokorně snášet ponížení a tělesná strádání. V latinské verzi mělo dílo, využívající mnoha pramenů (mj. i vlastního spisu Chanovského *Vestigium Boemiae pieae...*, jehož byl T. překladatelem a editorem), odpovědět na kritiku jezuitských metod při rekatolizaci Čech; v české verzi mělo potvrdit svatost tohoto misionáře a podat příklad hodný následování. Ve spisu *Trophaea sancti Wenceslai...* T. zpracoval životopis sv. Václava z Hájkovy kroniky; oblibu díla přeloženého do češtiny F. Kadlinským (*Život a sláva sv. Václava...*) dokládají opakovaná vydání. Životopisy ctitelů panny Marie podává *Fons Marianus* (česky s názvem *Pramen mariánský*). Tématem několika T. spisů je život španělského mystika Luise de la Puente (Lodovico da Ponte). Ke knížkám o poutních místech (svou druhou rovinou však

též k hagiografii) náleží *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě*, v níž je text doplněn reprodukcemi maleb z jednotlivých kaplí poutních zastavení. T. historické a genealogické práce (o Valdštejnech a Šternbercích) ovlivnil B. Balbín. Zvláštní postavení má v rámci T. tvorby rukopisná kronika *Historia urbis Plsnae* (Dějiny města Plzně). Její první část obsahuje vlastní dějiny rodného města (s důrazem na dobu husitskou a na autorovu současnost), druhou tvoří listář a soubor pramenů. T. v kronice bohatě využívá starší historiografické produkce a zpestřuje svůj výklad anekdotickými epizodami a barvitým líčením zázraků. V polovině 18. století byla kronika přeložena do češtiny; tiskem vyšla jen v německém překladu, ale její oblibu v Čechách dokazuje více než 40 dochovaných opisů.

KNÍŽNĚ: Fons Marianus... (1653, čes. t. r. s tit. Pramen mariánský, výt. nezjist.); *Vir apostolicus seu Vita et virtutes R. P. Alberti Chanowski...* (Kolín n. R. 1660, čes. 1680 s tit. Muž apoštolský aneb Život a ctnosti ctihodného pátera Albrechta Chanovského...); *Trophaea sancti Wenceslai...* (1661, čes. 1669 s tit. Život a sláva sv. Václava..., přel. F. Kadlinský); *Amphitheatrum gloriae spectaculis leonum Waldsteiniorum adornatum* (1661); *Vestigia virtutis et notabilis Sternbergicae* (1661, něm. 1723 s tit. Geschichte derer Helden von Sternen...); *Dissertatio paraenitico-apologetica in mirabilem vitam B. Virginis Mariae de Escobar sex libris comprehensas a R. P. Ludovico da Ponte...* (1672); *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě* (1679, něm. 1680 s tit. Heiliger Weg von Prag nach Alt-Bunzlau..., lat. 1690 s tit. Via sancta Praga Vetero-Boleslaviam... obita); *Oratio funebris in solemnibus exequiis Ioannis Guilelmi, archiepiscopi Pragensis...* (Olomouc 1688); – posmrtně: *Compendium vitae ven. P. Ludovici da Ponte...* (1698); *Prudentia eximii ascetae ven. P. Ludovici da Ponte...* (1698); *Alte Chronik von Pilsen, ... übersetzt von J. S. Zauper* (Plzeň 1835, překlad rkp. *Historia urbis...*). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi: *Vestigium Boemiae pieae...* (1659). ■ EDICE: J. V. Sedláček: *Paměti plzeňské* (1821, i překl. lat. textů Hilaria Litoměřického a J. T., s V. Nejedlý, an.); *Muž apoštolský...* (1932, ed. J. Vašica); *Život a sláva sv. Václava...* (1941, ed. Z. Kalista). – *Ukázka in:* ant. České baroko (1941, *Muž apoštolský*). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 056 – 16 064; I. Čornejová, A. Fechtnerová in *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773* (1986). ■ LITERATURA: F. Menčík: *Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých...*, ČCM 1883, s. 398; J. Schiebel: *Jezuita J. T. a jeho Plzeňská kronika*, Plzeňsko 1922, s. 5; Z. Ka-

Tanner

lista in ant. České baroko (1941) + in ed. J. T.: Život a sláva sv. Václava... (1941); J. Beneš in Ač zemřeli, ještě mluví (1964, s. 71); J. P. Kučera, J. Rak in Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře (1983); I. Čornejová, A. Fechtnerová in Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773 (1986); G. Dierna in Bohemia Sancta. Forme della narrativa religiosa ceca del Seicento (Řím 1990) → (čes.) Trpné snášení údělu jakožto svatost: Život Albrechta Chanovského (1680) v podání J. T., sb. Lit. archiv 27, 1994, s. 159; A. Fechtnerová: Ke dvěma zajímavým „jezuitikům“ bývalé pražské lobkovické knihovny dochovaným ve fondu Národní knihovny v Praze, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků... 10/2, 1993 (1994), s. 409; M. Kopecký: Bratří Tannerové, Studia Comeniana et historica 1993, č. 23, s. 72; J. Mikulec: Vestigium Bohemiae piae A. Chanovského – krajina zážraků z časů pobělohorské rekatolizace, sb. Husitství – reformace – renesance 2 (1994); J. Linda in kat. Z díla plzeňského historika J. T. (Plzeň 1995); I. Čornejová in Tovaryšstvo Ježíšovo (1995); P. Havlíček: Bohatství a chudoba A. Chanovského ve spise J. T., Tvar 1997, č. 6 + Bohatství a chudoba A. Chanovského u J. T. (1680), sb. Literární věda 1996. Celostátní studentská konference (Ostrava 1998); M. Kopecký in Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku (1999); P. Havlíček: Obrazy ze života Albrechta Chanovského, Studia Comeniana et historica 2001, č. 65–66, s. 121; V. Viktora: Nad T. životopisem Alberta Chanovského, sb. Morava a Brno na sklonku třicetileté války (1995) → K pramenům národní literatury (2003); M. E. Ducreux: Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi, ČČH 1997, s. 585; M. Janečková: Jazyk T. legendy o páteru Albrechtovi Chanovském, Studia Comeniana et historica 2003, č. 69–70, s. 150.

jma

Matěj Tanner

* 28. 2. 1630 Plzeň

† 8. 2. 1692 Praha

Latinsky a česky píšící autor náboženskovzdělávacích, historických a legendistických děl.

Syn bohatého plzeňského měšťana, bratr Jana T. 1646 vstoupil do jezuitského řádu, noviciát strávil v Brně, poté prošel řádovými kolejami v Jičíně a Kutné Hoře. 1651–59 studoval na pražské univerzitě a stal se postupně doktorem filozofie i teologie. 1660–61 působil na univerzitě v Olomouci jako profesor etiky a kazatel. Od 1662 přednášel na pražské univerzitě filozofii a teologii (1674–75 byl rektorem).

Společně se svým bratrem se účastnil misijní práce na Těšínsku, oba patřili k okruhu blízkých přátel arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna, ochránce a mecenáše jezuitských literárních aktivit. Do dějin jezuitského řádu se T. zapsal především jako provinciál české jezuitské provincie (1676–79 a 1686–89).

Kromě latinských spisů, které souvisely s jeho činností profesora teologie a filozofie (část zůstala v rukopisu), psal T. náboženskovzdělávacelné a historické práce. Poutnímu místu na hoře Kotouč u Štramberka je věnována *Hora Olivetská*. Její první část líčí historii místa; spojuje jeho poutní tradici s událostmi okolo vpádu Tatarů na Moravu v 13. století a s hrdinskou obranou vedenou Jaroslavem ze Šternberka, známým z RKZ. Ostatní části obsahují písně, modlitby, rozjímání k jednotlivým zastavením křížové cesty a jiné duchovní skladby; mnohé z nich jsou rétoricky stylizované texty s výraznou orientací na soukromý náboženský prožitok (existence latinské verze této knihy, uváděné v odborné literatuře, je nejistá). Velké oblibě se těšil T. spis *Cruentum Christi sacrificium...* (Krvavá Kristova oběť), vykládající základní prvky katolické mše a jejich význam pro duchovní život (ještě po autorově smrti vyšlo 1710–56 pět vydání). Hlavním tématem spisu *Bič Kristů...* (rozšířená verze lat. spisu *Iudicium grave...*) je hříšné chování věřících v kostele a na jiných posvátných místech líčené s mravním patosem i se smyslem pro konkrétní zachycení reálných situací. Ambiciózním činem byl spis *Societas Jesu...*, soubor životopisů jezuitských misionářů působících v Evropě, Asii, Africe a Americe (jsou mezi nimi i postavy spojené s českými zeměmi, např. Karel Spinnola, který se stal hlavní postavou románové tetralogie J. Durycha *Služebníci neužiteční*). Dílo je kompilací z mnoha pramenů, především jezuitských elogií. Kniha má mimořádný obrazový doprovod: rytiny s náměty mučednické smrti misionářů, které vytvořil podle návrhů K. Škréty M. Küssell a J. G. Heinsch. T. napsal také životopis francouzského jezuitu J. F. Régise. Pro poznání kulturních dějin 17. století je cenná T. nevydaná korespondence.

KNIZNĚ: Disputationes in universam scientiam rationalem ex praelectionibus scholasticis descriptae (1662); Sacer sapientiae senatus in applausum neo-baccalaureis erectus (1666); Historia montis Oliveti... (pravděpodobně 1666, výtisk nezjišť.; čes. s tit. *Hora Olivetská...*, posmrtně Nisa 1704);

Cruentum Christi sacrificium in incruento missae sacrificio explicatum... (1666); Dialogus controversiasticus... (1669); Iudicium grave a Domo Dei contra omnes impie agentes in locis sacris (1670); Bič Kristů na bezbožné v chrámu Páně a rozpustilé při službách božích... (1672); Societas Iesu usque ad sanguinis et vitae profusionem in Europa... militans... (1675; 1694 přeprac. s tit. Societas Iesu apostolorum imitatrix...); Brevis relatio felicis agonis, quem pro religione catholica... (1683); – posmrtně: Víta B. Joannis Francisci Regis, S. J. ... (Vídeň 1710; něm. 1716 s tit. Leben des seligen P. I. F. Regis..., čes. Hradec Král. 1783 s tit. Vejtah života sv. J. F. Regis...). ■ EDICE: Hora Olivetská (1939, ed. A. Grund; výbor); Hora Olivetská (2001, ed. P. Kosek a J. Malura). – *Ukázky in: Život P. A. Possevina a jeho komentář o věcech moskevských* (1941, přel. K. Doskočil; ukázka ze Societas Jesu...); *Ná/Prů/Poz/or na Rus* (1996; *Život P. Antonína Possevina*). ■

BIBLIOGRAFIE: I. Čornejová, A. Fechtnerová in *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773* (1986); *Knihopis č. 16 065 – 16 068*. ■ LITERATURA: F. M. Pelcl in *Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten...* (1786); F. Menčík: *Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých...*, ČČM 1883, s. 398; A. Rejzek in P. B. Balbín T. J. (1908); E. Kubíček: *Národní vědomí českých jezuitů až po dobu Balbínovu, Výr. zpráva Akademického gymnázia...* (1930); E. Felix in *Literární Plzeň v obryse* (1930); J. Šebánek: *Pověst štramberská*, ČMM 1935, s. 325; J. Vašica: ref. ed. Hora Olivetská, *Akord 7, 1939/40*, s. 161 → *Eseje a studie ze starší české literatury* (2001); I. Čornejová, A. Fechtnerová in *Životopisný slovník pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773* (1986); A. Fechtnerová: *Představení české jezuitské provincie od roku 1623 do zrušení řádu roku 1773, Miscellanea oddělení rukopisů a starých tisků...* 4, 1987, s. 418; J. Linda: M. T. (1630–1692), sb. *Minulosti Západočes. kraje* 28 (1992, s. 175) + *Hora Olivetská M. T.*, sb. *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska* (1993); M. Kopecký: *Bratří Tannerové, Studia Comeniana et historica* 1993, č. 23, s. 72 + in *Nic stálého přítomného. K literárnímu baroku* (1999); J. Pleskot in *Slezská barokní kultura* (1998); J. Malura: *Literární charakter Hory Olivetské M. T.*, SPFF Ostrava, lit. věda, 2000, č. 4, s. 53 + in ed. M. T.: *Hora Olivetská* (2001); R. Hasalík: *O jednom spisu M. T.*, *Hlasy muzea a archivu ve Frenštátě p. R.* 2002, č. 1–2; P. Kosek: *Nářeční prvky v tisku Hory Olivetské*, LF 2001, s. 280 + *Interpunkce Hory Olivetské M. T.*, LF 2002, s. 120; ● ref. ed. Hora Olivetská: L. Pavera, *Host* 2002, č. 5; J. Linka, *LitN* 2002, č. 10; M. Bedřich, *Souvislosti* 2002, č. 1; V. Maroušková, *Studia Comeniana et historica* 2002, č. 67–68, s. 159; V. Viktora, LF 2002, č. 3–4; S. M. Newerkla, *Wiener slavistisches Jahrbuch*

2002 ●; M. Horáková: *Několik poznámek k vratslavským barokním bohemikům*, sb. *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura* (Vratislav 2003).

jma

Felix Tauer

* 20. 11. 1893 *Plzeň*† 17. 3. 1981 *Praha*

Arabista, přední osobnost české orientalistiky, překladatel *Knihy tisíce a jedné noci*.

Syn poštovního úředníka, původem ze starého mlynářského rodu z Klenčí p. Čerchovem. V Plzni studoval od 1904 na cvičné škole při učitelském ústavu a poté na klasickém gymnáziu (mat. 1913), kde se jako samouk začal věnovat hebrejštině, asyrštině a egyptštině. Na pražské filoz. fakultě pak spolu s obory historie (profesor J. Bidlo) a zeměpis studoval orientalistiku (žák R. Dvořáka a R. Růžičky), zabýval se především arabštinou, perštinou, turečtinou a kulturou islámu, zároveň navštěvoval přednášky na teologické fakultě a na filoz. fakultě pražské německé univerzity (M. Grünert). 1917 získal doktorát v oboru islámských a semitských jazyků (prací *Al-Valid ibn Jazid ibn Abdalmalik, umajjovský chalífa a básník*). Jeho vědeckou orientaci významně ovlivnily cesty do Turecka (poprvé 1921–22), kde v istanbulských knihovnách jako první zkoumal neprobádané sbírky arabských, perských i tureckých rukopisů, které během dalších cest popsal a publikoval. 1918 složil státní zkoušky z dějepisu a zeměpisu a získal aprobaci pro střední školy, poté učil na gymnáziích v Praze na Král. Vinohradech (1918) a na Žižkově (1918–23), v Uherském Hradišti a Sušici (1923), znovu v Praze v Křemencově ul. (1923–35), na Žižkově (1935–43) a na Akademickém gymnáziu (1943–45). Současně vyučoval perštinu a turečtinu v konzulárních kursech při právnické fakultě pražské univerzity (letní semestr 1921), v Osvětovém svazu pořádal kurzy turečtiny, učil spisovnou arabštinu i na tehdejší vysoké škole obchodní (v posledních letech před 2. světovou válku) a v jazykových kursech Orientálního ústavu (zejména za německé okupace). 1925 se T. stal docentem literatur islámského Orientu na pražské filoz. fakultě (prací *Histoire de la campagne du Sul-*

tan Suleyman Ier contre Belgrade en 1521), od 1929 přednášel též dějiny islámských zemí; k uskutečnění návrhu na mimořádnou profesuru 1935 již před válkou nedošlo, řádným profesorem politických a kulturních dějin islámského Orientu byl jmenován 1945 (na filoz. fakultě působil do 1965). 1945 se stal rovněž řádným členem Orientálního ústavu, do 1948 byl členem jeho výboru (pracoval v redakčních radách časopisů *Archiv orientální* a *Byzantinoslavica*; získal titul doktora věd). Od 1925 byl členem vědeckých institucí domácích (KČSN, ČAVU) i zahraničních (ve Francii, Německu, 1962 se stal členem irácké akademie v Bagdádu). Vedle takřka pravidelných cest do Turecka absolvoval další studijní pobyty ve Vídni (1923), v Berlíně (1931), Paříži (1935), ve Španělsku (1935) a v Iráku (1961–62); účastnil se orientalistických kongresů v Římě (1935) a v Mnichově (1957). – Sestra Marie T. (1896–1981) se rovněž věnovala orientalistice (překlady ze staroarabské poezie).

Českou literaturu T. obohatil především uměleckým, vědecky fundovaným a komentovaným překladem základního díla arabské literatury, žánrově bohaté sbírky lidových vyprávění *Kniha tisíce a jedné noci* (v novodobé redakci); přelumočil ji (z iniciativy svého učitele R. Dvořáka) v úplnosti postupně v osmi svazcích, zároveň vydal několik částí, resp. výborů (pořídil rovněž překlady do němčiny, spolupracoval na slovenských vydáních, které vznikly na základě jeho překladu). T. vědecká práce v oboru předovýchodní filologie a historie dosáhla světového ohlasu, zejména díky objevům, popisům a kritickým edicím mnoha vzácných, dosud neznámých arabských, perských a tureckých rukopisů (mj. o tažení sultána Sulejmana I. proti Bělehradu r. 1521, dějin Tamerlánových výbojů od Nizámuddína Šámího a jejich pokračování od Háfize-i Abrú, perské redakce legendy o stavbě chrámu Aja Sofia). Do kolektivních *Dějiny lidstva* (red. J. Šusta) přispěl obsáhlými výklady o politickém a kulturním vývoji islámských zemí od vystoupení Muhammadova do 13. století, na něž navázal (posmrtně vydaný) soubor *Svět islámu*. Ve sborníku *Tvůrcové dějin* podal charakteristiky některých významných osobností islámských dějin, studií o novoperské učené literatuře od počátků do konce 18. století se podílel na rozšířeném vydání *Dějiny perské a tádzické literatury* (J. Rypka a kol.). Autor-

sky přispěl mj. do Masarykova slovníku naučného, po 2. světové válce do *Slovníku spisovatelů Asie a Afriky* (1967) a do londýnského slovníku *The Dictionary of Oriental Literatures* (1974). Časopisecky T. publikoval (zejména v *Archivu orientálním* a v *Novém Orientu*) studie a články o islámské kultuře, o dějinách a osobnostech české orientalistiky, odborné recenze; rozsáhlá byla i jeho popularizační činnost.

PRÍSPĚVKY in: *Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Orientalia Pragensia* (1960, 1972); *Akten des vierundzwanzigsten Internationalen Orientalisten-Kongresses* (Mnichov, Wiesbaden 1959); *Almanach Kmene* (1930–31); *Archiv orientální* (1929–71; 1931–32 *Les manuscrits persans historiques des bibliothèques de Stamboul* 1–5, i sep.; 1934 *Geographisches aus den Stambuler Bibliotheken*; 1934 *Continuation du Zafarnáma de Nizámuddín Šámí par Háfiz-i Abrú*, i sep.; 1935–36 a 1956 *Soliman's Wiener Feldzug*, i sep.; 1952–55 *Le Zail-i Gámi 'u-t-tawárh-i Rašídí de Háfiz-i Abrú et son édition* par K. Bayani 1–5; 1971 *Two Additional Chapters to my Outline of the Persian Learned Literature*); *Atheum* (1923); *Aventinský magazín* (1931); *Belleten. Türk tarih kurumu* (Ankara 1965); *Bibliotheca orientalis* (Leyden 1958–61); *Bustan* (Víděň 1968); *Byzantinoslavica* (1954, ed. *Les versions persanes de la Légende sur la construction d'Aya Sofya*); sb. *Co číst ze světových literatur* (1961); *Čas* (1922); *Čes. svět* (1925); *Dějiny lidstva. Od pravěku k dnešku* 3, 4 (1937, 1942; 1937 *Islám a jeho rozpětí do konce doby umajjovské*, 1942 *Dějiny a kultura islámu od poloviny 8. do počátku 13. století*); *Der Islam* (Berlín 1964, 1970); *Fuad Köprülü armağani* (Istanbul 1953); sb. *Charisteria Orientalia praecipue ad Persiam pertinentia* (1956); *Insel Almanach auf das Jahr 1969* (Frankfurt n. M. 1968, *Tausendundeine Nacht im Weltschrifttum als Gegenstand der Lektüre und der Forschung*); *Islamica* (Lipsko 1925); *Istanbul Üniversitesi Şarkiyat mecmuasi* (1966); J. Rypka a kol.: *Dějiny perské a tádzické literatury* (1963, rozšíř. vyd., *Novoperská učená literatura od jejich začátků do konce 18. století*; angl. Dordrecht 1966); *Kurýr Odeonu* (1973); *Lit. noviny* (1948); *Mélanges d'Orientalisme offerts à Henri Massé* (Teherán 1963); *Nár. listy* (1928–29); *Nový Orient* (1946–61); *Numismatické listy* (1960); *Orientalische Literaturzeitung* (Berlín, Lipsko 1967); *Prager Presse* (1938); *Rozpravy Aventina* (1928, *Prolegomena k mému překladu Tisíce a jedné noci*); *Student* (1946); sb. *Třicet podob lásky* (1975); sb. *Tvůrcové dějin* 2, 3 (1934, 1935); *Večerní Právo lidu* (1922); *Věda a život* (1958); *Venkov* (1928); *Věstník ČSAV* (1957); *Zeměd. kalendář* (1970). ■ **KNIŽNĚ.** *Překlady: Pohádka o 'Alá'addínovi a kouzelné lampě z Tisíce a jedné noci* (1921); *Kniha Tisíce a jedné noci* 1–8 (s obmě-

nami podtitulu v úplném překladu z arabštiny podle kalkutského vydání Macnaghtenova z let 1839–1842 se zřením k tisku buláčkému z r. 1279; 1928–55: 1. 1928, 2. 1929, 3.–4. 1930, 5. 1931, 6. 1932, 7. 1954, 8. 1955; další vyd. 1958–63; přeprac. vyd. 1973–75 s tit. Tisíc a jedna noc); Z pohádek Šahrazádíných (1948, i usp.); Pravila Šahrazád (1955, i usp.); Erzählungen aus den Tausendundein Nächten (Frankfurt n. M. 1966, do něm.; přeprac. vyd. Lipsko 1983); Z vyprávění Šahrazádíných (1967, i usp.); – posmrtně: Erotische Geschichten aus den Tausendundein Nächten (Frankfurt n. M. 1983, i usp.). – *Ostatní práce*: Reč k šedesátinám prof. dr. Jana Rypky (1946); – posmrtně: Svět islámu. Jeho dějiny a kultura (1984, ed. K. Keller). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Histoire de la campagne du Sultan Suleyman Ier contre Belgrade en 1521 (1924); Histoire des conquêtes de Tamerlan intitulée afarnáma par Nizám-ad-Dín Šámí. Avec des additions... de Háfiz-i Abrú 1, 2 (1937, 1956); sb. Charisteria Orientalia praecipue ad Persiam pertinentia (1956, s V. Kubíčkovou a I. Hrbkem); Cinq opuscules de Háfiz-i Abrú concernant l'histoire de l'Iran au temps de Tamerlan (1959). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Rypka in To F. T. on the Occasion of his Seventy-Fifth Birthday, Archiv orientální 1968, s. 543; J. Bečka in F. T. A Historian of the Near East and Central Asia, tamtéž 1983, s. 266.

■ LITERATURA: ● ref. překl. Pohádka o 'Alá' addínovi a kouzelné lampě...: kč (K. Čapek), LidN 7. 10. 1921 → O umění a kultuře 2 (1985); R. Růžička, Naše věda 4, 1921/22, s. 24; M. Novotný, Nové Čechy 5, 1921/22, s. 196 ●; ● ref. překl. Kniha tisíce a jedné noci: vz. (V. Zelinka), Zvon 29, 1928/29, s. 306; F. X. Šalda, Štáp 1, 1928/29, s. 200; V. Nezval, RA 5, 1929/30, s. 27; J. Durych, RA 5, 1929/30, s. 157 ●; gel (F. Gel): Spor arabsko-český (o právo na vyd. překladu Knihy tisíce a jedné noci), LidN 10. 9. 1930; -kp- (K. Poláček): Tisíc a jedna noc před soudem, Telegraf 17. 9. 1930; ● k šedesátinám: K. (J. Kolařík), LitN 1953, č. 47; J. Rypka, Nový Orient 1953, s. 137 + Archiv orientální 1954, s. 32 ●; J. Rypka: k pětasedmdesátinám, Archiv orientální 1968, s. 535; R. Veselý: k osmdesátinám, tamtéž 1973, s. 305; ● nekrology: K. Petráček, Archiv orientální 1981, s. 378; B. G. Fragner, Der Islam (Berlín) 1982, s. 4 ●; J. Bečka: F. T. A Historian of the Near East and Central Asia, Archiv orientální 1983, s. 255; (bd): Velký český orientalista, Naše rodina 1984, č. 46; R. Veselý in F. T.: Svět islámu (1984); B. Chvátalová: ref. Svět islámu, ČL 1986, s. 120; J. Bečka: Tisíc a jedna noc (u nás), LitN 1993, č. 41; Š. Duchková: Tisíce nocí F. T. (o výstavě), Telegraf 19. 10. 1993; in Zafarnáme. Memorial Volume of F. T. (1996, ed. R. Veselý a E. Gombár); E. Gombár: F. T. ..., Al-haját at-tšikija (Čes. život) 1996, č. 2.

ph

František Tauer

* 2. 4. 1885 *Němčice na Hané* (N. nad Hanou)
† z 22. na 23. 7. 1915 bojiště u *Lublinu* (Polsko)

Autor poezie s prvky dekadentního symbolismu ovlivněné především hymnickou poezií O. Březiny, prozaik.

Syn pekařského mistra. Tři třídy měšťanské školy vychodil v Kojetíně (1896–99), poté absolvoval roční přípravku městské školy obchodní v Prostějově a od 1900 studoval učitelský ústav v Kroměříži (mat. 1904; spolužák a pozdější přítel B. Beneš Buchlovan). Jako zatímní učitel nastoupil do Pavlovic u Nezamyslic; 1906 byl ustanoven provizorním učitelem v Kunštátě na Moravě (složil zkoušku pro vyučování němčiny, 1907 zkoušku odborné způsobilosti pro měšťanské školy), kde byl činný v čtenářsko-pěveckém spolku Jiří z Poděbrad (též spolkový knihovník). Přátelské kontakty tehdy udržoval s A. Drtilem a F. Šelepou. 1908 odešel na dívčí měšťanskou školu do Boskovic (1909 se oženil s učitelkou obecné školy); 1911 byl ustanoven jako definitivní učitel v Brťově, přešel však na soukromou chlapeckou měšťanskou školu do Jihlavy, kde se aktivně účastnil veřejného i kulturního života. 1912 byl jmenován zatímním ředitelem měšťanské školy v Rájci n. Svitavou, o jejíž zřízení se zasloužil. Od 1913 vyučoval češtinu, němčinu a nauku o písemnostech na měšťanské chlapecké škole v Boskovicích, kde se rovněž věnoval přednáškové činnosti a organizaci veřejné knihovny. Přátelil se mj. s reformně orientovaným učitelem, literátem a prodejcem Knih dobrých autorů A. Kavkou (1886–1978) a s M. Hýskem, též s S. K. Neumannem. Ovlivnila jej okolní příroda Moravského krasu (místopisné ozvuky se projeví zejména v prozaickém souboru *Horská zahrada*), angažoval se v jeskynní sekci Moravského přírodovědného klubu a v přírodovědeckém klubu v Brně. Byl členem Moravského kola spisovatelů. V únoru 1915 nastoupil vojenskou službu k 8. pěšímu pluku v Brně (zde se setkal s J. V. Sedlákem, který posléze vydával a interpretoval jeho dílo), po krátkém výcviku byl poslán do Mošoně (Mosonmagyaróvár), a odtud s plukem na haličskou frontu do Řešova (Rzeszów); padl nedaheleko Lublinu. 1916 byla jeho smrt stanovena mezi 11. a 23. 7. 1915, ministerstvem války byl úředně prohlášen za mrtvého až 1919. V litera-

tuře bývá uváděno různé datum T. úmrtí. – Starší syn Otakar T. (1909–1981), právník, ekonom, po 1945 diplomat, byl profesorem a rektorem Univerzity 17. listopadu, autorem básnické juvenilní sbírky *Bílá studánka* (1928), odborných publikací ze zahraniční obchodní politiky a učebnic; mladší syn Jiří T. básníkem a překladatelem.

V T. básnickém díle se mísily různorodé ozvuky literárních směrů období fin de siècle. T. tvorbu navíc charakterizuje romantizující dualismus, oscilace mezi polohou skeptickou (zde vliv poetiky autorů z okruhu *Moderní revue*) a oslavnou (zejména sugesce díla O. Březiny). První básnické pokusy uveřejnil pod pseudonymem František Lučan v kroměřížském hektografovaném studentském časopisu *Lípa* (současně i v tamním časopisu učitelských kandidátů *Prvosenky*), na jehož vydávání se podílel, a v almanachu *Natrháno na cestě života*. V T. knižní prvotině *Květy* dominovaly motivy dekadentní skepse a hlaváčkovské melancholie spojené s výrazovými prvky symbolistní poetiky (A. Sova). Sběrka *U lesní studánky* v nokturnálech a přírodních meditacích tematizovala napětí milostné touhy a deziluze, svár citové vazby k ženě i přírodě s pasivním přitakáním smutku a bolesti. Bilanční kniha *Kruh* opět vyrůstala z polarit skepse i naděje, z dialektického kroužení mezi snem a skutečností, životem a smrtí, avšak s novými motivy kultu pozemskosti, mládí a lásky pojímanými jako předpoklady osobnostního růstu. V monotónní romantizující náladě, kulisách (historizujících rytířských a hradních rekvizit) a baladické atmosféře se projevila T. recepce poetiky J. Opolského (*Trosky*), březínovská inspirace pak především ve sbírce *Země milostná* v hymnické oslavě kolektivního bytí ukotveného v přírodě. Rozměrné verše panteistických chvalozpěvů mýtizujících apostrofovanou zemi, krajinu, tradici, půdu i rolnický rod, byly poznamenány sklonem k rétorismu a verbalismu. V posmrtně vydaném souboru *Zhudebněný život* se objevily nejen názvuky poezie vitalistické a civilizační s důrazem na smyslovnost zobrazení, ale i básně zachycující apokalyptičnost a beznaděj frontových událostí. J. V. Sedlák (chystal T. monografii a podal svědectví o závěrečné fázi jeho života) vydal z T. pozůstalosti jeho jedinou prozaickou knihu *Horská zahrada* (T. ji připravoval delší dobu do tisku). Tvoří ji žánrově poměrně pestré (novela, pohádky, balada, idyla a pověst), tragické, větší

nou milostné příběhy s autobiografickými prvky, zasazené často do přírody Moravského kraje, jehož kouzlo se autor snažil zachytit bez explicitní folklorizace. I v próze se T. projevil především jako jemný lyrik, hymnik přírody a lásky, titulní novela však nesla ještě rysy staršího naturalizujícího venkovského žánru. Své pedagogické a výchovné stati i články týkající se zejména vyučování slohu, volby čítanek pro děti, úvahy a recenze T. uveřejňoval ve věstníku *Měšťanská škola*, který redigoval a pro spolupráci s ním získával své přátele i kolegy (K. Pittich, F. Vymazal aj.). Nepodařilo se potvrdit vydání T. prózy *O Elině a hodném panu učiteli*, kterou pod pseud. F. U. Erat údajně publikoval spolu s prózou A. Kavky *Modlitba* (patrně sešitová knižnice). – T. bývá někdy v literatuře zaměňován s Františkem T. (1865–1931), redaktorem a autorem česko-německých učebnic a právnických spisů.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: František Lučan, Fr. Lučan, F. U. Erat; -f-, -fer-, -fer-, F. T., -t. (vše *Měšťanská škola*). ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Akademického spolku Orličan (Rychnov n. Kn. 1909); sb. In memoriam Jana Votavy (1907); *Jihlavské listy*; alm. *Knihna mladých* (1909); *Květy* (1910, 1913); *Lid. noviny* (1907, 1909–14; 1909–14 pravidelně příl. *Večery*); *Lumír* (1908–15; 1912 stať *Nářečí v literatuře*); *Malý čtenář* (1911); sb. *Městečko Rájec* (1913); *Měšťanská škola* (Boskovice 1911–14, i ref.); *Moderní revue* (1905–14); *Moravskoslezská revue* (Mor. Ostrava 1906, 1908–12); alm. *Na ouvrati* (1913); *Naděje* (Brno 1905); *Nár. obzor* (1907–09); alm. *Natrháno na cestě života* (1904, BB, debut); *Niva* (1912–13, 1915); *Osvěta* (1909, 1912–13); *Ruch* (1913); *Stopa* (1910–12); *Šibeničky* (1906–07, překl. z franc.); sb. *Zahrada Epikurova* (1911, P. Maminka Marta); *Zlatá Praha* (1909, 1911, 1915); *Ženská revue* (1910); – posmrtně: *Měšťanská škola* (1920); *Nár. osvobození* (1935); *Venkov* (1919–20, 1925, i příl.); ant. *Zapadlo slunce za dnem, který nebyl* (2000, ed. I. Wernisch); *Zlatá Praha* (1915–16). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: *Květy* (BB 1908); *U lesní studánky* (BB 1909); *Kruh* (BB 1909); *Trosky* (BB 1910); *Země milostná* (BB 1912); – posmrtně: *Zhudebněný život* (BB 1918); *Horská zahrada* (PP 1918). – *Výbor*: *Čtvero zvuk* (1926, s pracemi B. Beneše Buchlova, V. Martínka a Ad. Veselého). ■ KORESPONDENCE: in V. Polák: *Po stopách F. T. (A. Kavkovi z 1909 a 1911; 1990, s. 16)*; E. Hejl: *Učitel – básník (J. V. Sedlákovi z 1911)*; *Rovnost* 28. 3. 1970. ■ REDIGOVAL *vestník*: *Měšťanská škola* (září 1913 – léto 1914, část odborná). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: sb. *Městečko Rájec* (1913). ■

LITERATURA: V. Polák: *Po stopách F. T.* (1990, předml. A. Vévoda). ■ ● ref: *Květy*: an., Čas 15. 11.

1908; A. Drtil, *Nár. obzor* 28. 11. 1908; K. Fiala, *MR* 1908/09, sv. 21, s. 161; J. Rowalski (A. Bačkovský), *Lumír* 37, 1908/09, s. 264; F. X. Šalda, *Novina* 2, 1908/09, s. 27 → *KP* 7 (1953); *Efpem.* (P. F. Malý), *Pokroková revue* 6, 1909/10, s. 141 ●; ● ref. U lesní studánky: K. Fiala, *MR* 1908/09, sv. 21, s. 303; F. X. Šalda, *Novina* 2, 1908/09, s. 634 (i ref. Kruh) → *KP* 7 (1953); -il., *LidN* 25. 9. 1909 ●; ● ref. Kruh: K. Fiala, *MR* 1909/10, sv. 22, s. 58; Ad. Veselý, *MSIR* 6, 1909/10, s. 79 (i ref. U lesní studánky); R. (V. Červinka), *Zlatá Praha* 27, 1909/10, s. 84; Š. Jež, *Studentská revue* 3, 1909/10, s. 186 ●; ● ref. Trosky: K. Fiala, *MR* 1909/10, sv. 22, s. 468; A. N. (Novák), *Přehled* 8, 1909/10, s. 667 ●; Ad. Veselý: *Mladá básnická generace moravská*, *MSIR* 7, 1910/11, s. 417; ● ref. Země milostná: N. (A. Novák), *LidN* 10. 11. 1912; J. V. Sedlák, *Měšťanská škola* (část odborná) 1912, s. 55; R. Medek, *MR* 1912/13, sv. 26, s. 85; M. (V. Martínek), *MSIR* 9, 1912/13, s. 74; Ant. Veselý, *Čes. kultura* 1, 1912/13, s. 220 ●; F. O.: *Vzpomínky*, *Venkov* 19. 12. 1917; J. V. Sedlák in F. T.: *Horská zahrada* (1918); ● ref. *Horská zahrada*: K. Toman, *Čes. revue* 11, 1917/18, s. 442; Kaz. (F. S. Procházka), *Zvon* 18, 1917/18, s. 558; J. F. (Folprecht), *NŘ* 1918, s. 175 + *MSIR* 1918, s. 38; V. Groh, *MSIR* 1918, s. 42 ●; M. Novotný: F. T., *Národ* 1918, s. 281; ● ref. *Zhudebněný život*: V. Brtník, *Lípa* 2, 1918/19, s. 400; -pa- (F. S. Procházka), *Zvon* 19, 1918/19, s. 378; J. Krecar, *MR* 1918/19, sv. 34, s. 397; K. H. (Hikl), *Naše doba* 26, 1918/19, s. 538 ●; J. V. Sedlák: *První básnická kniha F. T.* (Kapitola z monografie F. T.), *Kmen* 3, 1919/20, s. 247, 259 + T. *Země milostná*, *MSIR* 1920, s. 18, 47 + *Kniha básnické obrody F. T.*, *Kmen* 4, 1920/21, s. 50, 79; an.: *Rejstřík spisovatelů*, *Niva* 1921, č. 2. (obálka, medailon F. T.); J. V. Sedlák: *Za F. T.*, *Čes* 5, 1922/23, s. 171, 187, 247 + in F. T. (s dalšími): *Čtvero zvuk* (1926, i soupis knižních prací F. T.) + ref. *Čtvero zvuk*, *Tribuna* 30. 1. 1927; Hk. (J. Holeček): k 25. výr. úmrtí, *Naše zprávy* 1940, č. 60; F. Pražák in *Spisovatelé učitelé* (1946, s. 191); J. a J. Skutilovi in *Moravský kras ve své kulturní historii a beletrii* (1967, s. 51); M. Hýsek in *Paměti* (1970, s. 98); E. Hejl: *Učitel – básník*, *Rovnost* 28. 3. 1970 + *O rájecké škole a jejím učiteli*, *NŽ* 1977, č. 34 + *Vzpomínka na básníka*, *Rovnost* 2. 8. 1985; V. Polák in *Literární místopis okresu Blansko* (1978, s. 58); F. Paděra in *Škola v Kunštátě* (1980, s. 74); an.: *Nadějný básník*, *Kulturní zprávy. Prostějovsko – Némčicko – Konicko* 1995, č. 7–8.

vfr

Jiří Tauer

* 5. 7. 1911 *Boskovice*

† 3. 12. 1986 *Praha*

Básník, literární kritik a esejistka inklinující k ideologickým interpretacím reality i umění, angažovaná od 30. let v programovém úsilí o socialistickou

literaturu, překladatel hlavně z ruštiny, především V. Majakovského a V. Chlebnikova; publicista, editor.

Syn básníka a prozaika Františka T., který počátkem světové války padl v Haliči; bratr Otakar T. (1909–1981), právník a ekonom, psal též verše (*Bílá studánka*, 1928). T. studoval na reálném gymnáziu v Boskovicích a po maturitě 1932 do 1937 na brněnské právnické fakultě. Záhy byl kulturně a politicky činný (již za studií vstoupil do komunistické strany), od 1929 pracoval v literární sekci brněnské *Levé fronty*, kde se seznámil s B. Václavkem, který ho názorově ovlivnil, v Brně také spolupracoval s divadelními skupinami komunistické mládeže; 1932 se jako novinář (s J. Fučíkem) účastnil stávky horníků v rosicko-oslavanském revíru, 1933 odjel ilegálně do Moskvy na Mezinárodní olympiádu revolučních divadel. 1934 byl vyšetřován ve vazbě za podíl na vydávání ilegálního časopisu *Proletářská rovnost* (vydávána v době zastavení *Dělnické rovnosti*, mutace Rudého večerníku pro Brno) a periodického letáku *Antifašista*. 1935 stál u zrodu sdružení socialistických spisovatelů *Blok* a v posledním ročníku (1938) jeho spolkového orgánu, čtvrtletníku *U* se po odchodu J. Nohy (většina členů *Bloku* se postavila proti Nohově kritice moskevských procesů, vývoje v Sovětském svazu a Neumannovy knihy *Anti-Gide*) stal jedním z jeho redaktorů. 1939 emigroval do Polska, kde pracoval v antifašistickém komitétu, pak přešel do Sovětského svazu; zde pracoval v kolchoze, při ústupu sovětských vojsk prodělal s ženou a dítětem vysilující pochod do Kujbyševa (Samara) na Volze. Poté, povolán moskevským vedením Komunistické strany Československa (KSČ), působil v moskevském rozhlasu a ve vydavatelství cizojazyčné literatury řízeném Kominternou spolupracoval s Československými listy a se sovětským válečným dokumentárním filmem. Po návratu 1945 se stal odpovědným redaktorem *Tvorby* a ředitelem nakladatelství ÚV KSČ Svoboda. 1948–49 působil v akčním výboru Syndikátu čes. (českosl.) spisovatelů. 1948–49 byl velvyslancem v Jugoslávii, 1949 náměstkem ministra zahraničí, 1950–53 náměstkem ministra informací, 1953 zastával funkci předsedy Státního výboru pro věci umění, 1954–56 náměstkem ministra kultury. 1956–66 byl spisovatelem a překladatelem z povolání. V 60. letech vystupoval

(např. v člancích pro Rudé právo, v úvodním eseji k výboru z díla K. Biebla Na druhé straně světa jsou Čechy nebo v pamfletu *Téma paměť*) proti ideologickému uvolnění v české kultuře; 1966–71 pracoval jako kulturní rada na českosl. velvyslanectví v Moskvě. 1968 podporoval invazi vojsk států Varšavské smlouvy do Československa a pak tzv. normalizaci kulturní politiky; ještě z Moskvy se podílel na koncepci obnoveného časopisu Tvorba. 1972 připravoval první sjezd Svazu čes. spisovatelů a do 1982 byl členem jeho vedení. 1972–75 působil jako předseda redakční rady Literárního měsíčníku a 1982 krátce také jako předseda redakčního kruhu nové přílohy časopisu Tvorba Kmen.

T. debutoval jako středoškolský student ve Studentském časopisu, mj. prózou *Okna k srdci* (podtit. *Z vyprávění herců*), dále *Zelenými epigramy* o českých spisovatelích, v nichž pojednal i J. Wolkra a V. Nezvala, jejichž poetika se stala pro T. určující. Básnické prostředky prvních sbírek *Večerní oči* a *Sítnové hry* nepřesahují meze poezie Wolkrovy a ohlasu na poetismus. V knize *Šach mat, Evropo!* se T. přiklonil k sociální tematice, v souboru *Rentgenogramy* sílilo téma krize Evropy, ve sbírce *Na shledanou, CCCP* T. zachytil dojmy ze Sovětského svazu a k zážitku válečných let tam strávených se vrátil v knize *Letopis*. T. poválečná poezie potvrdila východiska 30. let: tematické, angažované básnictví nepřesáhlo v práci s veršem a metaforou nápodobu vzorů v tvorbě V. Nezvala, K. Biebla, F. Halase, V. Majakovského. Proměně podléhal jen objekt T. básnění. Ve sbírce *Kdo nám zastihuje blankyt?* to byly východoněmecké protiválečné plakáty, které T. „ilustroval“ veršovaným komentářem, jenž byl později zveřejněn společně s plakáty v berlínském metru. V pozdních sbírkách (*Pokračování přístě, Indianie, Tristia*) se narážky na politické aktuality ideologicky rozděleného světa mísily s výraznější linií osobní reflexe, vzpomínek na dětství atd. T. poezie si zachovávala povahu fejetonu ve verších, které místy přecházely do prozaické řeči komentáře, v popisech dojmů a situací užívala rétoriky a mytologie dobové žurnalistiky, historických údajů, antických jmen; anafory a anagramy stejně jako zacházení s metaforami a symboly v ní plnily úlohu ozdobnou, případně vysvětlující. – To, co T. zabránilo vytvořit osobitý básnický jazyk (přílišná závis-

lost na literárních vzorech, účelové pojetí básnického slova), ukázalo se jako přednost při činnosti překladatelské (kromě ruštiny příležitostně i z angličtiny, španělštiny a němčiny). Významný byl především první český výbor z poezie V. Chlebnikova (Čmáranice po nebi) a zvláště pak souborný překlad básnického i dramatického díla V. Majakovského. T. překlady umožňovaly vyvážit Majakovského (navzdory výkladu samotného překladatele) z dobových interpretačních klišé; zůstává v nich zachována, byť s oslabenou expresivitou, oscilace ustavující básnický subjekt Majakovského veršů, poemů a dramát: zranitelnost v masce násilí (a naopak), intimní řeč kontaminovaná rétorikou stranických hesel, obsese sebevraždou prolínající theurgickým budovatelstvím. T. nalezl českou podobu Majakovského torzovitě syntaxe, charakteristického rytmického spádu, hry s etymologií slov a analýzy, redukce výrazu na morfologický a dokonce fonologický kořen po vzoru futuristického programu zaumné poezie atd. Z rané Majakovského poezie 10. let T. i při souhrnném překladu vynechával verše glorifikující válku a smrt. Majakovského drastické, agresivní obrazy převáděl místy eufemizujícím opisem, v němž zaniká jak úsečnost, tak i útočnost pojmenování v originálu. – T. beletrii a překlady provázela od poloviny 30. let literárněkritická činnost (pravidelné referáty o literárních novinkách zejména pro časopis Index, pak i Tvorbu aj.) a publicistika, vyznačující se výrazným levicovým zaměřením, podporou programového konceptu socialistického realismu, zastávaného sdružením Bloku a časopisem U, a také polemickým zaujetím proti jiným orientacím (např. v posledním ročníku U ideologická argumentace proti K. Teigovi a jeho publikaci Surrealismus proti proudu). V poválečné době se T. soustředil na dílo S. K. Neumanna a V. Nezvala, předmluvami či doslovy provázal jejich spisy a věnoval jim i monografické studie, podobně jako ruským autorům (N. V. Gogol, M. Gorkij, V. Majakovskij); vydal také brožuru o B. Václavkovi a psal studie o dalších autorech českých (K. Biebl, J. Jungmann, J. Wolker aj.) a cizích (N. Hikmet, V. Hugo, W. Whitman aj.). T. literární esejistika vycházela při analýze uměleckých děl z třídních a ideologických pozic, smíšených s přístupem biografickým (*Úděly a díla, Portréty a siluety*).

ŠIFRY: -jita-, jt-, jt-, j. t., -j. t., -J. T., jtr., -jtr., -jtr., -jtr., t, t., -t-. ■ **PRÍSPĚVKY in:** sb. A vzešel nový den... (1976); Almanach Kmene – Jaro 1934 (1934), 1948 (1948); Básnický almanach 1957, 1958, 1959; sb. Bedřich Václavek, spolutvůrce pokrokové kulturní politiky (Brno 1977); Čes. literatura (1973); sb. Československo Sovětskému svazu k 20. výročí (1937); sb. Českosl. podzim (1939); Čin (1936); ant. Dělnická píseň a dělnická poezie (1985); sb. Druhý sjezd Svazu čes. spisovatelů (1977); ant. Dvojhlas. České a slovenské verše 1900–1985 (1985); Estetika (1971–74); sb. Frygickou čapku mám (1978); Haló noviny; sb. Havran (E. A. Poe). Šestnáct českých překladů (1985); sb. Hrst vzpomínek a pohledů na Jaroslava Kratochvíla k nedožitým osmdesátinám (1965); Index (1935–39); sb. In memoriam Victor Hugo (1985); ant. Kantáta pro dvanáct hlasů (1976); Každou vteřinu. Magazín poezie (1964); sb. Kniha v boji o nového člověka (1951); Kritický měsíčník (1939); Kritika; Kultura (1958–64); Kultura doby (1936–39); Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu (1974); Kulturní tvorba (1964–67); sb. Květen 1945 (1960); Květy (1974); Lid. kultura (1938); Listy Klubu přátel poezie (1982–84); Lit. měsíčník (od 1972); Lit. noviny (1956–64); ant. Nachový plamen (1984, výběr z čes. poezie po 2. světové válce); Nár. a Stavovské divadlo; Nár. práce (1939); sb. Nezvalova Třebíč, s tit. Básník o sobě a svém kraji (Třebíč 1962); sb. Oheň a růže (1961); Práce (1969–73); Praha–Moskva (1958–76, 1984); Program D; Proletářská rovnost (1933–34); Ranní noviny (1936); Rovnost (1932–34, 1971–75); Rozhledy (1935–37); Rudé právo (od 1937); kat. Říjen a česká literatura (1958); Sborník příspěvků z celostátní literárněvědné konference o německé demokratické, antifascistické a socialistické literatuře (Olomouc 1971); Sborník 1935; Sešity novináře (1979); Slovanský přehled; alm. Souhvězdí Aurory (1977); sb. Srdece budoucího času (1982); sb. Strana a literatura (1981); sb. Strana literatuře – literatura straně (1976); Středisko (Brno 1934); Studentský časopis (1927–29; mj. 1927–28 P Okna k srdci, Zelené epigramy); Světová literatura; sb. Španělsko v nás (1937); sb. Španělsku (1937); Tvorba (od 1931); Tvorba (1969–82, 1982 i příl. Kmen); Týdeník aktualit (1970–76, 1982); U (1936–38); U (Ostrava 1964, ed. nepubl. č. 4, O české tradici, čas. U roč. 3, 1938); sb. Úkoly české a slovenské marxistické uměnovědy (1973); sb. Únor a současná literatura (1973); sb. Ustavující sjezd Svazu čes. spisovatelů (1972); sb. Václavkova Olomouc 1962 (1964), 1963 (1965), 1980 (1982); sb. Za lepší svět (1963, vzpomínky na studia ve 30. letech); sb. Znam zemi blízko pólu (Čes. Budějovice 1972). ■ **KNIZNĚ.** *Beletrie a práce o literatuře:* Večerní oči (BB 1928); Stínové hry (BB 1931); Šach mat, Evropo! (BB 1933); Na shledanou, CCCP (B 1935, v tiráži tit. Na shledanou); Rentgenogramy (BB 1938); O Vladimíru Majakovském (E 1950 ← V. M.: Z díla, 1950); O verši (1951, obs. studii Jak jsem překládal Majakovského a překl.

V. Majakovskij: Jak dělat verše); Nikolaj Vasiljevič Gogol (studie, 1952); Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij (E 1952); S. K. Neumann. Básník, jeho doba a odkaz (monografie, 1956); O Bedřichu Václavkovi (vzpomínková stať, 1957); Národní umělec Vítězslav Nezval (monografie, 1957; 1976 rozšíř. vyd. s tit. Vítězslav Nezval, upr. franc. vyd. 1981); Eroica (B 1957; 1958 in Letopis); Letopis (BB 1958); Kdo nám zastihuje blankyty? (BB 1960); Znělec (BB 1961); Strana, lidé, pokolení. Kapitoly o době a vrstevnících (vzpomínky, 1962); Téma paměť (B 1966); Majakovskij v Praze (dokumenty a vzpomínky, 1971); Úděl a díla (studie, EE 1973); SSSR a my. K historii vztahů českého písemnictví k Sovětskému svazu (studie, 1973); Únor a současná česká literatura (stať, 1973, rozmnož., s J. Tomanem, v tiráži s tit. Odkaz Února a současná česká literatura); Chvála Jungmanna (E 1973); Rozmluva s Vladimírem Majakovským (B 1977); Pokračování přístě (BB 1979; odd. Všech šest smyslů 1981 sep., bibliof.); Indianie (B 1979); Portréty a siluety (EE 1980); Tristia (BB 1981); Malířský epigram Františka Muziky (studie k reprodukci, 1985). – *Překlady:* H. Mann: Přejde den. Německá čítanka (1937, přel. B. Václavek, verše J. T.); W. Mehring: Na vzdory jim (1938); E. A. Poe: Havran (Bratislava 1938, bibliof.); Španělské romance. Hrdinská poezie občanské války (1938, s L. Čivrným a F. Nechvátalem); L. V. Solovjev: Ivan Nikulin, ruský námořník (Moskva 1944, Brno 1945 s tit. Ivan Nikulin. Příběh ruského námořníka); M. Šolochov: Škola nenávisť (Moskva 1944, Praha 1945; Brno 1945, s B. Ilkem); B. Gorbatov: Nepokoření (1945); I. Erenburg: Povídky z války (Moskva 1945); A. M. Pankratova, V. P. Potěmkin: Dějiny pronášejí soud... (1946, s V. Borkem); L. Leonov: Vpád (1947); V. Majakovskij: Vladimír Iljič Lenin (1947) + Oblak v kalhotách (1947) + Správná věc (1947) + Flétna páteř (1948) + Vojna a svět (1949) + Čím budu (1950) + O tom (1950) + O Americe. Zápisky z cest po Americe v próze i ve verších (1950, s J. Heřmanovou) + Bajky o dezertérovi... (1950) + Já (1950) + Co je to zle a co je to dobře (1950) + Zvěřinec (1950) + Maják (1950) + Z díla (1950, i usp.) + Strašidla (1950) + Já mám koně (1951) + Pro hlas (1952, výběr, i usp.) + Dětem (1953) + Výbor z díla 1, 2 (1953, i usp.) + Majakovskij výtvarník (1954) + Majakovskij se usmívá, Majakovskij se směje, Majakovskij se posmívá (1955) + Štěníce (1955) + Spisy 1–10 (1956–86) + Mysterie – buffa (1961) + Slovo o pluku Majakovského (1961, i usp.) + Vesele i vážně (1961, i usp.) + Kurským dělníkům... (1982); Dvanáct profilů sovětských básníků (1948, i usp.); E. Triolet: Majakovskij (1949, s V. Smetanovou); N. N. Maslin: V. V. Majakovskij (1950, s N. Cimplovou); A. N. Ostrovskij: Poslední oběť (1956, rozmnož.); A. Blok: Dvanáct; Skythové (1957, B. Mathesius: Dvanáct, J. T.: Skythové); L. N. Martynov: Kniha veršů (1957) + Mladý měsíc (1962); N. Hikmet: Byl Filip Filípek nebo nebyl (1956, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Podi-

vín (1956, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Stanice (1957, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Kráva (1958, rozmnož.; 1959 in Pět her) + Damoklův meč (1959, rozmnož.) + Pobyt v Praze (1959) + Pět her (1959, mimo výše uvedené též Stůj co stůj!) + Listí ze šesti stromů (1963) + Romantika (1966); S. M. Ejzenštejn: Kamerou, tužkou i perem (1959; rozšíř. vyd. 1961) + O stavbě uměleckého díla (1963); N. N. Asejev: Z lyrického odstupu (1962, i usp.) + Proč a komu je zapotřebí poezie? (1967); L. Aragon: Básník a skutečnost (1963, přel. J. O. Fischer, verše P. Kopta a J. T.); M. K. Lukonin: Verše dálkových tras (1964) + Ke hvězdám šlehaly ohně (1983, s J. Honzíkem a J. Mulačem); V. Chlebnikov: Čmáranice po nebi (1964, i usp.) + Zakletý smíchem (1975) + Všem (1985, i usp.); B. Pasternak: Glejt (1965); K. Paustovskij: Kniha toulek (1965, přel. Z. Psůtková, verše s J. T.); R. I. Rza: Barvy (1973, i usp.); Mé rozmluvy s básníky. Výbor z výborů sovětských básníků (1973, i usp.); M. Veršinín: Kroky času (1975); V. Katajev: Má démantová členka (1982, přel. Z. Psůtková, verše s J. T.). – *Výbory: Letokruhy* (1972, ed. autor); *Sedm* (1972, ed. autor); *Uzrál a rozvil se čas* (1975, ed. V. Stuchl); *Naslouchejte mým rukám* (1976, ed. J. Rybák s J. Kristkem); *Stichi* (Moskva 1978); *Básně* (1979, ed. V. Peckárek); *Citoslovce* (1981, ed. V. Rzounek). – *Souborné vydání: Vybrané spisy* (Českosl. spisovatel, 1983–86, 4 sv.). ■ **KORRESPONDENCE:** J. Dvořák: Z listáře Bloku socialistických spisovatelů (B. Václavkovi z 1938), Lit. měsíčník 1977, č. 4 + Z archivu Kabinetu Z. Nejedlého (Nejedlému z 1953), tamtéž 1978, č. 1 + Dokument o spolupráci J. T. s B. Václavkem roku 1934 (Václavkovi z 1934), tamtéž 1981, č. 6 + Na paměť J. T. a B. Václavka (Václavkovi z 1935), Nová svoboda 21. 1. 1987; in *Depeše z konce tisíciletí. Korespondence V. Nezvala* (Nezvalovi z 1950; 1981, ed. M. Krulichová, M. Vinařová, L. Tomek); P. Marek: J. T. a Prostějovsko (redakci Štafety z 1974), Štafeta 1986, č. 4; an.: J. T. ... (Ó. Lysohorskému z 1937), Zpravodaj Centra Óndry Lysohorského 2006, č. 1. ■ **REDIGOVAL časopisy:** U (1938, s B. Václavkem, P. Jilemnickým, L. Svobodou), Tvorba (1945–47, odp. red., s S. K. Neumannem a red. kruhem). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** V. I. Lenin. Stručně vylíčení života a činnosti (1945, s G. Czabanem); Dokumenty sovětsko-československého přátelství (1946, v tiráži 1945; rusky Moskva 1944); J. V. Stalin: O Leninovi (1946, s V. Peckárem a V. Prokúpkem); V. I. Lenin: Krok vpřed, dva kroky vzad (1947, s V. Prokúpkem); J. V. Stalin, V. M. Molotov: K voličům (1950, s J. Prokopovou); K. Biebl: Dílo 5 (1954, verše nepojaté do sbírek a z pozůstalosti, s jinými) + Na druhé straně světa jsou Čechy (1968, výbor); V. Nezval: Básně všedního dne (1962, Dílo 12; mimoto v několika dalších svazcích Díla V. Nezvala z 1962–86 uvedeno, že vyd. řídí J. T.); F. Halas: Stichi (1974, rusky); viz též rubriku **KNÍŽNĚ. Překlady.** ■

LITERATURA: J. T. (1971, nakl. tisk; stař J. Kristek, bibliografie knižního díla S. Mouchová); J. T. Medailonek s výběrovou bibliografií (Okresní knihovna Blansko a Knihovna J. Mahena Brno 1976); J. T. (1981, nakl. tisk, přípr. O. Hrivňáková). ■ ● ref. Večerní oči: lb., Bibliořil 6, 1928/29, 2. půlroč., s. 132; A. N. (Novák), LidN 23. 3. 1929, příl. Lit. svět ●; ● ref. Stínové hry: ač. (A. Černík), Čin 2, 1930/31, s. 806; B. V. (Václavek), Index 1931, s. 35; jo-he (J. Heyduk), Venkov 7. 10. 1931 ●; f. s. (F. Soldan): ref. Šach mat, Evropo!, RA 9, 1933/34, s. 134; ● ref. Na shledanou, CCCP: J. Kadlec, LitN 7, 1934/35, č. 15; (F. N.) (Němec), RP 9. 3. 1935; B. V. (Václavek), Index 1935, s. 22; -á- (J. Rybák), Tvorba 1935, s. 142; fs. (F. Springer), Rozhledy 1935, s. 131 ●; ● ref. překl. H. Mann: V. S. (Stupka), LitN 10, 1937/38, č. 8; K. P. (Polák), PL 19. 1. 1938 ●; ● ref. překl. W. Mehning: R. K., LitN 10, 1937/38, č. 16; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1938, s. 237; i, RP 7. 5. 1938; L. Č. (Čivrný), U 1938, s. 254; F. C. Weiskopf, Tvorba 1938, s. 299 ●; an.: Jeden z mnoha dopisů (W. Mehninga J. T. a B. Václavkovi), Index 1938, s. 61; ● ref. Rentgenogramy; V. Hrbek (Z. Kalista), Lumír 64, 1937/38, s. 521; J. Šnabr, Kultura doby 2, 1937/39, s. 253; AMP. (A. M. Píša), PL 24. 7. 1938; V. Černý, KM 1938, s. 214; -n. (S. K. Neumann), Lid. kultura 1938, č. 8 → O umění (1958) a Rozumětí umění (1976); B. V. (Václavek), U 1938, s. 161 → Kritické stati z třicátých let (1975); i. l., Rozhledy 1938, s. 72 ●; lš (L. Štoll): Politizující estétství (polemika s Pšřovou kritikou Rentgenogramů i se socdem. publicistikou), RP 26. 7. 1938; V. Černý: Sovětská čistka, česká kocovina a leccos jiného (i polemika s T.), KM 1946, s. 385; V. Nezval: O básníku J. T., LidN 5. 7. 1951 → Eeseje a projevy po osvobození (1976); -aj-: ref. Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij, LitN 1952, č. 36; M. Majerová: Vyjádření k odpovědi J. T. (polemika s T. výkladem v LitN č. 8, týkájícím se události r. 1929 a S. K. Neumanna), LitN 1956, č. 10; V. Peckárek: Příspěvek do diskuse (k událostem 1929), LitN 1956, č. 12; ● ref. S. K. Neumann: M. Červenka, LitN 1956, č. 33; J. Skalíčka, HD 1956, s. 405; J. Žantovský, Novinářský sborník 1956, s. 370; I. Kusý, SLit (Bratislava) 1956, s. 513; J. Brabec, Květen 2, 1956/57, s. 20; A. Závodský, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1957, č. 4 ●; ● ref. O Bedřichu Václavkovi: V. Peckárek, RP 24. 11. 1957 (i ref. Národní umělec Vítězslav Nezval) → Díla a osobnosti (1977); L. Linhart, Tvorba 1957, č. 50; A. Závodský, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1957, č. 4; M. Červenka, Květen 3, 1957/58, s. 56; E. Strohsová, ČLit 1958, s. 114 ●; ● ref. Národní umělec Vítězslav Nezval: J. Janů, NŽ 1957, s. 1322 (i ref. Eroica); A. Jelínek, LitN 1957, č. 42; F. Kautman, Kultura 1957, č. 31; M. Tomčík, Kulturní život (Bratislava) 1957, č. 51–52 ●; ● ref. Eroica: Z. Heřman, Večerní Praha 23. 11. 1957; F. Kautman, Kultura 1957, č. 49; J. Brabec, LitN 1957, č. 50; J. Opelík, HD 1958, s. 135; J. Škamla, Kulturní život (Bratislava) 1958, č. 14 ●; ● ref. Letopis: M. Vacík, Tvorba 1958, s. 906; A. Jelínek, LitN 1958, č. 41; J. Opelík, HD

- 1958, s. 422; -eř. (Z. Heřman), Večerní Praha 9. 7. 1958; gf (G. Franci), LD 15. 7. 1958; J. Petrmichl, RP 29. 7. 1958; A. Linke, Mladá fronta 29. 8. 1958; V. Pekárek, Kultura 1958, č. 38 → Literatura a skutečnost (1962) ●; S. K. Neumann in O umění (1958); ● ref. Kdo nám zastíhuje blankytné?: fv (F. Vrba), LitN 1960, č. 33; J. Lang, Tvorba 1960, s. 678; J. Janů, Plamen 1960, č. 12; M. Vacík, Tvorba 1960, s. 1134 ●; ● ref. Znělec: M. Petříček, Plamen 1961, č. 10; F. Vrba, LitN 1961, č. 37; M. Blahynka, Kultura 1961, č. 39 → Pozemská poezie (1977); J. U. (Urbánková), Tvorba 1961, s. 764; š (J. Šimůnek), Večerní Praha 1. 8. 1961; eš (M. Bureš), Svob. slovo 9. 8. 1961; H. Lincová, Práce 26. 8. 1961; tm (J. Šubrt), LD 20. 10. 1961; M. Vacík, RP 4. 11. 1961 ●; ● k padesátinám: L. Čivrný, Plamen 1961, č. 7; y (J. Rybák), LitN 1961, č. 26; K. Konrád, Kultura 1961, č. 27 → Nevzpomínky (1963); N. Nikolajeva, B. Šuplecov, M. Lukonin, Kultura 1961, č. 27; S. D. (Dolinová), Tvorba 1961, s. 624; M. Blahynka, Večerní Praha 4. 7. 1961; -mv- (M. Vacík), RP 5. 7. 1961 ●; Z. Mathauser: ref. překl. a ed. Slovo o pluku Majakovského, RP 27. 11. 1961; M. Grygar: Výklad moderního básníka – monografie o V. Nezvalovi, ČLit 1962, s. 216; ● ref. Strana, lidé, pokolení: J. Šimůnek, Večerní Praha 2. 10. 1962; Š. Vlašín, Rovnost 11. 11. 1962; Z. Pešat, ČLit 1963, s. 166; J. Hek, Červený květ 1963, s. 64; J. Lang, Práce 28. 4. 1963; Z. Mráz, Čes. jazyk a literatura 14, 1963/64, s. 234 ●; ● ref. ed. a překl. V. Chlebnikov: Čmáranice po nebi: M. Grygar, Kulturní tvorba 1965, č. 4 (k tomu polemika J. T., tamtéž, č. 6 a reakce M. Grygara, tamtéž, č. 9); E. Olonová, Českosl. rusistika 1965, s. 180 ●; A. Hájková: Taufrovský paradox (k pětadesátinám), Rovnost 5. 7. 1966; ● ref. Téma paměť: Z. Heřman, Orientace 1967, č. 2; Z. Kožmín, LitN 1967, č. 17; M. Vacík, Impuls 1967, s. 777 ●; ● k šedesátinám: M. Blahynka, Tvorba 1971, č. 26 → Pozemská poezie (1977); L. Štoll, Tvorba 1971, č. 26; V. Kříž, Rovnost 5. 7. 1971; Š. Vlašín, tamtéž 17. 7. 1971; J. Lang, Svět socialismu 1971, č. 25; rd (redakce), Listy Klubu přátel poezie 1971, duben ●; ● ref. Majakovskij v Praze: (rsk) (M. Borský), Práce 8. 9. 1971; (zh) (Z. Heřman), Mladá fronta 17. 9. 1971; jv. (J. Vojtěch), Tvorba 1971, č. 27; (iz) (I. Zítková), Zeměd. noviny 4. 10. 1971 ●; G. D. Karpov, A. P. Sercova: Básně J. T. – na okraj ruského vydání sbírky Téma paměť, Svět socialismu 1971, č. 6; L. Štoll in J. T.: Letokruhy (1972) → Socialismus a osobnosti (1974) a Z kulturních zápasů (1986); ● ref. Letokruhy: O. Rafaj, Lit. měsíčník 1972, č. 2 → Zápas o současnost (1978); (rsk) (M. Borský), Práce 2. 8. 1972; (vv) (M. Vacík), LD 4. 8. 1972; (-nau-) (M. Naušová), Zeměd. noviny 14. 8. 1972; (zh) (Z. Heřman), Mladá fronta 25. 8. 1972; M. Blahynka, RP 1. 9. 1972 → (přepřac.) Pozemská poezie (1977); V. Jiroušek, Nová svoboda 5. 10. 1972; J. Klapuch, Nová svoboda (Ostrava) 9. 6. 1973, příl. Magazín ●; ● ref. Sedm: M. Blahynka, Tvorba 1973, č. 10 (i ref. Letokruhy); O. Rafaj, RP 25. 9. 1973 → Zápas o současnost (1978) ●; ● ref. Uděly a díla: (rsk) (M. Borský), Práce 25. 7. 1973; (zh) (Z. Heřman), Mladá fronta 30. 8. 1973; V. Vodák (M. Vacík), LD 8. 9. 1973; V. Brett, RP 2. 10. 1973; V. N. (Nejtek), Nové knihy 1973, č. 27; Š. Vlašín, Tvorba 1973, č. 42; M. Procházka, Estetika 1974, s. 127; S. Šabouk, Lit. měsíčník 1974, č. 1; M. Zahradka, Nová mysl 1974, s. 1511 ●; (c) (J. Pelc): Deska týdne (ref. o gramofonové desce z poezie V. Nezvala, scénář J. T.), Tvorba 1973, č. 40; ● ref. překl. a ed. Mé rozmluvy s básníky: (rsk) (M. Borský), Práce 18. 12. 1973; B. Kopic, Nové knihy 1973, č. 51–52; D. Žváček, Lit. měsíčník 1975, č. 8 ●; (jlg.) (J. Lang): Nová poezie J. T., Kulturněhistorický sborník Univerzity 17. listopadu v Praze 1974, s. 226; ● k pětadesátinám: M. Blahynka, Tvorba 1976, č. 28 → Denní chléb (1978); V. Pekárek, Lit. měsíčník 1976, č. 6 → Díla a osobnosti (1977); ● ref. Vítězslav Nezval (rozšíř. vyd.): M. Blahynka, Lit. měsíčník 1976, č. 9 → Denní chléb (1978); (iz) (I. Zítková), Zeměd. noviny 2. 8. 1976 ●; J. Rybák in J. T.: Naslouchejte mým rukám: (vln) (V. Novotný), Zeměd. noviny 13. 7. 1977; K. Rosenbaum, Tvorba 1977, č. 35 ●; V. Jelínek: ref. výbor Stichi, Tvorba 1978, č. 17; ● ref. Pokračování příště: H. Hrzalová, RP 8. 12. 1979; Z. Heřman, Mladá fronta 31. 1. 1980 ●; ● ref. Indianie: M. Blahynka, Tvorba 1980, č. 11; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1980, č. 6; B. Kopic, Nové knihy 1980, č. 12 ●; ● ref. Portréty a siluety: M. Blahynka, Tvorba 1980, č. 43; V. Brett, RP 6. 10. 1980; A. Bagin, Romboid (Bratislava) 1981, č. 4; Z. Kovářová, ČLit 1982, s. 278 ●; ● k sedmdesátinám: J. Dvořák (J. T. a vznik Bloku socialistických spisovatelů), E. Fojtíková (o T. publicistice věnované ruské literatuře), V. Rzounek, I. Seehase (o hugovském eseji J. T.), I. Skála, S. V. Nikolskij (o poezii J. T. a literární vjemy), D. Žváček (J. T. a sovětská literatura), vše Lit. měsíčník 1981, č. 6; P. Bojar, Tvorba 1981, č. 26; L. Ozerov, Sovětská literatura 1981, č. 8; S. Šmatlák, Slovenské pohľady (Bratislava) 1981, č. 7 ●; ● ref. Tristia: md (M. Drápal), Nové knihy 1981, č. 39; J. Klapuch, Ostravský večerník 13. 10. 1981 ●; ● ref. Citoslovce: M. Blahynka, Tvorba 1981, č. 44; J. Žáček, Nové knihy 1981, č. 21 ●; V. Brett: ref. Vítězslav Nezval (upr. franc. vyd. 1981), RP 28. 1. 1983; S. Cita: Dílo V. Majakovského v českých překladech, Sovětská literatura 1983, č. 7; D. Kšicová: České překlady V. Chlebnikova, Českosl. rusistika 1984, s. 203; J. Nejedlá: K poetice prvních básnických sbírek J. T. (ref. Vybrané spisy 1), Lit. měsíčník 1984, č. 8 + Šestero podob básnického experimentu (ref. Vybrané spisy 2, 3), tamtéž 1986, č. 6; ● k pětasedmdesátinám: V. Rzounek, RP 5. 7. 1986; as (P. Bojar), O knihách a autorech 1986, jaro; M. Blahynka, Tvorba 1986, č. 26, příl. Kmen; M. Florian, Tvorba 1986, č. 26; J. Nejedlá, Nové knihy 1986, č. 27; J. Kadlec, Praha–Moskva 1986, č. 4 ●; M. Bodlák: Mládí J. T. (k předválečným básnickým sbírkám), SPFUK Praha. Filologické studie 15, 1986, s. 80; ● nekrology: P. Bojar, RP 5. 12. 1986; E. Kúnová, Práce 12. 12. 1986; (jr) (J. Rulf), Zeměd. noviny 12. 12. 1986;

Taussig

I. Skála, RP 13. 12. 1986; J. Kořínek, Tvorba 1986, č. 49; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1987, č. 4 ●; V. Brett: Poslední básně J. T., RP 19. 9. 1987; M. Bodlák: Sonety J. T., SPFUK Praha. Filologické studie 17, 1988, s. 5; M. Bubeníková: J. T. a Československé listy (o spolupráci s čas. českosl. občanů v SSSR 1943–45), ČLit 1988, s. 45; S. Čita: Čtyři české překlady Našeho pochodu V. Majakovského, Českosl. rusistika 1988, s. 195; V. Brett: Když Rudé právo... (komentář k otištěné básni J. T. z pozůstalosti), RP 8. 4. 1988, příl. Haló sobota; J. Pilař in Sluneční hodiny (1989); Z. Nová: Vždy poctivý dělník slova, Naše pravda 10. 7. 1991; an.: Básník J. T. neprávem zapomínaný, Haló noviny 8. 6. 1996; V. Brett: Vzpomínáme J. T., Haló noviny 3. 12. 1996; R. Svoboda in Prométheus po Poučení z krizového vývoje, sb. Normy normalizace (1996); M. Bauer in Ideologie a paměť. Literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století (2003); J. Knapík in V zajetí moci (2006).

tg

Ervín Taussig

* 12. 9. 1887 *Slaný*

† 23. 8. 1914 *Nisko* (Polsko)

Divadelní a literární kritik prosazující před 1. světovou válkou ideje prvních avantgard, autor poezie ovlivněné italským futurismem, překladatel z němčiny, angličtiny a italštiny, publicista.

Pocházel z rodiny židovského obchodníka se střížním zbožím. Po maturitě na gymnáziu ve Slaném (1906) zahájil dvěma semestry (1906–07) studia medicíny na univerzitě ve Vídni. 1907 přestoupil na pražskou německou univerzitu, kde 1913 promoval. Poté pracoval jako zubní lékař v Brně. T. rodina sympatizovala s českožidovským hnutím, o jehož názorové obohacení soudobými filozofickými proudy (M. Buber, O. Weininger) T. jako publicista usiloval spolu se svými přáteli J. Kodíčkem (seznámili se 1911) a A. Fuchsem. Spolupráce a přátelské vztahy T. pojily s představiteli předválečné moderny, zejména s K. Čapkem a S. K. Neumannem, těsně před válkou i s V. Dykem a redakcí brněnských Lid. novin (Č. Jiřina). Na počátku 1. světové války T. narukoval na ruskou frontu, kde zemřel na útlavici.

Svou literární činnost zahájil překlady, medailony a divadelními referáty pro K. H. Hilara v knižnici Moderní bibliotéka a v časopisu Divadlo. (Zmiňovány jsou i T. gymnaziální anonymní příspěvky v periodikách Světlo a Svobodný občan.) T. se profiloval především jako

divadelní kritik a esejista. Jeho kritické názory na divadelní tvorbu se formovaly v konfrontaci české jevištní konvence se soudobou evropskou divadelní modernou. Odmítal inscenační a scénografický deskriptivní realismus a realistický psychologismus v herectví a postuloval jednotný divadelní tvar odpovídající generační reflexi duchovní proměny doby, jak ji představovala filozofie času H. Bergsona a avantgardní postupy v umění a literatuře. V oblasti hereckého projevu požadoval plastickou proměnlivost adekvátní stupňovanému scénickému dění, resp. tvorbu a růst jevištní osobnosti (*Pro ryzost herecké masky, Eduard Vojan*). Kritérium celistvosti divadelního výrazu ho přivedlo k otázkám funkčního členění prostoru a světla v divadelní architektuře a jejich propojení s expresionistickými tendencemi v režii. V centru T. zájmu byla původní současná česká hra a problémy jejího popisného historismu, spor o tzv. knižní a divadelní drama, o drama lyrické, resp. básnické, a otázky shakespeareovských a ibsenovských inscenací v Nár. divadle. V soudobé české režijní tvorbě oceňoval především raně expresionistické inscenace F. Zavřela. Podílel se na vzniku časopisu-dílny Scéna, kde spolu s J. Kodíčkem prostředkovali široké spektrum soudobých názorů na divadlo a jejich myšlenkových zdrojů (M. Buber, P. Ernst, G. Lukács). Kritéria hybnosti, resp. dramatičnosti a aktivity umění jako součásti moderního civilizačního procesu, polemizující s estetickým ideálem symbolistní a dekadentní epochy, uplatňoval rovněž v kritice literární, již se však věnoval pouze okrajově (mj. usiloval popsat specifičnost soudobé tvorby židovských autorů). V předválečné generační diskusi a debatě o avantgardních uměleckých směrech zaujímal stanovisko spřízněné s autory pozdějšího Almanachu na r. 1914, k jehož autorsky nevyrovnané skladbě však zaujal rezervovaný postoj. T. nečetná verslibristická básnická tvorba (publikována většinou posmrtně, jeho pozůstalost se nedochovala), inspirována italským futurismem, zachycovala v proudu rozvolněných asociací dynamický obraz moderního světa v kaleidoskopickém pojetí usilujícím o postizení mnohočetné tvárnosti civilizačních dějů (mj. motivy moderní techniky a velkoměstského prostředí v básních *Balada kouzelníkova* a *Den*).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Otto Kirchner; E. T., T., Tg. ■ PŘÍSPĚVKY in: Divadlo (1910–11); Kalendář čes-

kožidovský (1911–12); Lid. noviny (1914); Pokroková revue (1912, Pro ryzost herecké masky); Přehled (1912–14); Rozvoj (1911–12); Scéna (1913–14; 1913 mj. cyklus kritik České divadlo, Eduard Vojan, Omyly o literárním dnešku, B Den, 1914 úryvek D Marja); Světlo (Slaný); Svob. občan (Slaný); Volné směry (1913); – posmrtně: Kalendář českožidovský (1915, verše); Lumír (1915, verše, mj. Balada kouzelníkovy); ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: M. Beerbohm: Šťastný pokrytec (1910); M. Bandello: O mladé vdově a šlechtici (1912, pseud. Otto Kirchner). ■

LITERATURA: ● polemika o T. stať Omyly o literárním dnešku: K. Čapek, Přehled 11, 1912/13, s. 851 → Spisy. Dodatky ke sv. 14–19 (1995); R. Medek: Poznámky k literární současnosti, MR 1913, sv. 27, s. 267 ●; ● polemika s T. názory na moderní umění: A. P. (Procházka), MR 1913, sv. 27, s. 192 a 1913/14, sv. 28, s. 342; E. Taussig, Scéna 1913, s. 261 ●; ● nekrology: an., Světlo 1914, č. 20; an., PL 17. 10. 1914; K. Čapek, Kalendář českožidovský 35, 1915/16, s. 70 → O umění a kultuře 2 (1984) ●; Č. Jiřina: Zapadlé jiskry, LidN 1. 11. 1920; J. Kodíček: E. T., Tribuna 10. 8. 1924; K. H. Hilár in Odložené masky (1925); in Dyk – Neumann – Čapkové. Korespondence z let 1905–1918 (1962); -fvš- (F. Všetická): E. T., Tvář 1964, č. 9–10; E. Strohsová: E. T., Listy Klubu přátel poezie 1968, květen; M. Jareš: Buďte si vládci, buďte si, neboť zatím jsem já zde ve výších ujal se žezla, Aluze 1998, č. 2–3.

ls, dvo

Karel Tauš

* 5. 10. 1897 Praha

† 7. 5. 1984 Brno

Dramatik, básník a prozaik, divadelní, hudební a literární historik a kritik, lexikograf, publicista.

Vl. jm. dle úmrtního listu Karel Tausch. Podepisoval se zpravidla L. V. Karel Tauš, Karel (K.) L. V. Tauš, méně též Tausch; L. V. bývá dešifrováno Ludmila Vojtěch. – Studoval gymnázium v Praze a poté v Plzni (mat. 1916), kde zároveň navštěvoval operní školu B. Ptáka, hudbu studoval v soukromé škole F. Karáska a hudební teorii u skladatele K. Moora. Zapsal se na filoz. fakultu pražské univerzity, ale studia nedokončil. V sezonách 1916–18 byl dramaturgem a tajemníkem Městského divadla v Plzni, 1918–19 režisérem a dramaturgem lidového divadla Deklarace v Praze na Žižkově a 1919–22 tajemníkem Uměleckého klubu v Praze. Věnoval se žurnalistice, psal divadelní a hudební kritiky, mj. do Nár. obzoru, Českosl. deníku

a Nár. politiky. Po krátkém pobytu v Bratislavě se 1924 usadil v Brně. Byl vedoucím redaktorem nakladatelství Ústředního hudebního závodu J. Stožického. 1928 založil 1. soukromou tiskovou kancelář Moraviapress, jejímž byl šéfredaktorem. 1930–44 pracoval jako hudební a divadelní kritik v Moravských novinách a v Moravské orlici. 1945–47 řídil v Brně kulturní rubriku Nár. obrody, 1928–58 spolupracoval s brněnským rozhlasem. Byl členem Svatorboru a Společnosti A. Jiráskova.

Na počátku literární dráhy psal T. poezii, námětově i formálně spjatou především s dekadencí, případně tematizující pesimisticky a rezignovaně zbarvenou erotiku (*Dobrodružství vášní, O jedné lásce*, básně v próze *Portréty žen, básníků a jiné motivy z deníku*). Z různorodé prozaické tvorby, publikované též časopisecky (povídky *Výpravy k srdcím...*, humoristické romány *Primadona na splátky, Uličnice*, historický román *Brněnská císařovna Eva*, společenský román *Dům u muzea*), se vyčleňuje faktografický *Román žida Hilsnera* kombinující beletrizované a reportážní zachycení skutečné události s cílem vypořádat se s náboženským fanatismem a společenskými předsudky. Doménou T. činnosti bylo divadlo, jemuž se věnoval jako dramatik, kritik a historikograf. Jeho oblíbeným žánrem byla jednoaktovka, buď chmurného ražení s moralizující tendencí (*Slabí a silní, Mítěnka, Loutky, Poslední aj.*), nebo komponovaná jako nenáročná fraška nebo scénický žert, vyrůstající z anekdotického základu, místy až se sklonem k obhroublosti (*Pane, vaše žena je muž, Fackovací panák...*, *Donjuaniáda...*, *Malinké překvapení aj.*). Obě celovečerní hry (*Smrt moře a Hořící svět*) náleží pro svou malou dramatičnost a komplikovanou jevištní realizovatelnost ke knižním dramátům. Významnou složkou T. tvorby byla práce divadelněhistorická a kritická, v níž zdůrazňoval tradiční hodnoty; jeho kritiky se vyznačují kultivovaností, citem pro hereckou tvorbu a fundovanou pozorností ke kvalitě scénického provedení. Jako dlouholetý sledovatel brněnského hudebního a divadelního života vydal kronikářsky popularizační studii o jeho vývojovém procesu (*K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně*) a pečlivě dokumentovanou monografii o brněnském herci J. Auerswaldovi (při charakteristice hereckého typu v ní využil vedle dobových referátů i osobních vzpomínek). Psal také rozhla-

sové hry (Jejich nejvyšší hra, Král Ječmínek aj.), dramaturgie (Hanuman dle S. Čecha aj.), texty k písním a drobným skladbám, kabaretní výstupy, skeče atp., vydal též několik sportovních příruček. – T. pracovitost a snaha o faktografickou spolehlivost při shromažďování materiálových údajů a jejich třídění se uplatnila v pracích slovníkového charakteru (*Slovník cizích slov, zkratek...* aj.). Pozůstalost obsahuje na 700 hesel pro chystaný divadelní slovník (uloženo v Divadelním ústavu v Praze), slovníky Moravští novináři a redaktoři periodik 1848–72 (strojopis uložen v lit. oddělení Moravského muzea) a Moravští novináři a redaktoři. Soupis do roku 1960 (strojopis uložen v PNP v Praze), Letopisy české zpěvohry (140 let české opery), Příruční slovník slovesných spoluvůrců hudebních děl aj.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Ali Gátor; K. T., -kt-, -kt.-, L. V. K. T., -t-, -t.-. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Zemského divadla v Brně (1933); Bratislava (1918, 1. dějství D Právo na život); Časopis Matice moravské (Brno 1971–73); Českosl. deník (od 1922); Čes. deník (Plzeň 1917); Divadelní list; Divadelní noviny (1967); Divadlo; Houpačka (1928, RR Primadona na splátky, Uličnice); Hudební rozhledy; Hudební zpravodaj; Kulturněhistorický kalendář na památný rok 1948 (1948); Lid. demokracie (1967); Lid. obroda; Listy PPB (Opava 1966–67); Meandr (Brno 1968–69); Mor. orlice (Brno 1930–44); Mor. listy (Brno); Mor. noviny (Brno 1930–44); Na křižovatce umění. Sborník k počtě prof. dr. Artura Závodského... (1973); Nár. obroda (1945–47); Nár. obzor (1921–22; 1922 R Smrt moře); Nár. politika (od 1922); Naše scéna (od 1918); Nová žeň (1919); Polední list; Program (Státní divadlo v Brně, 1972, 1983); Proud (Brno 1940–44); Rovnost (Brno 1968); Sladko je žítí (1920); Slovenský východ (Košice); Tribuna (od 1923); – posmrtně: ant. Zapadlo slunce za dnem, který nebyl (2000, ed. I. Wernisch). ■ KNIŽNĚ. *Beltrie, práce o divadle a umění, slovníky*: Jan Hus. Několik slov a poznámek k Jiráskově historické hře (1917); O divadle a dramatické literatuře v Číně. Studie k uvedení čínské hry Žlutý háv... (b. d., 1917); K otázkám českého umění dneška a zítřka (leták, b. d., 1918); Slabí a silní (D 1918, i prem.); Nemilosrdní (DD Mítěnka, Loutky, Poslední, 1918, prem. 1919); Portréty žen, básníků a jiné motivy z deníku (BB 1919); Výpravy k srdcím a jiné příběhy (PP 1922); Dobrodružství vášní (BB 1922); Hořící svět (D 1924); O jedné lásce (BB 1929); Román žida Hilsnera (R 1930); Nehistorická komedie o jednom prapodivném aktu (D 1930); Pane, vaše žena je muž (D 1930); Fackovací panák aneb Jeho životní jubileum (D 1930; t. r. in Komedie a grotesky s tit. Jeho životní jubileum); Prokletí „dona Quijota“ (D 1930);

Donjuaniáda aneb Záletník v pasti (D 1930); První pacienti (D 1930); Bohémská krev aneb Obchod je obchod (D 1930); Po všesokolském sjezdu (D 1930); Jaroslav Auerswald (monografie, 1931; upr. vyd. 1970); Jejich nejvyšší hra (D b. d., 1933); Malinké překvapení (D b. d., 1934); Brněnská císařovna Eva (R 1934); K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně. 1884–1934 (1934, obměny titulu na obálce i v tiráži); Snad... (DD Smrt moře, Hořící svět, 1938); Beethoven. S rozbohem všech 9 symfonií a s obsahem opery Fidelio (1944); Slovník cizích slov, zkratky, novinářských šifer, pseudonymů a časopisů pro čtenáře novin (1946; opr. a dopl. vyd. 1947); Stručný hudební slovník (1960, s M. Barvíkem, přeprac. vyd. slovníku J. Maláta); Dům u muzea (R 1948). – *Ostatní práce*: Prostituce. Kapitoly pro každého (1923); Střelectví jako sport (1934); Lovecký sport a kynologie (1934); Rybářský sport (1936); Lukostřelba jako sport (1937); Kuželkářský sport (1939); Ilustrovaný sportovní slovník příruční 1, 2 (1944, s O. Skotalem). – *Výbory*: Komedie a grotesky (DD 1930; 7 aktovek z 1930). ■ REDIGOVAL *časopis*: Nár. obzor (1921 od. č. 41 – 1922); *almanach*: Almanach Zemského divadla v Brně (1933); *knižnice*: Knížky o divadle (1920–31, 2 sv.), Malé monografie o velkých zjevích (1944); *katalog*: Katalog Jubilejní výstavy v Brně 1884–1934 (1934). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Kulturněhistorický kalendář na památný rok 1948 (1948). ■

LITERATURA: ● ref. Nemilosrdní (insc.): jv (J. Vodák), Venkov 2. 10. 1919; K. Svoboda, Čes. revue 13, 1919/20, s. 55 ●; ● ref. Portréty žen...: Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 397; B. P. (Polan), Kmen 3, 1919/20, s. 179; J. Krecar, MR 1920, sv. 35, s. 42 ●; ● ref. Výpravy k srdcím...: -btk- (V. Brtník), Zvon 22, 1921/22, s. 434; JAR. KR. (Krecar), MR 1922, sv. 37, s. 263; V. Z. (Zelinka), Zlatá Praha 1922, s. 139 ●; B. Jedlička: ref. Dobrodružství vášní, LidN 21. 10. 1923; ● ref. Hořící svět: K. H. (Hikl), Naše doba 32, 1924/25, s. 501; J. Krecar, MR 1925, sv. 40, s. 122 ●; ● -pa- (F. S. Procházka): ref. O jedné lásce, Zvon 29, 1928/29, s. 461; vz (V. Zelinka): ref. Román žida Hilsnera, Zvon 31, 1930/31, s. 83; jv (J. Vodák): ref. Jaroslav Auerswald, Čes. slovo 23. 9. 1931; ● ref. K padesátiletému jubileu českého divadla v Brně: jv (J. Vodák), Čes. slovo 15. 11. 1934; Č. J. (Jeřábek), LidN 17. 12. 1934; P. Fr. (Fraenkl), NO 10. 1. 1935 (i k padesátinám T.); ● k sedmdesátinám: ZS (Z. Srna), Práce 5. 10. 1967; A. Z. (Závodský), Rovnost 5. 10. 1967 ●; Z. Srna: k pětasedmdesátinám, Práce 6. 10. 1972; ● k 95. výr. nar.: (sk), LD 6. 10. 1992; vz (V. Závodský), Svob. slovo 20. 10. 1992 ●; H. Kraflová: Brňan volbou. Zastavení s K. T. 1–22, Kam v Brně 2003. č. 1–12 a 2004, č. 1–12.

Alfred Technik

* 6. 8. 1913 *Smržovka* u Tanvaldu† 17. 12. 1986 *Praha*

Prozaik a publicista, autor tištěných a zejména rozhlasových reportáží se zájmem o neobvyklé lidské typy a profese, romanopisec a povídkář, akcentující sociální problematiku.

Pocházel z rodiny zámečníka, od 1915, kdy mu zemřela matka, byl vychováván u své babičky a tety v Robousích u Jičína. Otec se znovu oženil po návratu z fronty 1. světové války. T. chodil do měšťanské školy v Jičíně a v Tanvaldě, středoškolská studia absolvoval na reálce v Jičíně, reálném gymnáziu v Liberci a reálce v Turnově (mat. 1934). 1934–39 studoval zeměměřičství na Vysoké škole speciálních nauk ČVUT v Praze, státní zkoušky složil až 1945 (Ing.). Po uzavření vysokých škol působil v rozhlase jako reportér, 1945–48 jako redaktor reportážního oddělení a programový referent, 1948–52 jako zástupce vedoucího ve vzdělávacím odboru. Z doby rozhlasové činnosti pocházejí stovky odvysílaných reportáží. 1952 zanechal ze zdravotních důvodů (nervové vyčerpání) žurnalistické práce a v Českosl. rozhlase byl pak zaměstnán jako inženýr ve stavební kanceláři (později Spojprojekt). Od října 1968 byl tiskovým tajemníkem Federálního výboru pro pošty a komunikace a zároveň působil v polovičním úvazku jako odborný asistent a zástupce vedoucího katedry rozhlasu na Fakultě sociálních věd a publicistiky UK v Praze (později Fakulta žurnalistiky), od 1972 zde pracoval v plném úvazku, od 1973 ve funkci vedoucího katedry; 1974 byl jmenován mimořádným profesorem teorie a historie žurnalistiky, 1983 odešel na odpočinek.

Nejvlastnějším T. žánrem se stala umělecká reportáž. Z profesionálního zájmu a důvěrné znalosti vznikly reportážní prózy o přezírané práci stokařů, krysařů, dělníků pražského podzemí (*Muži pod Prahou*) a tunelářů (*Barabové*), které v sobě slučují smysl pro fakta s psychologickou hodnověrností postav a oslavu kolektivní práce. Záznamy z mnoha oborů lidské činnosti a pracovní náměty obsahuje soubor reportáží a črt *Rosa v pavučinách*, zatímco *Zelený zápisník* přináší T. myslivecké zážitky z jižních Čech. K základním stavebním elementům námětově různorodých a sociálně laděných románů patří baladické motivy, ať už

se promítají do obrazů nepoddajného mlynářského rodu z doby protireformace a objevování jeskyní Moravského krasu (*Mlýn na ponorné řece*), začleňování cikánské komunity do poválečných poměrů (*Tuláci věčné krve*), či kronikářsky zachycují dělnickou stávku z r. 1870 (*Svárov*). – T. byl též autorem scénářů ke krátkým filmům (*Nevíme dne, 1948; Muži pod Prahou, 1948*, na motivy stejnojmenné reportáže), scénaristicky se podílel na filmovém přepisu románu *Svárov* s tit. Pavlínka (1974, s K. Kachyňou a I. Urbanem); podle románu *Mlýn na ponorné řece* byl natočen film *Đablova past* (1962).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Fred Starej, Jan Netola, Jan Petera, Petr Vok, Viktor Lux; art, at, te (vesměš ve Studentském časopise). ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. dělník (1942–43); Dějiny a současnost (1960); Květy (1955–61); Lid. noviny (1939, 1943–44); Mladý svět; Nár. práce (1943–44, 1940–41 Večerník NP); Nové knihy (1961, o R Svárov); Plamen (1960); Rozhlas; Severočas. deník (Liberec 1934); Studentský časopis (od 1929, básnický debut); Týden horských okresů (Železný Brod 1932). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Muži pod Prahou (reportážní pásmo, 1942); Barabové (reportážní pásmo, 1943); Mlýn na ponorné řece (R 1956); Majáky televize (Rp pro ml., 1957); Tuláci věčné krve (R 1958); Svárov (R 1961); Zelený zápisník (PP 1974); Rosa v pavučinách (RpRp 1978). ■

LITERATURA: J. K. (Kopecký): ref. Muži pod Prahou, LidN 26. 6. 1942; ● ref. Barabové: Ns. (J. Nečas), Naše doba 50, 1942/43, s. 469; J. K. (Kopecký), LidN 29. 6. 1943; F. Čihák, Řád 1943, s. 439; K. Říha, NŘ 1943, s. 155 ●; ● ref. Mlýn na ponorné řece: A. Linke, Mladá fronta 5. 12. 1956; Z. V. (Vavřík), LitN 1956, č. 50; J. Sekera, RP 28. 2. 1957 ●; K. Mikula: ref. Majáky televize, LitN 1957, č. 40; V. Kovářik in A. T.: Mlýn na ponorné řece (1958, 2. vyd.); M. Částka: ref. Mlýn... (2. vyd.), Kulturní kalendář Mostecka 1958, č. 10; ● ref. Tuláci věčné krve: (ft), Mladá fronta 20. 12. 1958 (rozhovor o knize); V. Pazourek, LitN 1959, č. 3 ●; ● ref. Svárov: vpv (V. Poppová), LD 21. 5. 1961; Z. Heřman, LitN 1961, č. 22 ●; K. Koturb: Z dílny spojařského spisovatele, Doprava a spoje 1961, č. 11; J. Kotalík, Z. Urban: K dílu spisovatele A. T., Průboj (Ústí n. Lab.) 14. 8. 1962; ● k padesátinám: zv (Z. Vavřík), LitN 1963, č. 30; K-V, Kulturní tvorba 1963, č. 31 ●; ● k šedesátinám: (jam), (J. Marek), LD 3. 8. 1973; (vm), Průboj (Ústí n. Lab.) 4. 8. 1973 (rozhovor) ●; (št), (B. Šubrt): ref. Zelený zápisník, Nové knihy 1974, č. 51–52; ● k pětadesátinám: (vl), Průboj (Ústí n. Lab.) 5. 8. 1978; J. Stegbauer, Květy 1978, č. 31; H. Hrzalová, O knihách a autorech 1978, podzim ●; ● ref. Rosa v pavučinách: tg. (R. Tognerová), Nové knihy 1978, č. 36; T. Sedláček, Rovnost 11. 1. 1979; Š. Vlašín, Tvorba 1979, č. 2; fs, Večerní Praha 11. 5. 1979 ●; ● k sedmdesátinám: (bj), (B. Jirásek),

Teige

Pravda (Plzeň) 9. 8. 1983; J. Marek, Lit. měsíčník 1983, č. 7; Z. Heřman, Nové knihy 1983, č. 31–32; V. Stejskal, Tvorba 1983, příl. Kmen, č. 31 ●; ● nekrology: r, Tvorba 1986, příl. Kmen, č. 52; ner, Rozhlas 1987, č. 3; (vm)., Průboj (Ústí n. Lab.) 20. 1. 1987; V. Hudec, Novinář 1987, č. 2 ●; S. Vodinský: Cestou za neznámým světem (medailon), Haló noviny 24. 8. 1996, příl.

sb

Josef Teige

* 1. 6. 1862 *Praha*

† 6. 3. 1921 *Praha*

Historik, archivář zaměřený zvláště na historickou topografii, editor.

Syn pojišťovacího inženýra. Jako dítě z poměrně dobře situované rodiny věnoval dlouhou dobu studiím a přípravě na budoucí povolání. Maturoval 1883 na pražském malostranském reálném gymnáziu. 1883–89 studoval na české právnické fakultě (JUDr. 1889). Letní semestr 1890 strávil na filoz. fakultě v Mnichově, kde poslouchal přednášky L. Rockingera a H. Simonsfelda z oboru pomocných věd historických a archivnictví. V téměř roce začal studovat na Institut für österreichische Geschichtsforschung ve Vídni (1893 státní zkouška), 1894 PhDr. na české filoz. fakultě v Praze prací *O pramenech dějepisných kláštera hradištského u Olomouce*. 1893–95 působil jako stipendista v Instituto Austriaco di studi storici v Římě. Po návratu do Prahy se 1896 marně pokoušel o habilitaci v oboru pomocných věd historických na české filoz. fakultě. Ačkoliv mohl prokázat nejvyšší možnou kvalifikaci, jeho samotářská a uzavřená povaha nebudila důvěru kompetentních osobností, zejména J. Golla, který na místa docentů počítal se svými příjmy žáky (kvůli svému tělesnému vzhledu býval T. i terčem posměšků ze strany historiků Gollovy školy). 1896 nastoupil jako adjunkt do Archivu hlavního města Prahy, 1906 se stal jeho ředitelem s tradičním titulem archivář hlavního města Prahy. V archivu sestavil lístkový katalog ke 100 000 jednotlivin, pečoval o knihovnu, 1911 zřídil konzervační dílnu; ve spolupráci s konzervátorem J. Herainem dbal o záchranu a dokumentaci hmotných památek hlavního města. 1902 byl zvolen mimořádným členem KČSN, 1907 dopisujícím členem ČAVU. V závě-

ru života trpěl astmatem a chronickou bronchitidou; těmto onemocněním nakonec podlehl. – Syn Karel T. byl teoretik umění a představitel české meziválečné avantgardy.

T. se řadí k popisečným faktografickým křídlo českého dějepiscectví. Prvními příspěvky se zaměřil na rodopisnou problematiku, za pobytu v Institut für österreichische Geschichtsforschung na středověkou diplomatiku. Nedocončenými *Základy starého místopisu pražského* navázal na stejnojmenné dílo V. V. Tomka se záměrem napsat na širší pramenné bázi základní práci pro pražskou topografii do roku 1620 (dva vydané svazky však neobsáhly ani celé Staré Město pražské; vytištěné torzo třetího nebylo distribuováno). K širší kulturní veřejnosti se obrací kniha *Pražské ghetto*, na níž se podíleli I. Herrmann a Z. Winter, částečně i práce *Staroměstský rynek v Praze*, kterou T. napsal s J. Herainem. T. se zabýval také příčinami a důsledky bitvy na Bílé hoře a vydával prameny k předbělohorskému období. Byl příspěvatelem Ottova slovníku naučného.

ŠIFRA: J. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach král. hlavního města Prahy (1898–1905); Almanach Nár. listů (1911); Archiv český (1900, 1909, 1912); Archiv für slavische Philologie (Berlín 1884); ČČM (1890, 1892, 1894, 1899, 1905); Časopis Matice moravské (1905); Časopis pro dějiny venkova (1920–21); Časopis Společnosti přátel starožitností... (1900–12; 1900 Kaple sv. Lazara na Novém Městě pražském, s J. Herainem, i sep.; 1901 Jan Táborský z Klokotské Hory a jeho Zpráva o orloji staroměstském, i sep.; 1910 K vydání nejstaršího plánu Starého Města pražského, i sep.); Čes. listy (1887, Příspěvky k životopisu starších spisovatelů českých 16. století); Čes. časopis historický (1897, 1905); Germania (Lipsko); sb. Katalog pavilonu města Prahy (1908); Krása našeho domova (1909); Květy (1883); Method (1904); Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Viedeň, Mnichov 1885–97; 1888 Die Quellen des sogenannten Dalimil, i sep.); Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (1884); Nár. listy (1915); Osvěta (1918); Památky archeologické a místopisné (1884); Právník (1919–20); Rozvoj (1912); Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (1911, 1922); Studien aus dem Benediktiner Orden (Brno 1895, Die Vorgeschichte des Klosters Saar, i sep.); Světozor (1896); Věstník ČAVU (1891); Věstník KČSN (1889–1906; 1893 Zpráva o pramenech dějin kláštera hradištského u Olomouce až do r. 1300, i sep.; 1906 Listiny děkanství karlštejnského z let 1322–1625, i sep.); Vierteljahrschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie (Berlín 1885–89); Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (1920); Zprávy Včely časlavské; Ženské listy (1919).

■ **KNÍŽNĚ.** *Odborné práce:* Belwitz v. Nostwitz. Ein Beitrag zur meissnischen und nordböhmisches Genealogie (Berlín 1887); Drobné příspěvky k českému listáři (1887); Blätter aus der altböhmisches Genealogie (Vídeň 1887); Úmluva. Příspěvek k diplomacie zápisů desk zemských Království českého (1893); Listinné příspěvky k dějinám komendy drobovické (1895); Příspěvek k diplomacie reskriptů papežských 1 (1896); Beiträge zur Geschichte der Audientia litterarum contradictarum 1 (1897); Staroměstský rynek v Praze (1899, s J. Herainem); Pražské ghetto (1902, s I. Herrmannem a Z. Wintrem; 1903 i něm. verze); Poprava na Staroměstském rynku 21. č. r. 1621 (1904, s J. Herainem); Základy starého místopisu pražského. Oddíl 1. Staré Město pražské 1, 2 (1910, 1915); Archiv král. hlavního města Prahy v letech 1905–1909 (1911); Na Bílé hoře (1911, s H. Kuffnerem a J. Herainem; rozšíř. vyd. 1921, s A. Hajnem, M. Hýskem a Z. Wirthem); Pražské příspěvky místopisu (1911); První náš boj za samostatnost proti Habsburkům (1919). ■ **REDIGOVAL sborník:** Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy (1911–22); *knížnici:* Akademická knihovna (1920). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Staroměstský formulář ze 14. století (1906); Akta všech těch věcí (1547) (b. d.); Sixt z Ottersdorfu: Knihy památné o nepokojných letech 1546 a 1547, 1, 2 (1919); D. Adam z Veleslavína: Kalendář historický (1920, výbor); Život sv. Konstantina řeč. Cyrila (1920). ■

LITERATURA: red.: Úmluva, ČČM 1892, s. 553; ● ref. Staroměstský rynek v Praze: V. Mrštík, Lumír 1900, s. 251; P. Papáček, NL 18. 4. 1902 ●; ● ref. Pražské ghetto: K. B. Mádl, NL 14. a 21. 12. 1902; -ka (F. S. Procházka), Zvon 3, 1902/03, s. 153; H. Cyriak (A. Procházka), MR 1902/03, sv. 14, s. 175; F. X. Harlas, Osvěta 1903, s. 75; Č. Zíbrt, ČČM 1903, s. 207 ●; Č. Zíbrt: ref. ed. Staroměstský formulář ze 14. století, ČČM 1906, s. 398; an.: Dr. J. T., Almanach ČAVU 1908, s. 51; ● ref. Základy starého místopisu pražského 1: J. V. Prášek, Osvěta 1910, s. 579; V. Vojtíšek, ČČM 1911, s. 179; Z. Winter, Zvon 12, 1911/12, s. 446 ●; ● ref. Na Bílé hoře: J. Kapras, Sborník věd právních a státních 1911, s. 124; J. Kolář, ČSPS 1911, s. 19; K. Krofta, ČČH 1911, s. 128; H. Traub, LidN 7. a 8. 9. 1911; Č. Zíbrt, ČČM 1912, s. 414 ●; -n-: k padesátinám, Zvon 12, 1911/12, s. 607; ● ref. Základy starého místopisu pražského 2: B. M., ČSPS 1915, s. 99; K. Krofta, ČČH 1916, s. 498; V. Vojtíšek, ČČM 1916, s. 448; V. Novotný, ČMM 41–42, 1917/18, s. 403 ●; ● ref. První náš boj za samostatnost proti Habsburkům: J. Dostál, ČČH 1920, s. 280; J. Prokeš, Nové Atheneum 2, 1920/21, s. 157 ●; A. Gregor: ref. ed. D. Adam z Veleslavína: Kalendář historický, LidN 13. 2. 1921; J. Vašica: ref. ed. Život sv. Konstantina řeč. Cyrila, Archa 1921, s. 277; ● nekrology: Ča (Ď. Čáda), Všehrd 1921, s. 127; J. B. Novák, Almanach ČAVU 31–32, 1920/21, s. 170; V. Vojtíšek, Naše věda 3, 1919/20, s. 167 + ČČH 1921, s. 265 ●; V. Vojtíšek: J. T., Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy 1922, s. 203 (i sep.)

+ k 10. výr. úmrtí, Věstník hlavního města Prahy 1931, s. 298 + In memoriam J. T., tamtéž 1948, s. 247; J. Špét: Úvahy o obsazení stolice pomocných věd historických v letech 1896–1898, Archivní časopis 1992, s. 139; F. Holec: Počátky knihovny Archivu hl. města Prahy, tamtéž, s. 65 + JUDr. et PhDr. J. T. – archivář hlavního města Prahy, Archivní časopis 1993, s. 193.

pč

Karel Teige

* 13. 12. 1900 *Praha*

† 1. 10. 1951 *Praha*

Teoretik a programový estetik, vůdčí autorita české levicové avantgardy, uvádějící do českého prostředí moderní umělecké směry a vytvářející v poetismu a surrealismu jejich českou obdobu; sociolog architektury, výtvarný a literární kritik, publicista, překladatel.

Syn historika, archiváře a editora Josefa T.; jeho sestřenicí byla spisovatelka J. Svatá, bratrancem teoretický fyzik Karel T. (1891–1965, manžel překladatelky Heleny T.). Dětství T. prožil v Neveklově u Benešova, 1911–19 studoval na reálném gymnáziu v Křemencově ul. v Praze (mat. 1919; mezi frekventanty školy byli mj. A. Hoffmeister, V. Vančura, A. Wachsmann), 1919–23 na pražské filoz. fakultě estetik a dějiny umění (u F. X. Šaldy, V. Birnbauma, K. Chytila). Díky soukromým učitelům již v raném mládí ovládal francouzštinu a němčinu a už od gymnazijních let se též věnoval překladatelské, literární a výtvarné činnosti i uměleckým experimentům (první účast na výstavě 1916, první překlad 1917 v Čes. světě, próza 1918 v Lípě, báseň 1919 v Republice); jako výtvarný referent se nejdříve uvedl 1919 v Kmeni a Času, soustavněji 1920 v Právu lidu a 1924–25 v Nár. osvobození. Vedle toho se na uměleckém životě podílel jako organizátor a teoretik, jako výtvarník se průkopnický věnoval zejména grafice, typografii a knižnímu designu (mj. pro nakladatelství Odeon, V. Petr, Melantrich; knihy J. Seiferta, V. Nezvala, K. Biebla, E. Hostovského aj.), tvořil také od poloviny 30. let obrazové básně, koláže a fotomontáže (zveřejněny až posmrtně). 1926 přispěl i k inscenacím Osvobozeného divadla jako spoluautor výpravy i herec. Od počátku 20. let se začal výrazně uplatňovat na politické levici, ač nečlen podporoval činnost KSČ, a to i během rozkolu 1929. Byl zakládajícím členem Společnosti

pro hospodářské a kulturní sblížení s novým Ruskem (1925–37), Levé fronty (po založení 1929 první předseda), Svazu socialistických architektů (1933). Stál u zrodu Uměleckého svazu Devětsil (říjen 1920), jenž shromáždil kolem sebe většinu levicově smýšlejících umělců z několika oborů, byl tvůrcem jeho uměleckého programu (poetismu) i autorem jeho manifestů (1924 v Hostu, 1928 v ReDu s V. Nezvalem, 1930 Báseň, svět, člověk in Svět, který voní). Navazoval kontakty s představiteli moderních uměleckých proudů ve Francii, Německu i Rusku a stal se jedním z jejich nejvýznamnějších prostředníků při uvádění do českého života. 1929–30 působil jako hostující docent v oboru sociologie architektury a estetiky na avantgardním učilišti Bauhausu v německém Dessau (spolupracoval s ním od 1923). Navštívil několikrát Francii (poprvé 1922) a SSSR (poprvé 1925), cestoval po Německu, Rakousku, Belgii a Itálii. 1929–30 polemizoval se Štyrského obhajobou umění nezávislého na vnějších programech (v ReDu a Tvorbě). Od 1934 se podílel na činnosti Skupiny surrealistů v ČSR, byl jejím hlavním teoretickým mluvčím. V době moskevských politických procesů vystoupil proti postupům stalinské justice (po roztržce uvnitř surrealistického hnutí a neúspěšném Nezvalově pokusu o rozpuštění skupiny), 1945 T. podrobil některé své postoje sebekritice (pro Agitprop KSČ); po válce zároveň revidoval svou koncepci surrealismu s důrazem na politickou autonomii umění a rozvíjel kontakty s mladými autory. 1948–49 byl spolupracovníkem redakce časopisu Kvart. Na výzvu vysokoškolských učitelů 1946 podal doktorskou práci Jarmark umění a studii o J. Zrzavém, ale doktorát mu nebyl udělen, protože se nepodrobil malému rigorózu. J. Mukařovský pak připravoval i jeho habilitaci prací Fenomenologie umění, což zmařil opakovaně odmítavý postoj k ideologickému posuzování umění a T. se ocitl v ostré opozici k tehdejší komunistické kulturní politice. Po 1948 byly jeho ediční projekty znemožňovány, T. sám byl izolován a posléze vystaven radikální difamační kampaní obviňující ho z trockismu a buržoazního kosmopolitismu. V posledních měsících života se stýkal především s mladou generací surrealistů (V. Effenberger, L. Fára, K. Hynek, J. Istler, M. Medek, V. Tikal aj.). Zemřel na srdeční infarkt; odrazem jeho tíživé situace v posledních letech života bylo rozšíření pověsti o sebe-

vraždě (krátce po jeho smrti svůj život dobrovolně ukončily obě jeho družky: E. Ebertová, dcera J. S. Machara, a překladatelka J. Nevařilová).

T. se stal od počátku 20. let iniciátorem, programovým teoretikem i vykladačem českého avantgardního umění inspirovaného soudobým evropským moderním uměleckým hnutím. Usiloval o to, aby se vnitřní vývojový řád umění vstupujícího do směrové rozrůzněnosti (dadaismus, futurismus, kubismus) sladil s poválečným sociálním revolučním hnutím a aby tak i umění přispívalo k vytváření harmonického světa, ve kterém by spontánně splyvalo se životem a pomáhalo zajišťovat plnou svobodu člověka. Opíraje se zprvu o program proletářské literatury a poté následujícího poetismu T. proklamoval bipolaritu konstruktivismu, zahrnujícího veškerou účelovou tvorbu včetně racionálně vytvářené nové společnosti, a poetismu („koruny života“), zdroje lyrismu, jenž má jako emoční prvek prostoupit veškerou uměleckou tvorbu. Přitom mezi oběma existuje komplementárnost: jsou to dva projevy života směřující k všestranné svobodě člověka. Projevy lyrismu T. shledával ve smyslových senzaciích, jež nabývalo experimentální divadlo, kino, cirkus, kabaret a music-hall, pantomima, městský folklor, jazz, sport, exotika, dynamika moderního města. Protějškem této volné hry imaginace a karnevalové revuálnosti byl měšťácký tradicionalismus, formy mystiky i expresionismus (*Stavba a báseň, Svět, který se směje*). Z hlediska poetismu nastínil i dějiny poezie: počátek moderní lyriky spatřoval v gestu romantického subjektivismu, jenž emancipoval tvorbu od závislosti na ideologiích a morálce a stal se nástrojem osvobození ducha a vytváření nového člověka (*Svět, který voní*). Později se zájmem o sociologii architektury věnoval pozornost vztahu mezi tvorbou a společností. Analyzoval postavení umění a umělce ve feudální i kapitalistické společnosti, nastínil rozličné podoby romantismu a vyvodil z toho základní protiklad měšťáckého umění a prokletých básníků a posléze avantgardních proudů. Zaútočil též na komercializaci umění, zasahující postupně i avantgardní tvorbu, proti překonaným, utilitárně chápaným funkcím umění zdůraznil nezbytnost jeho autonomie (*Jarmark umění*). Intenzivní zájem o nové formy umění (vytvárně a divadelní experimenty, fotografie) přivedl T. k studiu filmu, jenž

v jeho pojetí je dynamickou fotografií, umocňuje působení lyrismu a má univerzální a komplexní charakter (vrcholy filmové básně nalézal v díle Ch. Chaplina). V 2. polovině 20. let se T. zaměřil na soustavné sledování dění v architektuře a urbanistice v širších souvislostech kulturních i společenských z hlediska životního slohu, posléze i z hlediska sociologického v důsledku hospodářské krize (též jako zmírňování jejího dopadu na bydlení nezaměstnaných). V rámci konstruktivistické a funkcionalistické koncepce prosazoval radikalistická utopická řešení (založená na zrušení individuálního vlastnictví, zejména pozemků, i funkce rodiny), výstavbu jako kolektivistickou rekonstrukci inženýrsky řízené společnosti s unifikací a standardizací (*Moderní architektura v Československu, Nejmenší byt, Zahradní města nezaměstnaných, Architektura pravá a levá*). Po nástupu surrealismu se T. po krátkém váhání projevoval jako interpret a obhájce jeho tvůrčí metody; zdůrazňoval zejména jeho nezávislost a osvobozující roli ve společnosti. Český surrealismus je podle něho pokračováním poetismu v nových podmínkách, překračuje meze jednoho uměleckého směru a spojováním fantazie a reality, vědomí a podvědomí skýtá prostor všem druhům umění. V době, kdy byl surrealismus ještě v KSČ tolerován, obhajoval jej T. ve veřejných diskusích a analyzoval jeho vztah k socialistickému realismu; když kulturní politika KSČ začala surrealismus striktně odmítat, energicky vystoupil proti jeho kritikům, zvláště z řad levice (S. K. Neumann aj.). V polemickém spise *Surrealismus proti proudu* nejprve shrnul vývoj dění uvnitř surrealistické skupiny a zároveň otevřeně poukázal na politické usměrňování uměleckého života v hitlerovském Německu a na negativní projevy stalinismu v kultuře SSSR, v nichž spatřoval hrozbu deformace a diskreditace socialistických myšlenek; závěrečná část pojednání je ostrým střetem s některými politickými postoji, tvůrčími omyly i lidskými poklesky V. Nezvala. V poválečném období T. poukázal na psychosociální kořeny omezování kultury v nacistickém Německu, sledoval osudy avantgardy v obou světových válkách, podrobil kritické analýze dobově účelové pojetí realismu i socialistického realismu (posmrtně vydané *Vývojové proměny v umění*). S uplatněním vývojového zřetelů dále rozvíjel své představy moderní tvorby a postavení surrealismu v ní.

Tak jako za rozkvětu poetismu nalézal rys scelující různá umění v lyrismu, nyní se mu stala tímto pojícím elementem poezie. Surrealismu připadá přitom překlenovací funkce mezi realistickým zobrazením a abstrakcí: obojí sjednocuje tvůrcův vnitřní model umožňující i jejich vzájemné prolínání a ovlivňování; konečným cílem takové aktivity je znovu osvobození života a tvorby. Po únoru 1948 bylo mj. znemožněno vydání monografie Jindřich Štyrský. Po T. smrti byla jeho pozůstalost zčásti zničena Státní bezpečností. Jen torzo zůstalo z proponovaného komplexního projektu *Fenomenologie moderního umění* (na němž T. pracoval od začátku 2. světové války), svědčícího o autorově sblížení s pražským strukturalismem (probíhajícím již od 30. let) a o jeho směřování od programové estetiky k historiografii novodobé umělecké tvorby. Kapitoly studie *Realismus a irealismus kubistické tvorby* vyšly v ineditních „pracovních sbornících“ *Znamení zvěrokruhu* (1951), jiné texty v dalších ineditních sbornících (např. Blíženci, 1951).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Karel Vlk, T. Garell; -DI- (s J. Seifertem), E., -E., e., -e, -e., -g., K. T., k. t., kt., -kt., K. Tg., R., T., Tge, Tge., tge, -tge-. ■ PŘÍSPĚVKY *in*: Aktuality a kuriozity (1922); Almanach Kmene (1932); sb. Ani labuť ani Lúna (1936); Blok (1947–48); Cesta (1920); Čas (1919–22); Červen (1919–21); Českosl. samostatnost, pokr. Nár. osvobození (1923–32); Českosl. noviny (1922–23); Československo (1947); Čes. svět (1917, 1928); Čin (1932, 1937); Čtème (1938); Dělnická osvěta (1932–36); sb. 10 let Osvobozeného divadla 1927–1937 (1937); Die literarische Welt (Berlín 1928); sb. Dílo Jana Zrzavého. 1906–1940 (1941); Disk (1923, 1925); Doba (1934–35); sb. Fronta (1927); Haló noviny (1935); Horizont (1927); Host (1922–27; 1924 Poetismus); Ch. Baudelaire: Fanfarlo (1927, přel. J. Nevařilová); Index (1930–33); In memoriam Jiřího Wolkra (1924); Jarní almanach Kmene (1932); kat. Josef Istler (1946); Kmen (1919–22); Kmen (1926–29); Kvart (1945–49); Kytice (1945); Levá fronta (1930–31); Lid. noviny (1919, 1933–38); Lípa (1918); Listy pro umění a kritiku (1934); Lit. noviny (1929–31); Lit. rozhledy (1924); Lit. svět (1927–28); Magazin DP (1934); Marginalie (1947); sb. Mezinárodní soudobá architektura (1929); kat. Mezinárodní surrealismus (1947); Mladé archy (1948); album Moderní česká fotografie (1943, bibliof., an.); sb. Moderní tvorba uživatelská (1931); Most (1921–22); Musaion (1920–21, 1929–31; 1921 studie Obrazy a předobrazy); Naše cesta (1931); Nebojsa; Nová scéna (1929–30); Odeon (1929); Orfeus (1920); Otázky divadla a filmu (1946); Panoráma (1934); Pásmo (1924–26); Pondělní noviny

(1924); Prager Presse (1926–27); Praha–Moskva (1936–37); Právo lidu (1920–22); Program D 37 (1937); Proletkult (1922–24); kat. První výstava skupiny surrealistů v ČSR. Makovský, Štyrský, Toyen (1935); Q (1926); Ranní noviny (1938); ReD (1927–31; 1928 Manifest poetismu, Soudobá mezinárodní literatura; 1929 Levá fronta; 1930 K sociologii architektury, i sep.); 1931 Nová škola a nové bydlení; Reflektor (1926–27); Republika (1919); Revoluční sborník Devětsil (1922); Rivista di letterature slave (Řím 1928); leták Rok (1931); Rovnost (1921); Rozhledy (1933); Rozpravy Aventina (1925–31); Rudá záře (1936); Rudé právo (1923–34); Ruch (1919); Salon (Brno 1923); Sborník Masarykova státního gymnázia v Praze 2 (1948); Slovo a slovesnost (1941–42); Socialista (1923); sb. Socialistický realismus (1935); sb. Sovětské Rusi čeští spisovatelé a umělci komunističtí (1921); sb. Sovětský svaz (1936, Vývoj sovětské architektury, i sep.); Sršatek (1924); sb. SSSR (1926); Stavba (1923–33); Stavitel (1931–32); Studio (1929); Surrealismus (1936); sb. Surrealismus v diskusi (1934); Svět práce (1934); Svět sovětů (1932); Svět v obrazech (1946); Světozor (1936–37); kat. Štyrský a Toyen (1938, výstava surrealistické skupiny); kat. Toyen (1945); Tvorba (1925–36); Typografie (1927–34); U (1937); sb. Účtování a výhledy (1948); Var (1922); Veraikon (1922–24); Věstník fotografů (1946); in V. Nezval: Štyrský a Toyen (1938); Vitrinka (1947); Volné směry (1933–35); kat. Výstava nových obrazů Štyrského a Toyen (1928); sb. Za socialistickou architekturu (1933); Země sovětů (1931–36); Zvěrokruh (1930); Žijeme (1931–33); Život (1922); mimoto příspěvky v dalších výtvarných kat. a publikacích, dále výhradně výtvarné práce (Der Sturm a Die Aktion, Berlín 1917, sb. Nové české divadlo 1927 aj.); – posmrtně: Analogon (1969, 1990); Box (1992); sb. Česká avantgarda a film (1979); České umění 1938–1989. Programy, kritické texty, dokumenty (2001); Estetika (1966); sb. F. X. Šalda 1867–1937–1967 (1968); Jarmark umění (1990–91); Otázky divadla a filmu (1974); Romboid (Bratislava 1990); sb. Surrealistické východisko (1969); kat. Václav Tikal: Malířské dílo 1941–1965 (Hradec Král. 1965). ■ KNIŽNĚ. *Práce o umění*: Archipenko (1923); Jan Zrzavý (1923); Film (1925); Stavba a báseň. Umění dnes a zítra. 1919–1927 (1927); Sovětská kultura (1928); Manifesty poetismu (1928, s textem V. Nezvala ← ReD 1928); O humoru, clownech a dadaistech 1, 2 (1928 Svět, který se směje, 1930 Svět, který voní); Moderní architektura v Československu (1930); Nejmenší byt (1932); Práce Jaromíra Krejčara (1933); Zahradní města nezaměstnaných (1933); Architektura pravá a levá (1934); Jarmark umění (1936); Vladimír Majakovskij. K historii ruského futurismu (1936); Surrealismus proti proudu (polemika, 1938); L'architecture moderne en Tchécoslovaquie (1947, i angl. vyd.); Das moderne Lichtbild in der Čechoslowakei (1947; 1948 i franc. vyd.); – posmrtně: Vývojové proměny v umění (1966, ed. V. Ef-

fenberger); Svět stavby a básně. Výbor z díla 1 (stati z 20. let, 1966, ed. Z. Trochová, J. Brabec, V. Effenberger); Avantgardní architektura (1969, Vývoj sovětské architektury, i texty J. Krohy, ed. J. Císařovský ← sb. Sovětský svaz, 1936); Zápasy o smysl moderní tvorby. Výbor z díla 2 (stati z 30. let, 1969, ed. Z. Trochová, J. Brabec, V. Effenberger); Osvořování života a poezie. Výbor z díla 3 (stati ze 40. let, 1994, ed. J. Brabec a V. Effenberger). – *Překlady*: G. Ribemont-Dessaignes: Pštros se zavřenýma očima (1925) + Ano a ne čili Klec v ptáku (1926); Lautréamont: Maldoror (výbor ze Zpěvů Maldororových, 1929, s J. Hořejším); A. Breton: Co je surrealismus? (1937, an.); J. Cassou: Pařížský masakr (1938). – *Výbory*: Jarmark umění (1964, ed. J. Brabec a K. Chvatík); K. T. a film (1966, ed. P. Král); K. T. (kat., 1967, ed. V. Effenberger). ■ KORESPONDENCE: Milý příteli (I. Erenburgovi z 1933), Volné směry 1933, s. 139 → (zkrác.) Zápasy o smysl moderní tvorby (1969, s. 602); J. Vávra: Devětsil a sovětská avantgarda 1923–1926 (Objedinešnomu bjuro informacij v Praze z 1924 a b. d., s J. Honzlem), Čes. literatura 1963, s. 418; A. Závodský: Vzájemná korespondence Jiřího Wolkra a K. T. (Wolkrovi z 1922–23, Z. Wolkerové z 1924), Čes. literatura 1965, s. 505; in Svět stavby a básně (A. Černíkovi z 1921, brněnským soudruhům z 1921; 1966, s. 511 a 585); J. Dvořák: Adresát Bedřich Václavek (z 1930 a b. d.), Kulturní noviny 1968, č. 10; an. (V. Effenberger): Z dopisů K. T. (M. Pospíšilové z 1948), Analogon 1969, s. 68; in K. T.: Vývojové proměny v umění (V. Kramářovi z 1949; 1969, ed. V. Effenberger); in Depeše z konce tisíciletí. Korespondence Vítězslava Nezvala (Nezvalovi z 1929–35; 1981, ed. M. Krulichová, M. Vinařová a L. Tomek); in L. Štoll: Z kulturních zápasů (Štollovi z 1950; 1986, ed. Š. Vlašín) → (opr.) K. T.: Osvořování života a poezie (1994, s. 581); an.: Z pozůstalosti (J. Krohovi z 1950), Jarmark umění 1990, č. 1; R. Hamanová: Dopisy K. T. Emy Häuslerové (z 1923–27), sb. Lit. archiv 24, 1990, s. 189; an. (V. Effenberger): Dopisy Marii (M. Pospíšilové, z 1945–48), Analogon 1991, č. 4; in Osvořování života a poezie (M. Pospíšilové úryvky z 1944–48; Společnosti F. X. Šaldy z 1947, S. Giedionovi z 1947 s J. Krejčarou a E. Kittrichovou, K. Havlíčkovi z 1949, J. Zrzavému z 1950; 1994, ed. J. Brabec); R. Dačeva: Dopisy K. T. Jaroslavu Seifertovi (z 1922–29), Umění 1994, s. 63; J. Šícha: Dopálený modernista (A. Černíkovi z 1926), Labyrint 1994, č. 3; S. (J.) Vondráčková: T. vlnité čáry... (M. Weatherallové, b. d., asi z 1930), Jarmark umění 1994, č. 9; in kat. K. T. 1900–1951 (H. Meyerovi z 1950; 1994, ed. V. Lahoda); P. Bregantová: Poznámky k T. typografii čtyřicátých let: korespondence s nakladateli (V. Šmidtovi z 1947, Orbisu z 1948, Melantrichu z 1949, O. Girgalovi z 1950), Umění 1995, s. 169; in R. Jakobson: Z korespondence (Jakobsonovi z 1937; 1997, ed. A. Morávková). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Orfeus (1920, č. 1, s L. Vladykou), Den (1921, č. 26–27), Musaion (1921), Disk (1923, 1925, s ji-

nými), Stavba (1923–31), Host (1924, s jinými), Pásmo (1924–26, s jinými), ReD (1927–31), Země sovětů (1931–35), Doba (1934–35), Praha–Moskva (1936–37, se Z. Nejedlým); *sborníky*: Revoluční sborník Devětsil (1922, s J. Seifertem), SSSR (1926, s B. Mathesiem), Za socialistickou architekturu (1933), Surrealismus v diskusi (1934, s L. Štollem), Sovětský svaz (1935–37, se Z. Nejedlým, V. Procházkou a B. Šmeralem); *knižnice*: Obrazová knihovna ReDu (1929), Mezinárodní soudobá architektura (1929–31), Edice soudobé mezinárodní architektury (1932–33), Orloj (1946–47). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: ant. 9 básníků Devětsilu (1928); Lautréamont: Maldoror (1929, s Ph. Soupaultem). ■

BIBLIOGRAFIE: an. in K. T.: Jarmark umění (1964). ■ LITERATURA: M. Bohatec: K. T. a kniha (1965); R. Hamanová: K. T. (1900–1951). Literární pozůstalost (LA PNP 1968); kat. K. T. 1900–1951 (1994, usp. K. Srp s jinými; přisp. M. Bregant, P. Bregantová, Z. Bydžovská, R. Dačeva, G. Dierna, J. Hilmerra, A. Nádvorníková, K. Srp aj.); kat. K. T. – Architektura, Poesia: Praga 1900–1951 (Milán 1997; přisp. K. Srp, R. Švácha, O. Máčel, S. Hein aj.); kat. K. T. 1900–1951. L'Enfant Terrible of the Czech Modernist Avant-Garde (Cambridge /Mass./, Londýn 1999, ed. E. Dluhoš, R. Švácha). ■ J. B. S. (Svrček): ref. Archipenko, Host 2, 1922/23, s. 320; ● ref. manifest Poetismus: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 24, 1923/24, s. 699; J. Kodíček, Tribuna 3. 8. 1924; J. O. Novotný, Cesta 7, 1924/25, s. 99; J. Knap, tamtéž, s. 224; F. X. Šalda, Nová svoboda 1925, s. 256 → KP 13 (1963); ne (A. Novák), LidN 25. 11. 1925 ●; ● ref. Film: A. Černík, Pásmo 1, 1924/25, č. 11–12; B. V. (Václavek), Host 4, 1924/25, s. 294 → Tvorba a skutečnost (1980); V. Nezval, Rozmach 1925, s. 109 a 121; F. Götz, NO 19. 4. 1925 + Nová svoboda 1925, s. 337; M. Pujmanová-Hennerová, Tribuna 24. 5. 1925; V. Brtník, Venkov 29. 5. 1925 ●; ● ref. Stavba a báseň: E. A. Saudek, Kmen 1, 1926/27, s. 230; F. Götz, NO 17. 4. 1927; B. V. (Václavek), RP 8. 5. 1927; P. E. (Eisner), Prager Presse 19. 8. 1927; A. M. Píša, Pramen 7, 1927/28, s. 168 → Dvacátá léta (1969) ●; Z. Rykr: Teigism, Pramen 7, 1927/28, s. 24; ● ref. doslov in Ch. Baudelaire: Fanfarlo: V. Černý, Host 7, 1927/28, s. 89; B. V. (Václavek), ReD 1, 1927/28, s. 157; V. J. Průša, Panoráma 1928, s. 64 ●; ● ref. Sovětská kultura: -jef- (J. Fučík), Rudý večerník 9. 6. 1928; -a. (J. Hora), RP 17. 6. 1928 ●; ● ref. Manifesty poetismu: J. Strakoš, Akord 1928, s. 231; AMP. (A. M. Píša), PL 11. 8. 1928 ●; ● ref. Svět, který se směje: B. V. (Václavek), RP 26. 7. 1928; G. (F. Götz), NO 2. 8. 1928; B. Fučík, Host 8, 1928/29, s. 66 → Kritické příležitosti 1 (1998, s. 132); M. Hlávka, Studentský časopis 8, 1928/29, s. 247 ●; B. Fučík: Umění funkční (polemika), Tvar 1929, s. 29 → Kritické příležitosti 1 (1998, s. 145); ● polemiky s T. (ReD a Tvorba) v generační diskusi (→ Avantgarda známá a neznámá 3, 1970); J. Hora, LitN 1929, č. 19 (i ke kritice stati Literatura a politika); J. Štyrský, Odeon 1, 1929/31, s. 45 a 60 → Každý z nás stopuje svoji ropu-

chu (1996) ●; B. Václavek: ref. K sociologii architektury, Sociologická revue 1930, s. 404 → Kritické stati z třicátých let (1975); A. Vyspa: Jak se nemá překládat (G. Ribemont-Dessaignes: Pštos se zavřenýma očima), LitN 1932, č. 8; L. Zák: ref. Nejmenší byt, Žijeme 2, 1932/33, s. 309; J. Černý (O. Rádl): Nadrealisté a spol., Přítomnost 1934, s. 398; ● ref. Jarmark umění: -á (J. Rybák), Haló noviny 8. 12. 1935; J. Chalupický, Čin 1936, s. 104; L. Sv. (Svoboda), U 1936, s. 95; T. (V. Tichý), Dělnická osvěta 1936, s. 100; jk. (J. Krejčí), Ranní noviny 4. 9. 1936; -kol., Tvorba 1936, s. 702 ●; ● ref. Vladimír Majakovskij: vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1936, s. 251; B. V. (Václavek), U 1936, s. 187 → Kritické stati z třicátých let (1975) ●; ● ref. Surrealismus proti proudu: F. S. (Soldan), Kultura doby 2, 1937/39, s. 255; Z. Kalandra, Proletářské noviny 1938, č. 4 → Intelektuál a revoluce (1994); V. Černý, KM 1938, s. 280 → Tvorba a osobnost 1 (1992); J. Taufer, U 1938, s. 224; amp. (A. M. Píša), PL 15. 6. 1938; sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 28. 7. 1938; vz. (V. Zelinka), Zvon 39, 1938/39, s. 71 (viz též LITERATURA hesla *Skupina surrealistů v ČSR*) ●; L. Štoll in Třicet let bojů za českou socialistickou poezii (1950); M. Grygar: Teigovština – trockistická agentura v naší kultuře, Tvorba 1951, s. 1008 a pokr. (k tomu polemika: M. Nápravník, LitN 1996, č. 46; M. Grygar, LitN 1997, č. 3–4; M. Nápravník, J. Dewetter, tamtéž, č. 11); O. Mrkvička: Černá ulice 12, NŽ 1957, s. 1073; V. Nezval in Z mého života (1959, s. 88); A. Hoffmeister in Předobrazy (1962); K. Honzík in Ze života avantgardy (1963, s. 43 a 52); K. Chvatík in K. T.: Jarmark umění (1964); V. Effenberger: K dějinám knižní architektury. T. grafik, Knižní kultura 1964, s. 78; O. Sus: Český poetismus 1924, Divadlo 1964, č. 8 + První manifest poetismu K. T., SLit (Bratislava) 1964, s. 367; M. Grygar: K. T. včera a dnes, Kulturní tvorba 1964, č. 44; V. Effenberger: Charakteristika názorového systému K. T., Výtvarné umění 1965, s. 214 → K. T.: Vývojové proměny v umění (1966); V. Zykmund: Poznámky o K. T. a třetím ročníku ReDu, Divadlo 1965, č. 6; B. Mráz: Teoretický model surrealismu a imaginativního umění, Umění 1965, s. 510; P. Král in K. T. a film (1966); O. Sus: Surrealismus a společnost, Estetika 1966, s. 3; V. Effenberger: K ontologii a noetice surrealismu, Estetika 1966, s. 48 + in kat. K. T. – surrealistické koláže 1935–1951 (1966) → (upr.) Host 2000, č. 10; J. Brabec, V. Effenberger, R. Kalivoda in K. T.: Svět stavby a básně (1966); ● ref. Vývojové proměny v umění: L. Hlaváček, Mladá fronta 20. 11. 1966; L. Novomeský, LitN 1967, č. 22 ●; ● ref. Svět stavby a básně: V. Marčok, LitN 1967, č. 31; J. Řezáč, Impuls 1967, s. 880 ●; M. Bohatec: Literární pozůstalost K. T., sb. Lit. archiv 2, 1967, s. 219; V. Effenberger: Od poetismu k surrealismu, kat. K. T. (1967) + Vývoj kritického myšlení – Šalda a T., sb. F. X. Šalda 1867–1937–1967 (1968); I. Vaško: Charakter tvorby a tvorba charakteru. Poznámky k štúdiám K. T. z 20. rokov, SLit (Bratislava) 1968, s. 72; J. Brabec,

Teige

V. Effenberger, K. Chvatík a R. Kalivoda: Historická skutečnost a falešné vědomí aneb K. T. bez pověr a iluzí, *Orienteace* 1968, č. 1 a 2; S. Dvorský: Od automatismu k básnické skladbě, sb. *Surrealistické východisko. 1938–1968* (1969, s. 37); V. Effenberger in *Realita a poezie* (1969); J. Brabec a V. Effenberger in K. T.: *Zápasy o smysl moderní tvorby* (1969); H. Hrzalová: k 70. výr. nar., *Tvorba* 1970, č. 50–51; J. Seifert in *Všecko krásy světa* (1982); V. Černý in *Paměti 3* (Toronto 1983, Brno 1992); N. Macurová: Francouzské kulturní podněty v teoretických sporech počátků 20. let, *ČLit* 1986, s. 137; J. Rous: T. aneb Poezie konstrukce, *Nové knihy* 1987, č. 45; R. Švácha: Příběh K. T., *RP* 6. 4. 1990; ● k 90. výr. nar.: J. Rezáč, *Reportér* 1990, č. 2; T. Vlček, *LidN* 15. 12. 1990 ●; V. Effenberger: T. surrealistická sémiologie (Breton a T.), *Analogon* 1991, č. 5; J. Brabec: K. T., tamtéž; K. Chvatík: K. T. a Herbert Marcuse o společenské funkci umění, in *Melancholie a vzdor* (1992); A. Zach: K. T. a nakladatelství Odeon, *Jarmark umění* 1992, č. 5; L. Kundera: „Dnes skutečná poezie“, in *Řečiště* (1993, s. 119); I. Pfaff in *Česká levice proti Moskvě 1936–1938* (1993); J. Brabec a V. Effenberger in K. T.: *Osvobodování života a poezie* (1994); V. Lahoda, K. Srp, R. Dačeva in *kat. K. T.: Surrealistické koláže 1935–1951 ze sbírek Památníku národního písemnictví v Praze* (1994); F. Šmejkal: Poznámky ke K. T., *Umění* 1994, s. 50 + T. syntéza umění a její kořeny – poezie pro pět smyslů, *Ateliér* 1994, č. 4 (inedit. 1986); G. Dierna: Bloudící láska: Automatické texty K. Teigeho, *Umění* 1994, s. 85; R. Švácha: Vlastní životopis K. T. z roku 1945, *Umění* 1994, s. 91; K. Chvatík: T. a báseň, *Tvar* 1994, č. 1, příl. Edice Tvary → (s tit. K. T. jako teoretik avantgardy) *Od avantgardy k druhému moderně* (2004); A. Nádvořnicková: K. T. redivivus?, *LitN* 1994, č. 14; A. Horová: K. T. a evropská avantgarda, *Ateliér* 1994, č. 8; *Jarmark umění* 1994, č. 9 (zvláštní č. k výstavě K. T. 1900–1951, soubor vzpomínek aj.); *Umění* 1995, č. 1–2 (zvláštní č. z kolokvia K. T. a mezinárodní avantgarda; přísp. L. Bydžovská a K. Srp, G. Dierna, E. Dluhoš, A. Fárová, K. Chvatík, E. Levingerová, P. Liška, T. Strauss, J. Toman aj.); T. G. Winner: Nad třemi manifesty K. T., *Tvar* 1995, č. 20; N. Savický ml.: K. T. aneb Anatomie jedné utopie, *Mosty* 1995, č. 33; J. Dvořák: K. T. – průkopník socialistické avantgardy, *Naše pravda* 1995, č. 51–52; P. Pečinková: Generační roztržka (J. Čapek a K. T.), *Zpravodaj Společnosti bratří Čapků* 1995, č. 34; F. Peroutka: Zločin a čest K. T., in *Úděl svobody* (1995 → s tit. Mýlil se skoro ve všem, ale měl charakter..., *Host* 2000, č. 10); ● ref. *Osvobodování života a poezie*: V. Novotný, *Práce* 3. 3. 1995; M. Toman, *Nové knihy* 1995, č. 10; J. Šimůnek, *Svob. slovo* 31. 5. 1995; Z. Pešat, *LitN* 1995, č. 33 → *Tři podoby literární vědy* (1998); R. Švácha, *Umění* 1996, s. 215 ●; M. Petříček ml.: T.: Fenomenologie umění a problém estetiky, *kat. Český surrealismus 1929–1953* (1996); S. Dvorský, J. Zumr: K. T. v archívech Státní bezpečnosti, *Jarmark umění* 1996, č. 1–2; M. Pachmanová:

Mechanické, sexuální a socialistické tělo v díle K. T., *Estetika* 1999, s. 25; A. Nádvořnicková in *K surrealismu* (1998); J. Zouhar in *Studie k dějinám českého myšlení 20. století* (1999); Ž. Čolaková in *Český surrealismus 30. let* (1999); H. Bednaříková: K. T. a jeho svět dvacátých let, *Host* 2000, č. 10; J. Zumr: K. T. a obecná estetika, sb. *Slovo – struktura(lismus) – příběh* (2000); L. Cabada in *Intelektuálové a idea komunismu v českých zemích 1900–1939* (2000); ● k 100. výr. nar.: J. Olič, *Respekt* 2001, č. 2; M. Blahynka, *Obrys–Kmen* 2001, č. 7 ●; S. Dvorský: Z podzemí do podzemí, sb. *Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945–1989* (2001); K. Srp: *Realita touhy*: K. T. a koláže, in K. T. (výbor z koláží, 2001); F. Illing: K. T. and Jan Mukařovský, *Jan Mukařovský und die Avantgarde* (Bielefeld 2001, s. 183); J. Fabian: K. T. a evropská moderna, sb. *Lit. archiv* 32–33, 2001, s. 63; M. Langerová: Duch a stroj (K. T. v kritikách autorů katolické orientace), tamtéž, s. 51 + T. myšlenka–obraz, in M. Červenka, M. Jankovič, M. Kubínová, M. L.: *Pohledy zblízka: zvuk, význam, obraz* (2002); I. Pfaff: *Krise české kultury po moskevských procesech 1936–1938*, *Slovanský přehled* 2002, s. 33; O. Máčel: K. T. a ruská avantgarda, sb. *Avantgarda: vztah české a ruské avantgardy* (2002, s. 31); J. Suk: ref. K. T. (výbor z koláží), *Tvar* 2002, č. 5; V. Beranová in *Kapitoly z dějin českého estetického myšlení 2* (2003); J. Zizler: Český novinář vzpomíná, *LitN* 2003, č. 20 (k tomu polemika: F. Dryje, B. Solařík, E. Švankmajerová, J. Švankmajer, tamtéž, č. 22; J. Zizler, tamtéž, č. 24); J. Brabec in K. T.: *Svět, který voní* (2004); J. Wiendl: *Barbaři a apoštolové, J. Vojvodík: L'avantgarde retrouve?*, obojí *Slovo a smysl* 2004, č. 2; L. Kundera in *Různá řečiště* (2005); T. Winter: *Rozeznat vývoj ve dví, Estetika* 2005, č. 1–2; P. Kosatík: *Říjen 1992: K. T. vymýšlí nové umění, Týden* 2005, č. 42; T. Hříbek: K. T. and the „wissenschaftliche Weltauffassung“, *Umění* 2005, s. 366; J. Bouček in 27. 6. 1950. *Poprava Závěše Kalandry. Česká kulturní avantgarda a KSČ* (2006); P. Hlaváček: *Karel Havlíček a K. T. aneb Umění v „surrealistických“ časech*, *Umění* 2006, s. 366 (obs. i fragment koresp. z 1948–51).

jz

Helena Teigová

* 12. 3. 1902 *Velký Třebetín* (Měčín–Třebýcina) u Klatov

† 12. 10. 1986 *Praha*

Překladatelka z polštiny, orientující se na prózu klasického realismu i novější práce a zejména na díla vzniklá po 2. světové válce.

Roz. Pešlová. – Narodila se v osadě Třebýcina, patřící k obci Velký Třebetín. Dcera vojenského kapelníka. Rodina sledovala otce na jeho